

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Renáta Havelková

Přijmení dítěte v kontextu změny rodinných vazeb

Disertační práce

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma **Příjmení dítěte v kontextu změny rodinných vazeb** vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 16. března 2020

Mgr. Renáta Havelková

Děkuji tímto prof. JUDr. Milaně Hrušákové, CSc. za vedení a podporu v průběhu mého postgraduálního studia, za její cenné rady, konzultace a odbornou pomoc při realizaci této disertační práce. Zároveň děkuji také ostatním členům Katedry soukromého práva a civilního procesu Univerzity Palackého v Olomouci za připomínky a podnětné diskuze vedené v rámci vědeckých kolokvií. V neposlední řadě patří velký dík mé rodině a snoubenci za trpělivost a podporu, kterou mi po celou dobu studia poskytovali.

Obsah

Seznam zkratk	6
Úvod	7
1 Základní východiska práva jména	13
1.1 Základní funkce jména.....	13
1.2 Vývoj práva jména na území dnešní ČR, zahraniční inspirační zdroje	15
1.3 Ústavněprávní a mezinárodněprávní zakotvení práva jména	20
1.3.1 Právo jména pohledem ESLP	22
1.3.2 Právo jména pohledem Soudního dvora EU.....	28
1.3.3 Dítě jako subjekt zvláštní ochrany.....	31
1.3.4 Práva a povinnosti rodičů spojená s osobností dítěte	34
1.4 Nejlepší zájem dítěte v oblasti práva jména	36
2 Participační práva dítěte v oblasti práva jména	39
2.1 Mezinárodní zakotvení práva na jméno a participačních práv dítěte v ÚPD	39
2.2 Vnitrostátní zakotvení participačních práv dítěte	42
3 Rodné příjmení	46
3.1 Kontinuita nové právní úpravy s předchozí praxí matričních úřadů.....	46
3.2 Analýza zákonné definice rodného příjmení	49
3.2.1 Popření otcovství	50
3.2.2 Změna příjmení dítěte v důsledku pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů.....	51
3.2.3 Změna příjmení dítěte v důsledku změny společného příjmení manželů (rodičů) nebo příjmení rodiče, od něhož se příjmení dítěte odvozuje	52
3.2.4 Změna příjmení dítěte v důsledku pozdějšího sňatku rodičů	53
3.2.5 Převzetí příjmení manžela jediného rodiče (matky) dítětem ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku.....	53
3.2.6 Dílčí závěr – zhodnocení definice rodného příjmení.....	54
4 Určování příjmení dítěte	57
4.1 Vývoj právní úpravy, základní pravidla pro určování příjmení dítěte.....	57
4.1.1 Právní úprava v OZO – základní pravidla pro určování příjmení dítěte	57
4.1.2 Právní úprava v ZPR – základní pravidla pro určování příjmení dítěte	58
4.1.3 Právní úprava v ZoR – základní pravidla pro určování příjmení dítěte	59
4.1.4 Občanský zákoník – základní pravidla pro určování příjmení dítěte	60
4.2 (Ne)omezený počet příjmení.....	62
4.3 Příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru	64
4.4 Změna prohlášení o příjmení společných dětí	65
4.5 Pozdější prohlášení rodičů o společném příjmení	67

4.6	Volba příjmení společných dětí nesezdanými rodiči	69
4.7	Změna společného příjmení manželů	72
4.8	Změna příjmení rodiče, od něhož je odvozeno příjmení dítěte	73
5	Kontinuita příjmení dítěte v kontextu změny rodinných vazeb	76
5.1	Pozdější sňatek rodičů.....	76
5.2	Uzavření manželství matky, jejíž dítě nemá zapsaného otce.....	79
5.3	Rozvod manželství a navrácení rodiče k dřívějšímu příjmení.....	81
5.3.1	Navrácení k dřívějšímu příjmení	81
5.3.2	Vliv navrácení rodiče k dřívějšímu příjmení na příjmení dítěte.....	83
5.4	Smrt rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno	84
5.5	Určení otcovství	85
5.6	Popření otcovství	88
5.7	Osvojení a zrušení osvojení	92
5.7.1	Dopady osvojení do příjmení osvojence	92
5.7.2	Dopady zrušení osvojení do příjmení osvojence	95
5.7.3	Dílčí závěr – shrnutí dopadů osvojení či jeho zrušení do příjmení dítěte	96
Závěr		98
Seznam použitých zdrojů		108

Seznam zkratek

Zkratka	Význam zkratky
ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (1811)
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (1896)
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
LZPS	Listina základních práv a svobod
MPOPP	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OZO	Zákon č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský
SŘ	Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
SŘS	Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní
ÚPD	Úmluva o právech dítěte
ZMJP	Zákon č. 301/2000 Sb., zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních
ZoR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
ZPR	Zákon č. 265/1949 Sb., zákon o právu rodinném
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, je v disertační práci označován jako „občanský zákoník“.

Vědecká práce pracuje také s vládním návrhem zákona projednávaným pod číslem sněmovního tisku 593/0, kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, který je v disertační práci označován jako „návrh novely ZMJP“.

Úvod

Ve své disertační práci se zabývám tématem **Příjmení dítěte v kontextu změny rodinných vazeb**. Jde se o úžeji zaměřenou oblast v rámci práva jména, kdy příjmení dítěte je v mnoha ohledech provázané s příjmením jeho rodičů a případné změny rodinných vazeb se do příjmení dítěte promítají. Ucelené zpracování této problematiky v rámci jedné vědecké práce pokládám pro praxi i právní vědu za přínosné, jelikož orientace v právní úpravě roztržštěné do několika právních předpisů je mnohdy obtížná (přestože příjmení spoluutváří identitu každého jednotlivce a s touto oblastí se setkává laická veřejnost) a i v odborné literatuře uvedené téma zpravidla zůstává na okraji zájmu.

Disertační práce cílí na analýzu vlivu změn rodinných vazeb v širokém smyslu – tj. nejen změn faktických,¹ ale i změn pouze formálních² – na příjmení dítěte. Za účelem komplexního zpracování zvoleného tématu považuji za důležité zaměřit se detailněji na způsob určování příjmení dítěte a zákonem stanovenou závislost příjmení dítěte na změnách v rámci jeho rodiny dle recentní právní úpravy v České republice. Obecně je proto ponechána stranou analýza právní úpravy případů s mezinárodním prvkem, která v praxi ve spojení s příslušnými zahraničními právními řády vytváří téměř neomezený počet různých variant pravidel pro tvorbu příjmení dítěte.³

Pojem občanské jméno (dále jen „jméno“) zahrnuje dvě obligatorní součásti – osobní jméno a příjmení. Za součást jména v širším slova smyslu se dále považují i další osobní označení, která zvláštní zákon za součást jména úředně pokládá – jako příklad lze uvést tzv. druhé jméno ve smyslu § 62 odst. 3 ZMJP.⁴ Kromě svého přirozenoprávního významu (právo být uznán ve své lidské důstojnosti, jako člověk pojmenován a svým jménem označován) plní jméno také neopomenutelnou funkci společenskou (statusová funkce jména, jež představuje identifikátor osoby,⁵ označení konkrétního člověka ve společenském styku).⁶

¹ Jedná se o změny statusového charakteru – zejm. uzavření manželství rodiči dítěte, rozvod manželství rodičů dítěte, určování rodičovství, osvojení dítěte či jeho zrušení.

² Jako změny rodinných vazeb v tomto pojetí jsou chápány následné změny příjmení, od něhož je příjmení dítěte odvozeno (např. změna společného příjmení rodičů), příp. následné změny faktorů rozhodných pro určení příjmení dítěte (např. pozdější dohoda rodičů na společném příjmení manželů).

³ Dle § 29 odst. 3 zákona č. 91/2012 Sb., zákon o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů, se úprava jména fyzické osoby řídí právním řádem státu, jehož je občanem, přičemž tato osoba se však může dovolat použití právního řádu státu, na jehož území má obvyklý pobyt. Česká právní úprava dále respektuje práva cizích státních občanů i práva příslušníků národnostních menšin – viz např. § 26 ZMJP a § 70a ZMJP.

⁴ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 367–371.

⁵ Identifikační funkci v soukromém styku plní například také pseudonym (tzv. jiné soukromé označení), na ten se však zkoumání v rámci disertační práce nezaměřuje.

⁶ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 367–368.

Objektem zkoumání disertační práce je úzeji vyprofilovaná oblast právní úpravy příjmení dítěte, které je svou podobou specificky navázáno na příjmení rodičů a reflektuje změny vztahů v rodině. Jelikož otázky určení příjmení dítěte spadají do kategorie práv a povinností rodičů spojených s osobností dítěte ve smyslu § 856 občanského zákoníku,⁷ které vznikají narozením dítěte a zanikají nabytím jeho zletilosti (resp. nabytím plné svéprávnosti před nabytím zletilosti),⁸ je analýza příslušné problematiky soustředěna do této časové roviny.

Základní východiska právní úpravy jména jsou ve velké míře ovlivňována národními tradicemi, kulturou, příp. i náboženstvím, a proto se v různých státech setkáváme mnohdy se zásadními odlišnostmi právní regulace této oblasti, kdy výraznější unifikace je zde jen těžko představitelná.⁹ V České republice je problematika jména řešena jak v soukromoprávní rovině (občanský zákoník), tak v oblasti práva správního (ZMJP). Ač je tedy jméno chápáno primárně jako institut práva soukromého (rodinněprávního původu),¹⁰ má určité veřejnoprávní aspekty – což se projevuje zejména 1) v institutu obligatorního stálého jména a 2) v požadavku na stálost jména, resp. limitech pro jeho změnu.¹¹ Jistá veřejnoprávní omezení jsou patrná i ve vztahu k tvorbě osobního jména¹² a příjmení, kdy, jak bylo uvedeno výše, je příjmení dítěte obecně odvozováno od příjmení jeho rodičů.

⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 827-839.

⁸ Koncepty práv a povinností rodičů spojených s osobností dítěte a výkladu pojmu dítě pro oblast práva jména jsou věnovány podkapitoly 1.3.3 a 1.3.4 disertační práce.

⁹ Právo jména je oblastí výrazněji nedotčenou harmonizačními snahami, ač v Evropě lze určité sblížování právních řádů v oblasti rodinného práva pozorovat, a to v důsledku obecně sdílených hodnot, úpravy mezinárodních úmluv, judikatury ESLP a ve vazbě na Principy evropského rodinného práva (zaměřené na oblast rozvodu a výživného pro dobu po rozvodu, rodičovskou odpovědnost a manželské majetkové právo). O tématu českého rodinného práva ve světle evropských harmonizačních tendencí pojednává podrobně Králíčková – viz KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo ve světle evropských harmonizačních tendencí. *Právník*. 2012, č. 11, s. 1161-1184.

¹⁰ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 369.

¹¹ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 21-22.

¹² Ustanovení § 18 odst. 2 ZMJP vychází ze základního pravidla, že zapsána mohou být pouze dvě osobní jména, která nesmí být stejná. Zákonná omezení pro určení osobního jména jsou pak obsažena v § 62 odst. 1 ZMJP – jedná se o 1) záповěď zkomoleného, zdrobnělého, domáckého osobního jména; 2) záповěď osobního jména opačného pohlaví; 3) záповěď osobního jména neseného žijícím plnorodým sourozencem; 4) záповěď osobních jmen neexistujících či existujících, ale v jiné než ve správné pravopisné podobě.

Správnou pravopisnou podobu příslušného osobního jména přitom matriční úřady v praxi ověřují následovně: 1) u běžně užívaných osobních jmen v Pravidlech českého pravopisu či Slovníku spisovného jazyka; 2) u cizích neobvyklých osobních jmen v jazykové příručce autorky M. Knappové (Jak se bude vaše dítě jmenovat?), příp. ze seznamu užívaných jmen uveřejněném na webových stránkách Ministerstva vnitra. Ověřit „správnou podobu“ osobního jména znaleckým posudkem dále mohou v České republice aktuálně následující znalci či znalecké ústavy: 1) Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Letenská 4, 118 51 Praha 1, s rozsahem znaleckého oprávnění jazykověda – ověřování podob jmen a příjmení z hlediska zákonných ustanovení usměrňujících jejich zápis do osobních dokladů; 2) PhDr. Miloslava Knappová, CSc., se specializací ověřování podob jmen a příjmení z hlediska zákonných ustanovení usměrňujících jejich zápis do osobních dokladů; 3) Mgr. Jana Valdrová, Ph.D., se specializací křestní jména a příjmení; 4) Bc. Mgr. Sainbayar Boloroo, se specializací ověřování podob jmen

V této části právního řádu je tedy třeba ještě výrazněji než v jiných oblastech respektovat historický a kulturní vývoj společnosti, který determinuje vůdčí ideové hodnoty pro příslušnou právní úpravu. Z tohoto důvodu považuji za vhodné objekty komparace a případné inspirace tradičně i kulturně blízké právní řády, z nichž jsem s ohledem na českou historii a znatelné čerpání inspirace pro tvorbu současné české legislativy z právní úpravy Spolkové republiky Německo (dále jen „Německo“) zvolila jako klíčový objekt porovnávání právě německý právní řád. Ten shledávám ve stěžejních bodech české právní regulaci blízký a v mnoha ohledech propracovanější (jak z hlediska samotného textu zákona, tak i odborné literatury). Komparace, pokud je tato v konkrétním případě vhodná, může být přínosná jak z pohledu řešení problémů *de lege lata*, tak z pohledu případné inspirace při tvorbě legislativy *de lege ferenda*.

Základními zdroji disertační práce jsou aktuální znění příslušných právních předpisů a komentářová literatura. Historickou právní úpravu dané oblasti lze použít spíše pro nastínění základního přehledu vývoje kodifikace práva jména na našem území, jelikož tato úprava byla vystavěna na jiných hodnotových východiscích (zejm. priorita muže jako hlavy rodiny) a není tedy z velké části použitelná pro výklad či analýzu současného stavu legislativy. Do textu disertační práce jsou dále zapracovány články a příspěvky z konferencí autorky disertační práce týkající se zvoleného tématu.

Za nejvýznamnějšího současného českého odborníka na problematiku práva jména považuji Jana Kobera, který se institutem jména z právního hlediska zabývá ve své průlomové diplomové práci¹³ a odborných člancích, přičemž je také autorem rozsáhlého komentáře k příslušným ustanovením občanského zákoníku týkajícím se určování příjmení dítěte.¹⁴ Dalšími významnými osobnostmi působícími v České republice na poli rodinného práva, ke kterému má problematika práva jména ze své povahy blízko, jsou Milana Hrušáková, Zdeňka Králíčková, Renáta Šínová, Lenka Westphalová, Michaela Zuklínová a další. Právo jména je dále propojeno s právem správním (matriční právo), na něž se v českém prostředí specializuje zejména Václav Henych, a úzce souvisí s problematikou práva osob.

Předmětem disertační práce je rozbor aktuální právní úpravy určování příjmení dítěte a analýza problematiky návaznosti, resp. změny příjmení dítěte v kontextu změny rodinných vazeb, kdy s ohledem na aktuální trendy ve společnosti (odkládání sňatků, ponechání si

a příjmení – mongolská jména; 5) PhDr. Lucie Hlavatá, PhD., se specializací ověřování a zápis vietnamských jmen. Blíže viz Informace Ministerstva vnitra ČR č. 15/2017 ze dne 20. dubna 2017, č. j. MV-38331-32/VS-2016.

¹³ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická. 499 s.

¹⁴ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016. 2064 s.

dosavadního příjmení při vstupu do manželství, vysoká rozvodovost) se jistě nejedná jen o otázku čistě teoretickou, která by nenalezla své uplatnění v praxi.

V úvodu disertační práce jsou představeny základní funkce jména jako takového s akcentem na složku příjmení a základní hodnotová východiska sledované právní úpravy v kontextu ústavněprávních a mezinárodních pramenů práva. Smysl a účel právní úpravy vytváří základní optiku, již je nutno na sledovanou problematiku nahlížet, abychom dospěli ke správnému výkladu právních norem. Pozornost je věnována také stěžejnímu pojmu „dítě“, a to v souvislosti s novou koncepcí zletilosti a svéprávnosti zavedenou občanským zákoníkem s účinností od 1. 1. 2014, a v současnosti hojně v odborných kruzích diskutovaným participačním právům dítěte.

V rámci samostatné kapitoly je představena nová (resp. první zákonná) definice rodného příjmení, které dosud v právní dogmatice nebyl věnován dostatečný prostor, ač rodné příjmení jakožto příjmení reflektující vazby na původ člověka představuje důležitou složku osobnosti každého jednotlivce.

Na toto ideové a hodnotové zakotvení práva jména navazuje stručné představení historického vývoje institutu příjmení, jeho legislativního zakotvení a pravidel pro jeho tvorbu (určování příjmení dětí).

Analytická část vědecké práce je pak zacílena úžeji na otázku kontinuity, resp. změny příjmení dítěte v kontextu konkrétních změn rodinných vazeb.

Práce si klade za cíl podrobně rozebrat současný stav úpravy práva jména (se zaměřením na příjmení dítěte) v České republice ve vztahu ke státním občanům ČR,¹⁵ poukázat na problémy recentního práva jména a při nalézání jejich optimálního řešení si položit a argumentačně podložit odpovědi na následující výzkumné otázky:

- Jakým způsobem jsou do českého právního řádu reflektována participační práva dítěte ve sledované oblasti? Je v současnosti zajištěn efektivní výkon těchto práv?
- Jak je navázáno příjmení dítěte na tyto skutečnosti:
 - o volbu společného příjmení manželů (rodičů) až po narození dítěte;
 - o změnu společného příjmení manželů;
 - o změnu příjmení rodiče, jehož příjmení nese dítě;
 - o pozdější sňatek rodičů;
 - o uzavření manželství matky, jejíž dítě nemá určeného (zapsaného) otce;

¹⁵ Základní směr pro posuzování případů s mezinárodním prvkem je nastíněn zejm. v rámci pojednání o stěžejních rozhodnutích ESLP a Soudního dvora EU, nejedná se však o výklad vyčerpávající.

- rozvod rodičů a navrácení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, ke svému dřívějšímu příjmení;
 - smrt rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno;
 - určení otcovství po narození dítěte;
 - popření otcovství otce zapsaného v matrice, jehož příjmení nese dítě;
 - osvojení dítěte či zrušení osvojení?
- Je aktuální právní úprava pojmenování dítěte a vazby jeho příjmení na příjmení rodičů obsažená v občanském zákoníku a v ZMJP souladná (logicky provázaná, koherentní)?

K nalezení odpovědi na vytýčené otázky využijí zejména následujících vědeckých metod:

1) **Metoda analýzy a syntézy**

Právní analýza spočívá v detailním rozboru aktuální hmotněprávní (příp. okrajově i související procesněprávní) úpravy rozebírané oblasti a následném propojení jednotlivých získaných dílčích poznatků do komplexního celku.

Primárním východiskem pro výklad právních norem je jejich jazykové znění podrobené korekci teleologickým výkladem, kdy hledání smyslu a účelu zákona je optimální cestou k nalezení správného řešení problémů týkajících se aplikace příslušných pravidel. Teleologický výklad je v současnosti v soukromém právu oprávněně prosazovanou výkladovou metodou¹⁶ vedoucí k interpretaci právních norem v souladu s celým právním řádem a se základními zásadami, na nichž je oblast práva jména vystavěna.

Dalším základním předpokladem pro nalezení správného řešení právních problémů, které respektuje základní zásady daného právního odvětví a je hodnotově kompatibilní s právním řádem jako celkem, je vyplňování případných mezer v právu prostřednictvím analogie či teleologické redukce.¹⁷

2) **Metoda komparace**

Metoda komparace se v disertační práci objevuje v různých podobách. V základu spočívá v konfrontaci jednotlivých aspektů recentní právní úpravy s historickou právní úpravou (geneze příslušných právních institutů).

¹⁶ Priorita teleologického výkladu vyplývá z § 2 občanského zákoníku.

¹⁷ Postup dotváření práva (vyplňování nevědomých mezer v právu) závisí na charakteru mezery v zákoně. Blíže viz MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 276 s.

Tam, kde se to jeví jako vhodné, následuje rozbor a zhodnocení koherence právního řádu spočívající ve vzájemném srovnání obdobných případů změn příjmení dítěte zakotvených současnou právní úpravou, vytýčení příp. rozdílů a odůvodnění jejich shodných či rozdílných účinků (zda právní řád upravuje materiálně obdobné situace stejně).

Další využití komparační metody spočívá ve srovnání analyzovaných oblastí s právní úpravou zahraniční, kdy za vhodný objekt k porovnání považuji německý právní řád, který pokládám ve spojení s propracovanou německou dogmatikou za inspirativní. Vždy je však v případě komparace se zahraniční právní úpravou nutné nejprve zkoumat, zda a nakolik lze z důvodu (ne)podobnosti porovnávaných právních řádů právní závěry zahraniční literatury aplikovat na příslušné problematické aspekty české právní úpravy.

1 Základní východiska práva jména

Tato kapitola se zabývá základními funkcemi institutu jména a jeho zařazením do českého právního řádu. Představena jsou také základní hodnotová východiska této oblasti se zaměřením na specifika týkající se rozhodování o podobě příjmení dítěte, do něhož se nezbytně promítá požadavek na reflektování nejlepšího zájmu dítěte.

1.1 Základní funkce jména

Jméno člověka (osobní jméno a příjmení) lze považovat za jeden z projevů jeho lidství, v němž se uskutečňuje přirozené právo člověka být uznán ve své lidské důstojnosti, být jako člověk pojmenován a svým jménem označován (tzv. osobnostní povaha jména). Kromě uvedeného přirozenoprávního významu jména rozlišujeme roli jména jako pravidelného označení konkrétního člověka ve společenském styku (tzv. statusový význam jména).¹⁸

Klíčovou funkcí jména je tedy **funkce identifikační** (něm. *Identifikationsfunktion*), kdy osobní jméno i příjmení patří mezi základní identifikační znaky fyzické osoby.¹⁹ U příjmení dále hovoříme o tzv. „sociálně přiřazovací funkci příjmení“ (něm. *soziale Zuordnungsfunktion des Namens*), kdy by příjmení mělo reflektovat jednak původ člověka (něm. *Abstammung*), jednak jeho příslušnost k určité rodině prostřednictvím jednotného příjmení (něm. *Namenseinheit*).²⁰

Důležitou součástí sociálně přiřazovací (sjednocující) funkce příjmení je **princip jednotného příjmení plnorodých sourozenců**. Této vzájemné vazbě mezi plnorodými sourozenci lze přisuzovat stěžejní význam, ba mnohdy dokonce větší než vazbě mezi rodiči a dítětem,²¹ jelikož sourozenci jsou zpravidla reprezentanty jedné generační třídy.

Mezi základní vlastnosti příjmení pak patří jeho relativní stálost a neměnnost v průběhu času, kdy změna příjmení může nastat jen v zákonem stanovených případech. Jedná se také o významný prvek sebeurčení každého člověka.

¹⁸ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 367-368.

¹⁹ HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 247.

²⁰ SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 547-548.

²¹ Jak uvádí Kober, v některých zemích není zakotvena stejnost příjmení rodičů a dětí, avšak mezi sourozenci je vytvořeno pouto prostřednictvím stejného příjmení. Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1354.

Pokud se týká vztahu mezi oběma složkami jména, osobní jméno bylo považováno za podstatný identifikační znak již od pradávna. Příjmení v dnešním slova smyslu vzniklo daleko později, kdy v důsledku narůstajícího počtu obyvatel vyvstala potřeba jednotlivé osoby přesněji rozlišovat.²² Jelikož na správném užívání jména umožňujícím jednoznačnou identifikaci jeho nositele má zájem i samotný stát, povinnost užívat správné jméno se postupem času stala obligatorní. Dnes tato povinnost zůstala zachována při úředním styku.²³ Historicky byl kladen důraz především na osobní jméno, zejména od konce 18. století se pak v návaznosti na rozvoj matričního práva akcent přenesl na příjmení. V současnosti mají obě složky jména stejné postavení a jsou (resp. měly by být) zpravidla rovnocenné.²⁴

Shora uvedené funkce plnilo jméno vždy, přičemž v minulosti kromě původu člověka značilo také jeho společenské postavení (zejm. šlechtické tituly) a plnilo tedy i tuto, tehdy zcela zásadní roli.²⁵ Po roce 1918 byla tato funkce oslabena (šlechtické tituly byly zrušeny) a jméno se v současnosti stává čím dál více prostředkem sebeurčení a seberealizace člověka, kdy v této oblasti je respektována poměrně široká autonomie vůle jednotlivce. Dalším trendem, jenž lze ve společnosti pozorovat,²⁶ je dle mého názoru oslabení tradičního vnímání stabilní rodiny a upozadnění sociálně přiřazovací funkce příjmení ve prospěch autonomie vůle.²⁷ Identifikační funkce (jak osobního jména, tak příjmení) přitom nadále zůstává zcela klíčovou, jelikož jednoznačné označení jednotlivce a odlišení jej od ostatních činí daného člověka myšlenkově lépe uchopitelným a v jeho nepřítomnosti verbálně zpřítomnitelným, což je v dnešní společnosti nezbytné.²⁸

²² Blíže viz KODRIKOVÁ, Zuzana. Jméno jako identifikační znak fyzických osob (1. část). *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2004, č. 11, 16-20.; KODRIKOVÁ, Zuzana. Jméno jako identifikační znak fyzických osob (2. část). *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2004, č. 12, 18-21.

²³ Viz § 61 odst. 1 a § 68 odst. 1 ZMJP. Příslušným matričním dokladem, kterým osoba prokazuje své příjmení, může být zejména rodný list (u osob, které neuzavřely manželství), či oddací list (u osob, které žijí v platném manželství).

²⁴ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 48-49: „*Teoreticky dominuje zásada rovnocennosti, ale při bližším pohledu na některé instituty, typicky instituty velmi tradiční, není úsudek o dominanci příliš pevný.*“

²⁵ Ke zrušení šlechtických titulů došlo zákonem č. 61/1918 Sb., kdy bývalým šlechticům bylo zakázáno užívat rodové jméno s přídomkem nebo dodatkem vyznačujícím šlechtictví (§ 1 uvedeného zákona).

²⁶ Evoluční vývoj rodiny z historického pohledu (od patriarchálního modelu k rodině nukleární; překonání principu autority a nastolení demokraticismu v rodině) zachycuje (v česko-italském porovnání) Králíčková – viz KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 21-29.

²⁷ Zákon obecně rozšiřuje možnosti projevu autonomie vůle jednotlivců, kdy občanský zákoník je založen na antropocentrickém modelu. Lze však pozorovat i opačné snahy o posílení a stabilizaci sociálně přiřazovací funkce příjmení, kdy s účinností od 1. 1. 2014 byla do ZMJP zakotvena definice rodného příjmení, které materiálně posiluje sociálně přiřazovací funkci příjmení a zachovává odkaz na původní rodinu fyzické osoby.

²⁸ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 29.

Právní úprava jména je ve velké míře ovlivňována národními tradicemi, kdy v České republice je tato problematika řešena jak v soukromoprávní rovině, tak v oblasti práva správního. Ač je tedy jméno chápáno jako institut práva soukromého (rodinněprávního původu),²⁹ má určité veřejnoprávní aspekty ovlivňující podobu osobního jména a příjmení. Stále však platí, že člověk má své osobní jméno a příjmení od okamžiku jeho určení dle občanského zákoníku,³⁰ nikoli až v důsledku jeho zápisu do matriční knihy (nebo následným vydáním matričního dokladu).³¹ Publicizace jména, tj. jeho zápis do registru a vytvoření tzv. občanského jména, slouží především k uchopení vztahů mezi jednotlivcem a veřejnou mocí, příp. vztahů mezi jednotlivci, do kterých veřejná moc ingeruje.³² Zákon v této souvislosti neuvádí přímo pojem „občanské jméno“, ale k uvedenému významu se dostává opisem.³³

1.2 Vývoj práva jména na území dnešní ČR, zahraniční inspirační zdroje

Na našem území bylo právo jména v soukromoprávní oblasti kodifikováno zákonem č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ze dne 1. 6. 1811.³⁴ Tento předpis byl definitivně zrušen až ke dni 31. 12. 1965, přičemž v oblasti práva jména nahradil OZO s účinností od 1. 1. 1950 zákon č. 265/1949 Sb., zákon o právu rodinném.³⁵ Ten byl následně derogován již s účinností od 1. 4. 1964, a to zákonem č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, jehož účinnost byla zachována až do konce roku 2013.³⁶ S účinností od 1. 1. 2014 je právo jména upraveno v soukromoprávní rovině zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, do něhož byla úprava rodinného práva přesunuta.³⁷

²⁹ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 369.

³⁰ Viz § 860 - § 864 občanského zákoníku.

³¹ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 369.

³² KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 31.

³³ Viz § 61 odst. 1 ZMJP: „Fyzická osoba, které byl matričním úřadem vydán matriční doklad, má povinnost užívat v úředním styku jméno, popřípadě jména, která jsou uvedena na tomto matričním dokladu.“; § 68 odst. 1 ZMJP: „Fyzická osoba, které byl matričním úřadem vydán matriční doklad, má povinnost užívat v úředním styku příjmení, popřípadě více příjmení, která jsou uvedena na tomto matričním dokladu.“

³⁴ Stěžejní zdroj historického zkoumání představuje komentář ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. I-VI. Praha: V. Linhart, 1935-1937 (reprint: Codex Bohemia, 1998 a Wolters Kluwer ČR, 2014).

³⁵ Viz zákon č. 265/1949 Sb., zákon o právu rodinném, ve znění účinném do 1. 4. 1964.

³⁶ Viz zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

³⁷ Právo jména zahrnuté nově do občanského zákoníku detailně komentuje Jan Kober ve čtvrtém svazku komentáře In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016. 2064 s.

Ačkoli je jméno ze své povahy (jako jeden z aspektů osobnosti) soukromoprávním institutem, podléhá i určité veřejnoprávní regulaci, kdy ve svých počátcích byly matriky spojeny s římskokatolickou církví a až od dob Marie Terezie a Josefa II. se na území dnešní České republiky rozvinulo ve značném rozsahu matriční právo.³⁸

Ve veřejnoprávní oblasti byla historicky oblast matrik regulována císařským patentem Josefa II. z 1. května 1781, příp. dalšími doplňujícími dekrety. I když v tomto období matriky nadále vedli duchovní, základní rámec právní úpravy vedení matrik již byl stanoven státem. Až zákonem č. 268/1949 Sb., o matrikách, byla matriční agenda³⁹ přenesena na národní výbory.⁴⁰ Regulaci jména a příjmení dále doplňoval zákon č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení.⁴¹ Nyní účinný ZMJP k 1. 7. 2001 derogoval předchozí právní úpravu této oblasti⁴² reprezentovanou uvedenými zákony – tj. zákonem č. 268/1949 Sb., o matrikách, ve spojení se zákonem č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení.⁴³ Aktuální právní úpravu obsaženou v ZMJP dále doplňuje zákon č. 365/2000 Sb., o informačních systémech veřejné správy a o změně některých dalších zákonů. Mezi související a prováděcí podzákonné předpisy k ZMJP řadíme zejména vyhlášku Ministerstva vnitra ČR č. 207/2001 Sb.⁴⁴ a nařízení vlády č. 594/2006 Sb., o přepisu znaků do podoby, ve které se zobrazují v informačních systémech veřejné správy.⁴⁵

K základním změnám v oblasti rodinného práva (tedy obecně bez užšího zaměření na právo jména) souvisejícím s přijetím občanského zákoníku se komplexně vyjadřuje například Králíčková – viz KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 23-24, s. 801-813.

³⁸ Blíže k historickému vývoji matričního práva viz HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 11-12. Podrobněji k vývoji práva jména a příjmení viz KOBER, Jan. Právo jména a příjmení. In SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. VI. svazek, Právní-Právo po*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 543-554.

³⁹ Roztříštěnost a nepřehlednost předchozí úpravy vyplývá ze zrušovacích ustanovení zákona č. 268/1949 Sb., zákon o matrikách.

⁴⁰ Viz zákon č. 268/1949 Sb., zákon o matrikách, ve znění účinném do 30. 6. 2001.

⁴¹ Viz zákon č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení, ve znění účinném do 30. 6. 2001.

⁴² Přehled základních změn oproti předchozí právní úpravě nastiňuje ve svém článku Hrušáková – viz HRUŠÁKOVÁ, Milana. Určení jména dítěte v novém zákonu o matrikách. *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2001, č. 3, s. 15-17.

⁴³ Na starší podobu zápisů v matričních knihách je možné nahlédnout na webu *Acta publica* [online]. Brno: Moravský zemský archiv v Brně, 2010 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné na <<http://actapublica.eu/hledej/>>.

⁴⁴ Vyhláška Ministerstva vnitra ČR č. 2017/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁵ Nařízení vlády č. 594/2006 Sb., o přepisu znaků do podoby, ve které se zobrazují v informačních systémech veřejné správy, ve znění pozdějších předpisů.

Aktuální judikatura pokládá uvedené nařízení do jisté míry za „přežitě“, kdy lze citovat právní větu rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 11. října 2016, sp. zn. 29 A 69/2014: „*Jméno osoby psané latinkou je zpravidla třeba do příslušné matriční knihy zapsat v autentické (požadované) podobě, tedy i s použitím „nestandardních“ znaků, které neodpovídají „české“ abecedě; v rozsahu, v němž by jinak došlo k porušení práv dané osoby dle čl. 3 a 10 Listiny základních práv a svobod, resp. čl. 8 nebo čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, nelze aplikovat nařízení č. 594/2006 Sb., o přepisu znaků do podoby, ve které se zobrazují v informačních systémech veřejné správy.*“

Užejí, zejména ve vztahu k notářům uvedené nařízení vlády komentuje ve svém článku Marešová – viz MAREŠOVÁ, Michaela. O přepisu znaků do českého jazyka. *Ad Notam*. 2007, č. 3, s. 85 - 86.

Ačkoli historicky se český právní řád vyvinul z úpravy rakouské (ABGB)⁴⁶ a následně co do regulace manželského práva příjmení čerpal inspiraci například z ruské rodinněprávní regulace,⁴⁷ pozoruji v aktuální dikci zákona v části věnované rozebírané problematice podobnost s právní úpravou obsaženou v německém BGB.⁴⁸ Ten v současnosti považuji pro svou propracovanost a geografickou i kulturní blízkost obou zemí za v mnoha ohledech vhodný inspirační zdroj.

Podobnost české právní úpravy s německým právním řádem se projevuje například v oblasti manželského práva příjmení (jakožto základního východiska pro odvození příjmení dítěte narozeného v manželství), a to v možnosti volby a struktury připojovaného příjmení jednoho z manželů. Tuto koncepci zná rakouský ABGB také, ovšem ten vedle toho snoubencům umožňuje vytvořit společné příjmení složením z jejich dosavadních (jednočlenných) příjmení.⁴⁹ To český právní řád nedovoluje, jelikož § 660 občanského zákoníku jasně vymezuje tři možnosti, jimiž se může příjmení manželů po svatbě řídit:

- 1) manželé si zvolí společné příjmení, kdy v úvahu přichází volba pouze aktuálně užívaného příjmení jednoho z nich,
- 2) manželé si ponechají každý své dosavadní příjmení, nebo
- 3) manželé si zvolí společné příjmení dle bodu 1), přičemž manžel, jehož příjmení nebylo zvoleno jako společné, bude k tomuto společnému příjmení na druhém místě připojovat své příjmení dosavadní.⁵⁰

⁴⁶ Gesetz Nr. 946/1811, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie, in der aktuellen Fassung. Aktuální i starší znění zákona jsou dostupná na webové stránce Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. *Rechtsinformationssystem des Bundes* [online]. Wien: Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort, 2020 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné na <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>>.

⁴⁷ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1333.

⁴⁸ Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. 8. 1896, in der aktuellen Fassung. Aktuální znění zákona je dostupné na webové stránce Bürgerliches Gesetzbuch. *Gesetze im Internet* [online]. Berlin: Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné na <<http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html>>.

⁴⁹ § 93 Abs. 1 ABGB: „Die Ehegatten führen den von ihnen bestimmten **gemeinsamen Familiennamen**. Mangels einer solchen Bestimmung **behalten sie ihre bisherigen Familiennamen bei**.“

§ 93 Abs. 2 ABGB: „Zum **gemeinsamen Familiennamen** können die Verlobten oder Ehegatten **einen ihrer Namen bestimmen**. Wird hierfür ein aus mehreren voneinander getrennten oder durch einen Bindestrich verbundenen Teilen bestehender Name herangezogen, so können der gesamte Name oder dessen Teile verwendet werden. **Sie können auch einen aus den Familiennamen beider gebildeten Doppelnamen zum gemeinsamen Familiennamen bestimmen**; dabei dürfen sie insgesamt zwei Teile dieser Namen verwenden.“

§ 93 Abs. 3 ABGB: „Derjenige Ehegatte, dessen Familienname nicht gemeinsamer Familienname ist, kann auch schon vor Eheschließung bestimmen, dass er **einen aus dem gemeinsamen Familiennamen und seinem Familiennamen gebildeten Doppelnamen führt**, sofern nicht der gemeinsame Familienname bereits aus mehreren Teilen besteht; auch darf der Ehegatte, dessen Familienname aus mehreren Teilen besteht, nur einen dieser Teile verwenden.“

⁵⁰ Viz § 660 - § 662 občanského zákoníku.

Ačkoli se tedy zavedením možnosti tvorby připojovaného příjmení prosadil úmysl zákonodárce podpořit prioritu společného příjmení manželů za současného respektování principu autonomie vůle osob vstupujících do manželství (zejména právo na kontinuitu příjmení a přiřazení ke své původní rodině toho z manželů, jehož příjmení není určeno jako příjmení společné), český právní řád stejně jako německý BGB neumožňuje kreaci tzv. zdvojených příjmení (*něm. Doppelname*) složených z příjmení obou snoubenců. Z obou těchto právních řádů je naopak patrný zamýšlený cíl zákonodárce co možná nejvíce eliminovat počet osob nesoucích příjmení složené z více příjmenných dílců. Tato snaha omezit tvorbu zdvojených příjmení se v českých poměrech projevuje například tím, že:

- 1) jak již bylo uvedeno, při sňatku nelze vytvořit společné příjmení složené z dosavadních příjmení obou snoubenců (resp. manželů), při volbě připojovaného příjmení tedy jeden z manželů (ten, jehož příjmení bylo zvoleno jako společné příjmení manželů) nese pouze příjmení společné a druhý manžel (jehož příjmení nebylo zvoleno jako společné příjmení manželů) ke společnému příjmení připojuje své dosavadní příjmení;
- 2) dítě narozené v manželství, v němž se manželé dohodli na jednočlenném společném příjmení s tím, že druhý manžel (ten, jehož příjmení nebylo zvoleno jako příjmení společné) bude k tomuto společnému příjmení připojovat své dosavadní příjmení, může nést pouze příjmení společné, tedy nikoli příjmení dvojčlenné (příjmení manžela, jenž nese připojované příjmení);
- 3) ZMJP v ustanovení § 70 odst. 1 taxativně vyjmenovává podmínky, za kterých může občan užívat více příjmení – tento výčet lze prolomit jen v případech zvláštního zřetele hodných, a to změnou příjmení podle ustanovení § 74 ZMJP.⁵¹

Podobnost s německou právní úpravou spatřuji dále ve struktuře připojovaného (resp. i obecně dvoučlenného) příjmení, kdy v rakouském právním řádu jsou jednotlivá příjmení (příjmenné dílce) oddělena spojovníkem.⁵² Německý právní řád tuto formu nezná, kdy, shodně s českou právní úpravou, oba příjmenné dílce tvořící příjmení připojované (resp. dvoučlenné) stojí pouze vedle sebe. Na rozdíl od úpravy obsažené v BGB⁵³ však český právní řád striktně

⁵¹ Viz rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 2. 2016, sp. zn. 2 As 324/2015.

⁵² § 93 Abs. 4 ABGB: „*Ein Doppelname ist durch einen **Bindestrich** zwischen dessen einzelnen Teilen zu trennen.*“

⁵³ V německé právní úpravě může manžel, jehož příjmení nebylo určeno jako příjmení společné, své dosavadní příjmení společnému příjmení buď předřadit, nebo za něj připojit. Viz § 1355 Abs. 4 BGB: „*Ein Ehegatte, dessen Name nicht Ehefrau wird, kann durch Erklärung gegenüber dem Standesamt dem Ehefrau seinen Geburtsnamen oder den zur Zeit der Erklärung über die Bestimmung des Ehefrau geführten Namen **voranstellen oder anfügen**. Dies gilt nicht, wenn der Ehefrau aus mehreren Namen besteht. Besteht der Name eines Ehegatten aus mehreren Namen, so kann nur einer dieser Namen hinzugefügt werden. Die Erklärung kann gegenüber dem Standesamt widerrufen werden; in diesem Falle ist eine erneute Erklärung nach Satz 1 nicht*

stanovuje pořadí jednotlivých příjmení tvořících příjmení připojované (společné příjmení je vždy první).

Zaměříme-li se na tvorbu (určování) příjmení dětí, shledávám v české právní úpravě blízkost s německým právním řádem ještě markantnější. Ustanovení § 155 rakouského ABGB⁵⁴ stejně jako německá i česká úprava stanovuje, že v případě existence společného příjmení manželů (rodičů) obdrží dítě toto společné příjmení. Tím je jistě naplněna sociálně přiřazovací funkce příjmení. V Rakousku je však možné v těchto případech určit jako příjmení dítěte i příjmení připojované (tedy příjmení, které se skládá ze společného příjmení manželů + z příjmení toho manžela, jehož příjmení nebylo zvoleno jako společné a který ke společnému příjmení připojuje své příjmení dosavadní), což česká ani německá právní úprava nedovoluje.

Zásadní rozdíly dále spatříme v přístupu k situacím, kdy rodiče dítěte nenesou společné příjmení manželů. V Rakousku je dána širší škála možností pro určení příjmení takového dítěte, v případě absence určení jeho příjmení pak dítě automaticky získává příjmení matky. Česká i německá právní úprava vyžaduje v případě neexistence společného příjmení určení příjmení dítěte vždy prostřednictvím dohody obou rodičů na příjmení jednoho z nich, přičemž subsidiárně je zákonem založena ingerence soudu. V České republice při absenci dohody rodičů určuje soud přímo příjmení dítěte, dle německého právního řádu soud nejprve „přenes“ oprávnění určit příjmení dítěte v případě neshody rodičů jen na jednoho z nich, v případě nevykonání příslušné volby ani tímto rodičem pak dítě již ze zákona obdrží příjmení tohoto rodiče, na kterého soud určovací oprávnění přenesl.⁵⁵

zulässig. Die Erklärung, wenn sie nicht bei der Eheschließung gegenüber einem deutschen Standesamt abgegeben wird, und der Widerruf müssen öffentlich beglaubigt werden.“

⁵⁴ § 155 Abs. 1 ABGB: „Das Kind erhält den gemeinsamen Familiennamen der Eltern. Es kann aber auch der Doppelname eines Elternteils (§ 93 Abs. 3) zum Familiennamen des Kindes bestimmt werden.“

§ 155 Abs. 2 ABGB: „Führen die Eltern keinen gemeinsamen Familiennamen, so kann zum Familiennamen des Kindes der Familienname eines Elternteils bestimmt werden. Wird hierfür ein aus mehreren voneinander getrennten oder durch einen Bindestrich verbundenen Teilen bestehender Name herangezogen, so können der gesamte Name oder dessen Teile verwendet werden. Es kann auch ein aus den Familiennamen beider Elternteile gebildeter Doppelname bestimmt werden; dabei dürfen aber höchstens zwei Teile dieser Namen verwendet werden. Ein Doppelname ist durch einen Bindestrich zwischen dessen einzelnen Teilen zu trennen.“

§ 155 Abs. 3 ABGB: „Mangels einer solchen Bestimmung erhält das Kind den Familiennamen der Mutter, auch wenn dieser ein Doppelname ist.“

⁵⁵ § 1617 Abs. 1 BGB: „Führen die Eltern keinen Ehenamen und steht ihnen die Sorge gemeinsam zu, so bestimmen sie durch Erklärung gegenüber dem Standesamt den Namen, den der Vater oder die Mutter zur Zeit der Erklärung führt, zum Geburtsnamen des Kindes. Eine nach der Beurkundung der Geburt abgegebene Erklärung muss öffentlich beglaubigt werden. Die Bestimmung der Eltern gilt auch für ihre weiteren Kinder.“

§ 1617 Abs. 2 BGB: „Treffen die Eltern binnen eines Monats nach der Geburt des Kindes keine Bestimmung, überträgt das Familiengericht das Bestimmungsrecht einem Elternteil. Absatz 1 gilt entsprechend. Das Gericht kann dem Elternteil für die Ausübung des Bestimmungsrechts eine Frist setzen. Ist nach Ablauf der Frist das Bestimmungsrecht nicht ausgeübt worden, so erhält das Kind den Namen des Elternteils, dem das Bestimmungsrecht übertragen ist.“

Na základě shora učiněného rozboru základních aspektů tvorby příjmení mám za to, že při výkladu české právní úpravy je pro inspiraci mnohdy použitelná i komentářová literatura k BGB, kdy německá právní úprava je v důvodové zprávě k občanskému zákoníku uvedena jako jeden ze základních inspiračních zdrojů rekodifikace soukromého práva v České republice a je české právní regulaci v mnoha stěžejních aspektech podobná. Vždy je však samozřejmě nutné příslušné oblasti právní úpravy podrobně komparovat a zohlednit případné rozdíly.

1.3 Ústavněprávní a mezinárodněprávní zakotvení práva jména

Jak je výstižně vyjádřeno v právní větě nálezu Ústavního soudu ze dne 24. září 1998, sp. zn. III. ÚS 139/98: „Jednou z funkcí Ústavy, zvláště ústavní úpravy základních práv a svobod, je její **„prozařování“** celým právním řádem. Smysl Ústavy spočívá nejen v úpravě základních práv a svobod, jakož i institucionálního mechanismu a procesu utváření legitimních rozhodnutí státu (resp. orgánů veřejné moci), nejen v přímé závaznosti Ústavy a v jejím postavení bezprostředního pramene práva, nýbrž i povinnosti státních orgánů, resp. orgánů veřejné moci, interpretovat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod. Z toho vyplývá povinnost soudů interpretovat právní normy z pohledu účelu a smyslu ochrany ústavně garantovaných základních práv a svobod.“⁵⁶ Ústavněprávní zakotvení práva jména a jeho základní zásady proto představují základní východisko prozařující do veškeré právní úpravy na úrovni zákonů či podzákoných předpisů. Jak je patrné z předchozího textu, jméno představuje jeden z aspektů lidské osobnosti a zároveň vyjadřuje sounáležitost členů jedné rodiny jakožto základní společenské jednotky, jež je chráněna na ústavněprávní úrovni zejm. čl. 10 LZPS a čl. 32 LZPS.

Čl. 10 LZPS upravuje primárně ochranu osobnosti, kdy v prvním odstavci je jméno jako jeden z podstatných aspektů osobnosti výslovně uvedeno.⁵⁷ Dále je akcentováno právo člověka na informační sebeurčení, což je vyjádřeno v rámci odstavce třetího,⁵⁸ a právo na soukromý a rodinný život reflektované odstavcem druhým.⁵⁹ Jednotlivci je tedy ústavně garantováno právo na sebeurčení (rozhodování ve vlastních záležitostech, o svém soukromém životě, o údajích týkající se jeho osoby) a ochranu jednotlivých aspektů jeho osobnosti včetně vazeb

⁵⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 24. září 1998, sp. zn. III. ÚS 139/98.

⁵⁷ Čl. 10 odst. 1 LZPS: „Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“

⁵⁸ Čl. 10 odst. 3 LZPS: „Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.“

⁵⁹ Čl. 10 odst. 2 LZPS: „Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.“

na jeho nejbližší. Požadavek respektu ke svébytnému uspořádání života je vnímán jako jeden z centrálních lidskoprávních nároků na autonomii jednotlivce, ač samotný výklad ústavněprávní ochrany, a zejména představy o tom, co náleží do „soukromí“ jednotlivce a co je již součástí veřejné sféry, se s postupem času přirozeně mění.⁶⁰ Zásah státu do jména jakožto vysoce osobní a citlivé sféry jednotlivce musí být vždy odůvodněn legitimním veřejným zájmem a musí projít testem proporcionality (kritérium vhodnosti, potřebnosti, přiměřenosti).⁶¹

Čl. 32 LZPS výslovně uvádí, že rodina je pod ochranou zákona.⁶² Dle komentáře k LZPS je rodina jedním z nejstabilnějších společenských útvarů, který socializuje své příslušníky a v jehož prostředí dochází k udržování a rozvíjení vzájemných citových, morálních a sociálních vazeb mezi nejbližšími osobami.⁶³ LZPS na tomto místě také přiznává zvláštní, ze strany státu aktivní ochranu těhotným ženám, dětem a mladistvým a uznává široká rodičovská práva, která mohou být omezena jen ve výjimečných situacích.⁶⁴

Považuji za důležité zdůraznit čl. 32 odst. 3 LZPS, který zakotvuje požadavek na rovnost dětí narozených v manželství i mimo ně.⁶⁵ Jedná se hodnotové východisko formované na našem území přibližně až v polovině 20. století (za účinnosti OZO nebylo o rovnosti manželských a nemanželských dětí možné hovořit).⁶⁶ Již od počátku těchto snah odstranit nerovnosti mezi dětmi narozenými v manželství a mimo ně je však promítnutí uvedeného principu do právní úpravy přinejmenším problematické, a to jak v rámci ZPR z roku 1950, tak s účinností od 1. 4. 1964 v ZoR a od 1. 1. 2014 v občanském zákoníku.⁶⁷

Z pohledu mezinárodního práva jsou historicky podstatné základní katalogy lidských práv obsažené ve Všeobecné deklaraci lidských práv (1948) a Deklaraci práv dítěte (1959).

⁶⁰ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 277-278.

⁶¹ Blíže k testu proporcionality viz nálezy Ústavního soudu ze dne 12. října 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94, příp. nálezy Ústavního soudu ze dne 1. března 2007, sp. zn. Pl. ÚS 8/06.

⁶² Čl. 32 odst. 1 LZPS: „Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“

⁶³ KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 659.

⁶⁴ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. In WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 662: „Model péče o dítě je tak postaven na předpokladu, že rodiče nejlépe znají zájmy svého dítěte, dokážou je naplňovat a chránit; Úmluva o právech dítěte presumuje, že rodiče svými rozhodnutími vždy zájem dítěte hájí. Státní zásah do vztahu mezi rodiči a dětmi odůvodněný zájmem dítěte musí být tedy co nejzdrženlivější.“

⁶⁵ Čl. 31 odst. 3 LZPS: „Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.“

⁶⁶ § 155 věta první OZO: „Nemanželské děti nepožívají stejných práv s manželskými.“; § 165 věta první OZO: „Nemanželské děti nemají práva ani ke jménu rodiny otcovy, ani ke šlechtictví, ani k erbů nebo k jiným přednostem rodičů; mají toliko rodné jméno matčino.“

⁶⁷ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1350-1351.

Současnou odpovídající regulaci práva jména na poli mezinárodního práva⁶⁸ představuje především **čl. 8 EÚLP**⁶⁹ a požadavky na pojmenování dítěte a ochranu rodiny obsažené v MPOPP (čl. 17 odst. 1,⁷⁰ čl. 23 odst. 1⁷¹ a čl. 24 odst. 2⁷² MPOPP). Významná je také Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979).⁷³ Klíčovým dokumentem zakotvujícím zvláštní ochranu dětí je pak **ÚPD**, která o právu dítěte na jméno explicitně hovoří v čl. 7 ÚPD,⁷⁴ příp. Evropská úmluva o výkonu práv dětí týkající se participačních práv dětí.⁷⁵

V rozhodovací činnosti ESLP je pak v rámci rodiny jakožto základní společenské jednotky akcentován pojem „nukleární rodina“, kterou tvoří rodiče (žena a muž) a jejich potomci. Z hlediska biologických vazeb pokrývá právo na rodinný život daleko širší okruh příbuzných. Pokud však biologická vazba přesahuje rámec nukleární rodiny, je dle ESLP nutné, aby byl konkrétní vztah charakterizován skutečnými úzkými vazbami mezi dotčenými jednotlivci.⁷⁶ Zkoumání vlivu rodinných vztahů na podobu příjmení dítěte, jež je předmětem disertační práce, bude zpravidla spadat právě do rámce nukleární rodiny, jejíž členové jsou prostřednictvím jednotného příjmení spjati (spřízněni).

1.3.1 Právo jména pohledem ESLP

Z výkladu podaného výše je zřejmé, že stěžejní pro právo jména je čl. 8 EÚLP upravující právo na soukromý a rodinný život.⁷⁷ V této oblasti, zejména z důvodů kulturních rozdílů

⁶⁸ Ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách jsou součástí ústavního pořádku – viz nález Ústavního soudu ze dne 25. června 2002, č. 403/2002 Sb.: „*Proto rozsah pojmu ústavního pořádku nelze vyložit toliko s ohledem na ustanovení čl. 112 odst. 1 Ústavy, nýbrž i vzhledem k ustanovení čl. 1 odst. 2 Ústavy, a do jeho rámce zahrnout i ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách.*“

⁶⁹ Čl. 8 odst. 1 EÚLP: „Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.“; čl. 8 odst. 2 EÚLP: „Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

⁷⁰ Čl. 17 odst. 1 MPOPP: „Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst.“

⁷¹ Čl. 23 odst. 1 MPOPP: „Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má právo na ochranu společnosti a státu.“

⁷² Čl. 24 odst. 1 MPOPP: „Každé dítě je registrováno okamžitě po narození a dostane jméno.“

⁷³ Kober však oprávněně vyjadřuje pochybnosti, zda Česká republika na poli práva příjmení příslušným závazkům obsaženým v této úmluvě dostává. Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1337-1339.

⁷⁴ Čl. 7 odst. 1 ÚPD: „Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“

⁷⁵ Úmluva č. 54/2001 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

⁷⁶ WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 660.

⁷⁷ O (ne)legitimitě podřazení záležitostí týkajících se jména pod pojem soukromého a rodinného života ve smyslu čl. 8 EÚLP polemizuje Kober – blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník*

a svébytného historického vývoje jednotlivých smluvních států, hraje klíčovou roli **doktrína prostoru pro uvážení** (*margin of appreciation / marge d'appréciation*) vycházející ze zásady subsidiarity mezinárodního přezkumu.⁷⁸

Zdrženlivý postoj ESLP k zásahům do autonomie států zavázaných EÚLP je zřetelně vyjádřen například v rozhodnutí ESLP ve věci *Mentzen alias Mencena proti Lotyšsku*.⁷⁹ ESLP zde hodnotí oblast práva jména jako jednu z nejrozmanitějších z hlediska odlišností právní úpravy jednotlivých smluvních států, kdy prakticky nelze nalézt společného jmenovatele. Prostor pro uvážení států je proto v této citlivé oblasti zvláště široký (ne-li téměř neomezený).⁸⁰

Na zásah do práva na soukromý a rodinný život dle č. 8 EÚLP nahlíží ESLP v oblasti práva jména (s ohledem na zaměření disertační práce je zkoumání zacíleno na složku příjmení) rozdílnou optikou v případech určování „nového“ příjmení (dětí při narození) a v případech nucené změny již jednou získaného příjmení.⁸¹ Vždy je přitom třeba sledovat cíl dosažení

§ 655-975: *Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1339. ESLP však právo na soukromý a rodinný život vykládá extenzivně a zahrnuje tak do něj i problematiku práva jména.

⁷⁸ KRATOCHVÍL, Jan. In KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 863.

⁷⁹ *Mentzen alias Mencena proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. prosince 2004, stížnost č. 71074/01.

⁸⁰ *Mentzen alias Mencena proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. prosince 2004, stížnost č. 71074/01: „It remains to be examined whether the interference was “necessary in a democratic society”, that is to say proportionate to the legitimate aim pursued. In that connection, the Court refers to the principle in its settled case-law that, although the essential object of Article 8 is to protect the individual against arbitrary interference by the public authorities, there may in addition be positive obligations inherent in an effective respect for private life. The boundaries between the State’s positive and negative obligations do not lend themselves to precise definition. However, in both contexts regard must be had to the fair balance that has to be struck between the competing interests of the individual and the community as a whole (see, among many other authorities, *Stjerna*, cited above, pp. 60-61, § 38). In determining whether that balance has been struck, the Court must nevertheless take into account the margin of appreciation left to the State in the sphere concerned. The process whereby surnames and forenames are given, recognised and used is a domain in which national particularities are the strongest and in which there are virtually no points of convergence between the internal rules of the Contracting States. This domain reflects the great diversity between the member States of the Council of Europe. In each of these countries, the use of names is influenced by a multitude of factors of a historical, linguistic, religious and cultural nature, so that it is extremely difficult, if not impossible, to find a common denominator. Consequently, the margin of appreciation which the State authorities enjoy in this sphere is particularly wide (see *Stjerna*, cited above, p. 61, § 39, and *G.M.B. and K.M. v. Switzerland*, cited above).“

⁸¹ *Stjerna proti Finsku*, rozsudek ESLP ze dne 25. listopadu 1994, stížnost č. 18131/91: „The refusal of the Finnish authorities to allow the applicant to adopt a specific new surname cannot, in the view of the Court, necessarily be considered an interference in the exercise of his right to respect for his private life, as would have been, for example, an obligation on him to change surname.“

Přísnější přístup k případům, kdy je jednotlivce nucen ke změně podoby příjmení, je seznatelný např. ve věci *Daróczy proti Maďarsku*, rozsudek ESLP ze dne 1. července 2008, stížnost č. 44378/05. Hlavním důvodem je to, že zde již na straně stěžovatelů hraje důležitou roli právo na sebeurčení jednotlivce (stabilita příjmení, ztotožnění se se svým jménem atd.). Ve shora uvedené věci stěžovatelka již od uzavření manželství užívala příjmení v nesprávném tvaru, kdy tato podoba příjmení byla uvedena i na jejích osobních dokladech. Po zjištění této chyby byly ze strany orgánů veřejné moci stěžovatelce již vydány doklady obsahující „správnou“ podobu jejího příjmení. Stěžovatelka s uvedeným zásahem nesouhlasila a domáhala se změny zpět ke svému příjmení v podobě užívané do této doby. S ohledem na charakter zásahu (nucená změna legálně užívaného příjmení) a časový odstup nebylo dle ESLP možné protichůdný zájem státu spočívající v požadavku na autenticitu matriky shledat za legitimní důvod pro odmítnutí žádosti o tuto změnu příjmení.

spravedlivé rovnováhy mezi soupeřícími zájmy, přičemž jednotlivé smluvní státy v této oblasti požívají výrazný prostor pro uvážení.

Uvedený přístup je zřetelný například z těchto rozhodnutí:

- Ve věci *Mentzen alias Mencena proti Lotyšsku* byla jako souladná s EÚLP shledána právní úprava Lotyšska regulující přiblížení grafické podoby a výslovnosti příjmení cizího původu gramatickým pravidlům lotyštiny. Stěžovatelka tak neměla nárok na to, aby v daném případě její příjmení odvozené od manžela mělo úřední podobu⁸² „Mentzen“ (tj. dle německé gramatiky).⁸³ Obdobný problém řešil ESLP v roce 2004 při rozhodování o stížnosti *Kuharec alias Kuhareca proti Lotyšsku*, kdy opět gramatická pravidla lotyštiny (dle kterých je k ženskému příjmení přidávána koncovka -a) převážila nad zájmy stěžovatelky.⁸⁴ Taktéž v případě *Bulgakov proti Ukrajině* ESLP respektoval opatření státu určené k ochraně a propagaci národního jazyka (s tím, že tento zájem státu odpovídá ochraně „práv a svobod druhých“ ve smyslu čl. 8 odst. 2 EÚLP, přičemž stěžovatel mohl pro změnu svého příjmení využít standardního formálního postupu pro změnu příjmení).⁸⁵
- Porušení EÚLP neshledal ESLP ani ve věci *Stjerna proti Finsku*,⁸⁶ kdy stěžovatel jako finský státní občan brojil proti odmítnutí změny gramatické podoby svého příjmení, které bylo cizího původu a z hlediska výslovnosti bylo ve finštině obtížně uchopitelné, což umožňovalo snadné pejorativní zkomolení.
- Ani odmítnutím změny pravopisu rodného příjmení stěžovatelky somálského původu žijící ve Švýcarsku (přízpůsobení pravopisu výslovnosti tak, aby při vyslovení jména „západním způsobem“ toto nemělo v somálsčině hanlivý význam) ve věci *Macalin Moxamed Sed Dahir proti Švýcarsku*⁸⁷ nedošlo k porušení čl. 8 EÚLP. Prosadivší se zájem zde byl zájem na zachování jednoty rodného příjmení (stěžovatelka totiž chtěla používat své rodné příjmení v obou verzích dle země pobytu), přičemž vyslovení rodného příjmení stěžovatelky ani v jednom z oficiálních jazyků Švýcarska nevedlo k hanlivému vyznění (nebyl tedy shledán objektivní důvod pro požadovanou změnu jména).

⁸² Stěžovatelce byl vydán pas na příjmení Mencena (v souladu s pravidly lotyštiny), přičemž však bylo zároveň v tomto dokladě potvrzeno, že původní forma jejího příjmení je „Mentzen“.

⁸³ *Mentzen alias Mencena proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. prosince 2004, stížnost č. 71074/01.

⁸⁴ *Kuharec alias Kuhareca proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. prosince 2004, stížnost č. 71557/01.

⁸⁵ *Bulgakov proti Ukrajině*, rozsudek ESLP ze dne 11. září 2007, stížnost č. 59894/00.

⁸⁶ *Stjerna proti Finsku*, rozsudek ESLP ze dne 25. listopadu 1994, stížnost č. 18131/91.

⁸⁷ *Macalin Moxamed Sed Dahir proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 15. září 2015, stížnost č. 12209/10.

- Zájem státu na stabilitě osobní identifikace obyvatel respektoval ESLP ve věci *Golemanova proti Bulharsku*, kdy v případě, že stát zohlednil zájmy stěžovatelky a v řádném procesu je posoudil, shledal ESLP postup státu (nepovolení změny osobního jména stěžovatelky z oficiálního „Donka“ na „Maya“, pod kterým byla stěžovatelka svému sociálnímu okolí známa celý život) souladný s EÚLP.⁸⁸
- Ve věci *G. M. B. a K. M. proti Švýcarsku*⁸⁹ ESLP respektoval autonomii švýcarského zákonodárce v oblasti nastavení pravidel pro určování příjmení dítěte, kdy v případě, že jsou jeho rodiče manžely a mají jako společné příjmení zvolené příjmení muže, získá dítě toto příjmení bez dalšího (aniž by bylo možné ze strany rodičů rozhodnout o tom, že dítě ponese rodné příjmení matky). ESLP se dále určováním příjmení dítěte zabýval ve věci *C. J. H. Bijleveld proti Nizozemsku*,⁹⁰ kdy porušení čl. 8 EÚLP neshledal v případě právní úpravy Nizozemska neumožňující sezdáným rodičům určit jinou podobu příjmení pro společnou dceru (rodné příjmení matky – manželky), než tomu bylo u společných synů (příjmení otce – manžela). Srovnáme-li výše uvedená pravidla pro určování příjmení dítěte s českou právní úpravou, zjistíme, že tato taktéž vychází u sezdáných rodičů primárně ze společného příjmení manželů (důvodem je zejména ochrana sociálně přiřazovací funkce příjmení a zachování příjmenné sounáležitosti členů jedné rodiny) a klade důraz na jednotnost příjmení plnorodých sourozenců.
- V rámci projednávání stížnosti ve věci *Szokoloczy-Syllaba a Palffy de Erdoed Szokoloczy-Syllaba proti Švýcarsku*⁹¹ z hlediska souladu s EÚLP obstála švýcarská právní úprava, která stěžovatelům neumožňovala jako společné příjmení manželů přijmout příjmení složené z jimi zvolených příjmených dílců dosavadních příjmení obou z nich.
- Přezkumu ESLP z pohledu práva na soukromý a rodinný život byla podrobena i právní úprava nepřipouštějící určení příjmení dítěte v podobě složené z příjmení obou jeho rodičů.⁹² Ani v těchto případech nebylo porušení čl. 8 EÚLP shledáno.⁹³

⁸⁸ *Golemanova proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 17. února 2011, stížnost č. 11369/04.

⁸⁹ *G.M.B. a K.M. proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 27. září 2001, stížnost č. 36797/97: „*In the present case, the Court has just found that Swiss legislation places importance on the child being united, by means of its name, with the family name, and that the system chosen in Switzerland serves the purpose of maintaining the unity of the family. In addition, in such cases domestic authorities enjoy a large margin of appreciation.*“

⁹⁰ *Bijleveld proti Nizozemí*, rozhodnutí ESLP ze dne 27. dubna 2000, stížnost č. 42973/98.

⁹¹ *Szokoloczy-Syllaba a Palffy de Erdoed Szokoloczy-Syllaba proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 29. června 1999, stížnost č. 41843/98.

⁹² Pokud uvedený aspekt srovnáme s českou právní úpravou, dospějeme k závěru, že tvorba příjmení dítěte prostřednictvím jeho složení z příjmení obou rodičů není ani v českém právním řádu možná.

⁹³ *Heidecker-Tiemann proti Německu*, rozhodnutí ESLP ze dne 6. května 2008, stížnost č. 31745/02.

Naopak jedním z případů, kdy ESLP shledal porušení čl. 8 EÚLP, je rozhodnutí ve věci *Johansson proti Finsku*. V daném případě rodiče chtěli svého syna po narození pojmenovat „Axl Mick“, což příslušné finské orgány veřejné moci odmítly v zájmu zachování kulturní a jazykové identity Finska s tím, že se nejedná o tradiční finské jméno a toto pojmenování je tak nevhodné. Ačkoli v tomto případě opět ESLP zopakoval zdrženlivý postoj projevující se v respektu široké míry uvážení jednotlivých smluvních států,⁹⁴ v daném případě porušení práva na soukromý a rodinný život ve smyslu EÚLP shledal. Výrazným faktorem pro daný závěr byla skutečnost, že jméno „Axl“ nebylo „nové“, neboť již tři osoby s tímto jménem byly nalezeny v oficiálním informačním systému obyvatel ještě před narozením syna stěžovatelů, a následně takové jméno dostaly ještě další dvě děti. Čtyři z uvedených nositelů daného jména přitom byli státními občany Finska. Pro odmítnutí registrace rodiči zvoleného jména dítěte nebyl za situace, kdy to neodporovalo nejlepšímu zájmu dítěte (jméno nebylo směšné, hanlivé ani z hlediska finštiny neuchopitelné), proto žádný legitimní důvod.⁹⁵

Shora uvedený případ však představuje spíše jednu z mála dosavadních výjimek shledání nepřípustného zásahu do soukromého a rodinného života ve smyslu čl. 8 EÚLP. K zaujetí kritického postoje vůči jednání smluvního státu ESLP vyžaduje jednoznačné a silné argumenty podpořené v mnoha případech skutečností, že zásah do práv stěžovatele hraničí s jednáním, které by mohlo evokovat až diskriminaci stěžovatele. Příkladem může být případ *Burghartz proti Švýcarsku*, kdy byla jako porušující čl. 8 EÚLP právě ve spojení s čl. 14 EÚLP (zákaz diskriminace – zde na základě pohlaví) shledána právní úprava, která v případě, že si manželé jako společné příjmení zvolili příjmení manželky, neumožňovala mužům oficiálně užívat před tímto společným příjmením své rodné příjmení, zatímco u ženy byl takový postup možný (pokud si manželé jako společné zvolili příjmení manžela).⁹⁶ Ve věci *Losonci Rose et Rose*

⁹⁴ *Johansson proti Finsku*, rozsudek ESLP ze dne 6. září 2007, stížnost č. 10163/02: „Although the object of Article 8 is essentially that of protecting the individual against arbitrary interference by the public authorities, it does not merely compel the State to abstain from such interference: in addition to this primarily negative undertaking, there may be positive obligations inherent in effective respect for private and family life. The boundaries between the State's positive and negative obligations under Article 8 do not lend themselves to precise definition. The Court has held that not all regulation of names will necessarily constitute an interference. While it is true that an obligation to change one's name would be regarded as an interference, the refusal to allow an individual to adopt a new name cannot necessarily be considered an interference (see *Stjerna*, cited above, pp. 60-61, § 38).“

⁹⁵ *Srov. Baylac-Ferrer et Suarez proti Francii*, rozhodnutí ESLP ze dne 25. září 2008, stížnost č. 27977/04. Zde naopak ESLP respektoval pravopisná pravidla francouzštiny a neshledal zásah do práva stěžovatelů na soukromý a rodinný život v případě, kdy jejich dítě bylo příslušnými vnitrostátními orgány zaregistrováno pod jménem „Marti“, nikoli „Martí“ (katalánský pravopis). Postup vnitrostátních orgánů byl však na rozdíl od případu *Johansson proti Finsku* shledán jako odůvodněný a sledující legitimní cíl.

⁹⁶ *Burghartz proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 22. února 1994, stížnost č. 16213/90. V daném případě nemohla obstát argumentace ochranou jednoty rodiny, jelikož jinak bylo z tohoto hlediska přistupováno k možnostem připojení svého dosavadního příjmení ke společnému příjmení manželů u ženy, a jinak u muže. Tento rozdíl není rozumně odůvodněn a příslušná právní úprava je proto diskriminační.

proti Švýcarsku shledal ESLP za diskriminační švýcarskou právní úpravu, která zapovídala muži v případě, kdy si manželé (muž státní občan Maďarska a žena státní občanka Švýcarska) jako společné příjmení zvolili příjmení ženy, možnost docílit následně získání svého původního příjmení dle vnitrostátních předpisů svého státu. Ženám by však za stejné situace tato možnost zůstala v návaznosti na automatické „převzetí“ příjmení muže jakožto příjmení společného zachována.⁹⁷

Ve věci *Henry Kismoun proti Francii* pak ESLP uznal za převažující zájem jednotlivce na utváření vlastní identity, kdy příjmení stěžovatele, který měl dvojí občanství, bylo v různých státech zapsáno jinak. ESLP dal stěžovateli za této situace za pravdu, že jeho zájem uvést údaje ve francouzské matrice do souladu s údaji evidovanými v Alžírsku, jež po převážnou část života stěžovatel užíval, nenarušuje veřejný pořádek Francie a je zcela legitimní.⁹⁸

Dalším zásadním kritériem, které musí vnitrostátní orgány při posuzování konkrétních zásahů do jména (ve smyslu soukromého a rodinného života dle čl. 8 EÚLP) velmi často zvažovat, je nejlepší zájem dítěte – ten je akcentován i ze strany ESLP.⁹⁹

Na základě výše uvedeného lze shrnout, že problematika práva jména je v zásadě ponechána volnému uvážení jednotlivých smluvních států. Pokud příslušné vnitrostátní orgány v rámci řádného procesu zohlední dotčené protichůdné zájmy jednotlivce a státu a svůj závěr dostatečně argumentačně podloží, ESLP k případné stížnosti zaujímá spíše zdrženlivý postoj a respektuje národní specifika každého smluvního státu. Volné uvážení smluvních států však přirozeně nesmí vést k diskriminaci či bezdůvodnému popírání práv jednotlivce (zejm. na jeho sebeurčení, osobní rozvoj a zachování identity) a nesmí být v případě účasti dětí v rozporu s jejich nejlepším zájmem. Pokud se jedná o nucenou změnu příjmení jednotlivce, musí stát tento zásah odůvodnit silným veřejným zájmem, který nad zájmem dané osoby převáží.¹⁰⁰

⁹⁷ *Losonci Rose et Rose proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 9. listopadu 2010, stížnost č. 664/06.

⁹⁸ *Henry Kismoun proti Francii*, rozsudek ESLP ze dne 5. prosince 2013, stížnost č. 32265/10.

⁹⁹ Viz např. *Gözüm proti Turecku*, rozsudek ESLP ze dne 20. ledna 2015, stížnost č. 4789/10. V tomto rozsudku ESLP řešil problematiku adopce dítěte svobodným rodičem a shledal, že zápis adoptivní (nikoli biologické) matky do dokladů totožnosti dítěte je v nejlepším zájmu dítěte.

¹⁰⁰ Viz např. *Šiškina a Šiškins proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 8. listopadu 2001, stížnost č. 59727/00. Daný případ se týkal zápisu příjmení stěžovatelů v oficiálním dokumentu bez diakritiky, avšak bylo tomu tak ve specifické situaci zápisu jmen v cestovním pase v části určené k automatickému snímání. Problematika cestovních dokladů a letecké dopravy je dle ESLP záležitostí svébytnou, přičemž se jednalo pouze o zápis v části určené k automatickému snímání. Veřejný zájem státu zde byl shledán jako legitimní a převažující nad zájmem stěžovatelů.

1.3.2 Právo jména pohledem Soudního dvora EU

Na úrovni Evropské unie je jméno osoby chráněno jakožto základní prvek totožnosti každého jednotlivce a součást jeho soukromého a rodinného života (prostředek identifikace, spojení s určitou rodinou). Jak již bylo zmíněno v rámci předchozí podkapitoly disertační práce, mohou mít zásahy státu do příjmení jednotlivce prvky diskriminace či mohou narážet na svobodu pohybu a pobytu. S ohledem na zaměření disertační práce je judikatura Soudního dvora Evropské unie (dále jen „Soudní dvůr“) vztahující se k problematice práva jména shrnuta pro dokreslení kontextu rozebírané oblasti spíše přehledově.

Soudní dvůr v tomto ohledu například řešil předběžnou otázku, zda jsou příslušné orgány jednoho členského státu povinny uznat příjmení svého státního občana odporující vnitrostátní úpravě, pokud je dotyčný rovněž státním občanem jiného členského státu, v němž toto příjmení na základě svého volného uvážení získal. Konkrétně se jednalo o státního občana Německa a zároveň Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, přičemž tento získal podle britského práva na základě své žádosti příjmení¹⁰¹ obsahující několik šlechtických prvků, jež jsou dle německého práva nepřipustné.¹⁰²

Soudní dvůr dovodil, že se zásah státu do příjmení jednotlivce musí zakládat na objektivních hlediscích a musí být přiměřený cíli legitimně sledovanému vnitrostátním právem. V tomto ohledu lze shrnout argumentaci obsaženou v rozsudku Soudního dvora ze dne 2. června 2016 (znění opravené usnesením ze dne 6. října 2019) ve věci *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff* následovně:¹⁰³

- zásada neměnnosti a kontinuity jména, ač je tato bezpochyby legitimní, nemůže být sama o sobě považována za natolik významnou, aby aprobovala odmítnutí uznat a zapsat příjmení dotčené osoby tak, jak bylo legálně určeno a zapsáno v jiném členském státě;
- skutečnost, že ke změně příjmení došlo z iniciativy příslušné osoby, sama o sobě nepředstavuje důvod pro odmítnutí uznání a zápisu jejího příjmení tak, jak bylo legálně určeno a zapsáno v jiném členském státě (vždy je nutné přihlédnout k důvodům této změny);

¹⁰¹ V dané věci byla kromě příjmení řešena i změna osobního jména. S ohledem na zaměření disertační práce je důraz kladen na změnu podoby příjmení.

¹⁰² K problematice rozlišování šlechtických predikátů a součástí příjmení při zápisu do matriky v kontextu českého práva viz MOTEJL, Otakar, VALÁŠEK, Miloš. *Matriční úřady. Stanoviska: sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2008, s. 27-28.

¹⁰³ Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. června 2016 (znění opravené usnesením ze dne 6. října 2019) ve věci *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff* (C-438/14).

- administrativní a technické důvody nejsou dostačující, aby odůvodnily omezení práva volného pohybu;
- výklad pojmu veřejný pořádek se může v jednotlivých členských státech (a též v čase) lišit, přičemž požadavek na dodržování zásady rovnosti (jako argument pro odmítnutí šlechtických prvků) do veřejného pořádku může spadat a lze ho z hlediska unijního práva shledat legitimním cílem.¹⁰⁴

Z uvedeného opět vyplývá, že zásah státu do příjmení jednotlivce musí vždy sledovat legitimní cíl, přičemž použitý prostředek musí být vhodný a nezbytný (zejm. způsobilý dosáhnout legitimního cíle za předpokladu, že tohoto cíle nelze dosáhnout prostřednictvím méně omezujících opatření). Soudní dvůr dále ve své judikatuře zdůrazňuje, že existence dvou podob příjmení jedné a téže osoby (zpravidla v důsledku odmítnutí uznat příjmení vytvořené dle pravidel jiného členského státu) může být na překážku výkonu práva volného pohybu a pobytu na území členských států.

V rozhodnutí ve věci *Stefan Grunkin a Dorothee Regina Paul proti Standesamt Niebüll*¹⁰⁵ řešil Soudní dvůr otázku uznání příjmení dítěte vytvořeného dle vnitrostátní právní úpravy státu, v němž se toto dítě narodilo a v němž žilo (Dánské království), ačkoli bylo státním občanem jiného členského státu (Německa), jehož pravidla vytvořit takového příjmení nedovolovala. V konkrétním případě dítě získalo dle pravidel dánského právního řádu příjmení složené z příjmení obou rodičů. V Německu však toto příjmení nebylo uznáno s odkazem na pravidla německého mezinárodního práva soukromého, dle kterého se příjmení osoby řídí právem státu, jehož je státním občanem – dítě přitom bylo státním občanem Německa a německý právní řád vytvoření takového příjmení nedovoloval.

Soudní dvůr posuzoval soulad příslušné kolizní normy s výkonem práva volného pohybu a pobytu na území členských států. Konstatoval, že žádný z důvodů uplatněných na podporu použití státního občanství určité osoby jakožto hraničního určovatele pro regulaci jejího

¹⁰⁴ K zákazu šlechtických titulů jako legitimní součásti veřejného pořádku se Soudní dvůr vyjádřil také v rozhodnutí ve věci *Ilonka Sayn-Wittgenstein proti Landeshauptmann von Wien* – viz Rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010 ve věci *Ilonka Sayn-Wittgenstein proti Landeshauptmann von Wien* (C-208/09): „Článek 21 SFEU musí být vykládán v tom smyslu, že nebrání tomu, aby orgány členského státu mohly za takových okolností, jako jsou okolnosti v projednávané věci, odmítnout uznat všechny prvky příjmení státního příslušníka tohoto státu, tak jak bylo určeno v druhém členském státě, kde má uvedený státní příslušník bydliště, při jeho osvojení v dospělém věku státním příslušníkem tohoto druhého členského státu, pokud toto příjmení obsahuje šlechtický titul, který v prvně uvedeném členském státě není přípustný na základě jeho ústavního práva, pokud jsou opatření přijatá těmito orgány v takovém kontextu odůvodněna důvody veřejného pořádku, tedy jsou nezbytná pro ochranu zájmů, které mají zaručit a jsou přiměřená legitimně sledovanému cíli.“

¹⁰⁵ Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. října 2008 ve věci *Stefan Grunkin a Dorothee Regina Paul proti Standesamt Niebüll* (C-353/06).

jména,¹⁰⁶ jakkoli tyto důvody mohou být samy o sobě legitimní, nemůže být považován za natolik významný, aby v daném případě odůvodnil odmítnutí uznat příjmení dítěte vytvořené dle pravidel dánského právního řádu. Dospěl k tomuto závěru: „*Za takových podmínek, jaké nastaly ve věci v původním řízení, brání článek 18 ES tomu, aby orgány členského státu odmítly na základě vnitrostátního práva uznat příjmení dítěte tak, jak bylo určeno a zapsáno v jiném členském státě, v němž se toto dítě, které má stejně jako jeho rodiče pouze státní příslušnost prvně uvedeného členského státu, narodilo a v němž má od té doby bydliště.*“¹⁰⁷

Problematicke změny příjmení dítěte se pak týká významný případ *Carlos Garcia Avello proti Belgickému státu*,¹⁰⁸ kdy dítě, jež mělo dvojí státní občanství (otec byl španělským státním občanem a matka belgickou státní občankou), obdrželo v těchto členských státech různá příjmení. Důvodem bylo to, že příjmení dítěte zapsané v Belgii bylo utvořeno v souladu s belgickým právem (tj. dítě, k němuž je určeno otcovství, nese příjmení svého otce), přičemž podle španělského práva dítě obdrželo příjmení složené z první části příjmení otce a první části příjmení matky. Žádosti rodičů dítěte o změnu jeho příjmení vytvořeného podle belgického práva na příjmení utvořené podle zásad práva španělského nebylo ze strany belgických orgánů veřejné moci vyhověno. Rodičům byla navržena alternativa zvolit příjmení dítěte pouze „Garcia“ (první příjmení po otci). Na tuto náhradní variantu rodiče nepřistoupili a trvali na zápisu příjmení dítěte vytvořeného dle španělského práva.

V této věci Soudní dvůr správně shledal, že je nepřipustné, aby příslušný správní orgán jednoho členského státu odmítl vyhovět žádosti o změnu příjmení týkající se dětí pobývajících v tomto státě, které mají dvojí státní občanství (uvedeného státu a jiného členského státu), jestliže předmětem této žádosti je, aby tyto děti mohly nést příjmení, jehož by byly nositeli na základě práva a tradice druhého členského státu. Zájem dítěte na jednotném příjmení (bez ohledu na to, kde pobývá) je zde převažující, přičemž je třeba respektovat volbu dítěte (resp. jeho rodičů) právního řádu členského státu, jehož je dítě státním občanem.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. října 2008 ve věci *Stefan Grunkin a Dorothee Regina Paul proti Standesamt Niebüll* (C-353/06), bod 30: „*Německá vláda a některé další vlády, jež Soudnímu dvoru předložily svá vyjádření, k odůvodnění státní příslušnosti jakožto výlučného hraničního určovatele při určování příjmení zejména uvádějí, že tento hraniční určovatel je objektivním kritériem, které umožňuje stanovit jméno osoby určitým a kontinuálním způsobem, zaručit jednotnost jména mezi sourozenci a udržet vazby mezi příslušníky širší rodiny. Toto kritérium má mimoto zajistit, aby se všemi osobami majícími určitou státní příslušnost bylo zacházeno stejně a aby jméno osob majících stejnou státní příslušnost bylo určováno stejným způsobem.*“

¹⁰⁷ Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. října 2008 ve věci *Stefan Grunkin a Dorothee Regina Paul proti Standesamt Niebüll* (C-353/06).

¹⁰⁸ Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. října 2003 ve věci *Carlos Garcia Avello proti Belgickému státu* (C-148/02).

¹⁰⁹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. října 2003 ve věci *Carlos Garcia Avello proti Belgickému státu* (C-148/02), bod 36: „*Jak přitom generální advokát uvedl v bodě 56 svého stanoviska, je nesporné, že taková situace spočívající v různých příjmeních může dotyčné osoby vážným způsobem znevýhodnit v profesní i soukromé sféře, přičemž takové znevýhodnění vyplývá zejména z obtíží dosáhnout toho, aby v členském státě, jehož jsou dotyčné osoby*

V návaznosti na toto rozhodnutí vydalo Ministerstvo vnitra ČR v roce 2005 pokyn, jak postupovat v takových případech.¹¹⁰ Aktuálně je uvedené pravidlo včleněno do § 70a ZMJP.

1.3.3 Dítě jako subjekt zvláštní ochrany

LZPS v kontextu ÚPD chápe dítě jako každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Východiskem této definice je čl. 1 ÚPD, jenž v originále zní: „*For the purposes of the present Convention, a child means every human being below the age of eighteen years unless under the law applicable to the child, majority is attained earlier.*“

Jelikož se spolu s rekodifikací soukromého práva účinnou od 1. 1. 2014 změnila koncepce nabývání zletilosti fyzické osoby, nabízí se otázka, zda je dítětem jakožto subjektem zvláštní ochrany každá fyzická osoba vždy až do dovršení osmnáctého roku věku, či pouze do nabytí plné svéprávnosti, pokud této nabývá daná osoba dříve než dovršením zletilosti. Srovnáme-li úpravu nabývání zletilosti a svéprávnosti (dříve způsobilosti k právním úkonům) před rekodifikací soukromého práva zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a po ní, dospějeme k následujícímu:

Zákon č. 89/2012 Sb.	Zákon č. 40/1964 Sb.
§ 30 odst. 1: „ <i>Plně svéprávným se člověk stává zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku.</i> “	§ 8 odst. 1: „ <i>Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí.</i> “
§ 30 odst. 2: „ <i>Před nabytím zletilosti se plně svéprávnosti nabývá přiznáním svéprávnosti, nebo uzavřením manželství. Svéprávnost nabytá uzavřením manželství se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné.</i> “	§ 8 odst. 2: „ <i>Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné.</i> “

státními příslušníky, měly akty nebo dokumenty vystavené na příjmení uznané v jiném členském státě, jehož jsou rovněž státními příslušníky, právní účinky. Jak bylo konstatováno v bodě 33 tohoto rozsudku, řešení navrhované správními orgány spočívající v tom, že se dětem umožní, aby nesly pouze první příjmení jejich otce, nepředstavuje nápravu situace spočívající v existenci různých příjmení, které se dotyčné osoby chtějí vyhnout.“

¹¹⁰ Sdělení Ministerstva vnitra, č. j. VS-320/60/2-2005, zápis jména, popř. jmen a příjmení při narození dítěte a při uzavření manželství státního občana České republiky a současně státního občana jiného členského státu EU.

Základním pravidlem, které zůstalo neměnné, je, že zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Dle právní úpravy předchozí (zákon č. 40/1964 Sb.) však fyzická osoba mohla zletilosti nabýt i před tímto okamžikem, a to v případě uzavření manželství (tj. za splnění zákonných podmínek nejdříve již po dovršení šestnáctého roku věku). Nabytí plné způsobilosti k právním úkonům pak bylo navázáno čistě na kritérium zletilosti. Dítětem se tak pro účely poskytnutí zvláštní zákonné ochrany rozuměla každá fyzická osoba do nabytí zletilosti, a to buď dovršením osmnácti let, nebo před tímto okamžikem uzavřením manželství.

Občanský zákoník však s účinností od 1. 1. 2014 ponechává pouze první shora uvedený způsob nabytí zletilosti, tj. dovršením osmnáctého roku věku. Před tímto okamžikem se fyzická osoba stát zletilou nemůže. Může se však stát před nabytím zletilosti plně svéprávnou, a to 1) uzavřením manželství při splnění zákonných podmínek po dovršení šestnáctého roku věku, nebo 2) přiznáním svéprávnosti. Svéprávnost je tedy kromě kritéria zletilosti navázána ještě na další právní skutečnosti, v jejichž důsledku je možné plné svéprávnosti nabýt dříve než dovršením osmnácti let. Zvýšená zákonná ochrana je pak v souladu se zásadou stejného zacházení s osobami s plnou svéprávností bez ohledu na jejich zletilost poskytována pouze nezletilým, kteří nenabyli plné svéprávnosti, což je zřejmé například z následujících ustanovení:

- § 755 odst. 3 občanského zákoníku: *„Mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů.“*
- § 858 zákona občanského zákoníku: *„Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.“*
- § 854 občanského zákoníku: *„Pro osvojení nezletilého, kterému byla přiznána svéprávnost, se ustanovení o osvojení zletilého použijí obdobně.“¹¹¹*

¹¹¹ GRYGAR, Jiří. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1305-1306: *„Hovoří-li dané ustanovení o „přiznání svéprávnosti“, rozumí se tím nejen stav po vydání rozhodnutí soudu, ale jakýkoli stav, který zákon spojuje se vznikem plné svéprávnosti (tj. typicky nabytí plné svéprávnosti ex lege uzavřením sňatku v době před nabytím zletilosti). Vyloučení případů vzniku plné svéprávnosti ze zákona (ex lege) a zohlednění jen případů přiznání svéprávnosti na*

- § 1a ZMJP: „*V tomto zákoně se nezletilým rozumí fyzická osoba mladší 18 let, která nenabyla plné svéprávnosti.*“¹¹²
- § 4 odst. 2 ZŘS: „*Obecným soudem nezletilého účastníka, který není plně svéprávný (dále jen „nezletilý“), je soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností, své bydliště.*“
- § 2 odst. 1 ZSPOD: „*Pro účely tohoto zákona se dítětem rozumí nezletilá osoba. V případě nezletilých dětí, které nabyly plné svéprávnosti, se sociálně-právní ochrana poskytuje pouze v rozsahu stanoveném v § 8 odst. 1, § 10 odst. 1 písm. e), § 10 odst. 3 písm. a), b), § 29, § 32 odst. 4, § 33 a 34. Při poskytování sociálně-právní ochrany v těchto případech je příslušný orgán sociálně-právní ochrany povinen plně respektovat vůli dítěte, které nabylo plné svéprávnosti.*“

S odkazem na výše uvedené se domnívám, že materiálně definici dítěte dle LZPS ve spojení s čl. 1 ÚPD lépe vyhovuje hraniční kritérium plné svéprávnosti, kdy anglický pojem „majority“ lze vyložit nejen jako zletilost samotnou, ale i jako dospělost ve smyslu plné svéprávnosti (tj. okamžik, od kterého je fyzická osoba oprávněna výlučně rozhodovat o svých záležitostech). Shora naznačeným výkladovým postupem bychom tedy měli dospět k závěru, že dítětem, jakožto subjektem hodným zvláštní zákonné ochrany, jsou všechny **nezletilé fyzické osoby do nabytí plné svéprávnosti** (tj. do okamžiku dovršení zletilosti / před dovršením zletilosti uzavřením manželství, nebo přiznáním svéprávnosti).¹¹³ Formulační úprava ve shora naznačeném smyslu se nabízí i u § 856 občanského zákoníku, kdy z důvodu tematické příbuznosti s ústavněprávním výkladem pojmu dítě je pojednání o právech a povinnostech rodičů spojených s osobností dítěte a právech a povinnostech osobní povahy zařazeno již do následující podkapitoly.

V souladu s výše uvedeným dílčím závěrem je v disertační práci pod pojmem „**dítě**“ chápána **nezletilá fyzická osoba, která nenabyla plné svéprávnosti**.

základě soudního rozhodnutí (ex iudicio) dle § 37 by zcela jednoznačně popíralo smysl a účel daného ustanovení, tj. zásadu stejného zacházení s osobami s plnou svéprávností bez ohledu na jejich zletilost.“

¹¹² Návrh novely ZMJP již místo pojmu „nezletilý“ pracuje s pojmem „dítě“ (§ 1a ZMJP). V § 863 odst. 2 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP, je však pro možnost změny příjmení dítěte prostřednictvím prohlášení jeho rodičů i nadále zachována časová hranice dosažení zletilosti dítěte (ač od 15 let je vyžadován přímý souhlas dítěte se změnou jeho příjmení).

¹¹³ Stejný závěr dovozuje i komentářová literatura – viz ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář. Svazek II.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 449: „Z toho důvodu je nezbytné v zájmu zachování smysluplného, účelného a logického uspořádání právních poměrů dovodit pro pojem „dítě“ (zejména ve smyslu Úmluvy o PD), že člověk přestává být dítětem dnem, v němž nabyl plnou svéprávnost, tj. kdy dosáhl věku osmnácti let, nebo uzavřel manželství nebo nabylo právní moci rozhodnutí, jímž mu byla přiznána (plná) svéprávnost (podle § 37). Lze tedy uzavřít: dítětem je člověk do dne, kdy nabude plnou svéprávnost.“

1.3.4 Práva a povinnosti rodičů spojená s osobností dítěte

Dle LZPS požívá rodina a rodičovství zvláštní zákonné ochrany (čl. 32 LZPS). Práva rodičů k dětem lze členit do těchto základních kategorií:

- 1) práva a povinnosti spojené s osobností dítěte a práva povinnosti osobní povahy (dále souhrnně jako „práva a povinnosti spojené s osobností dítěte“);
- 2) rodičovská odpovědnost (osobní péče a výchova, zastupování, správa jmění dítěte);
- 3) vyživovací povinnost rodičů k dětem.

S ohledem na zaměření disertační práce se budu věnovat rozboru pouze první z výše uvedených kategorií, a to právům a povinnostem spojeným s osobností dítěte, do kterých patří i právo rodičů určit dohodou osobní jméno a příjmení dítěte (s příslušnými omezeními vyplývajícími z právního řádu).

Těžištěm právní úpravy analyzované oblasti je § 856 občanského zákoníku, který upravuje základní okamžik vzniku těchto práv a povinností (narozením dítěte) a jejich zániku (nabytím zletilosti dítěte).¹¹⁴ Níže je text zaměřen úžeji na okamžik vzniku a zániku práva a povinnosti rodičů určit příjmení svého dítěte.

Základní pravidla pro určování příjmení dítěte dle aktuální právní úpravy jsou uvedena v podkapitole 4.1.4 disertační práce, kdy i na tomto místě je klíčové rozlišit tři situace:

- 1) je znám jen jeden z rodičů dítěte – v takovém případě dítě získá v souladu s § 861 občanského zákoníku příjmení tohoto rodiče, a to přímo ze zákona v okamžiku svého narození (jediný rodič tedy právo a povinnost určit příjmení dítěte fakticky nemůže vykonat, jelikož nemá v tomto ohledu žádnou možnost volby);
- 2) rodiče dítěte jsou sezdáni a:
 - a) nesou společné příjmení, nebo si při uzavření manželství ponechali svá dosavadní příjmení a určili příjmení společných dětí (§ 860 odst. 1 občanského zákoníku) – v takovém případě dítě nabývá společné příjmení manželů / příjmení určené pro jejich společné děti opět přímo ze zákona v okamžiku svého narození (rodiče tedy právo a povinnost určit příjmení dítěte fakticky „vykonali“ již před narozením dítěte, a to při uzavření manželství);¹¹⁵

¹¹⁴ Vedle toho je nutné také zohlednit například specifika osvojení, kdy v takovém případě rodičům vznikají práva a povinnosti spojená s osobností dítěte až právní mocí rozsudku o osvojení. Blíže viz PTÁČEK, Lubomír. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1310.

¹¹⁵ Polemika ohledně (ne)možnosti změny jednou učiněného prohlášení manželů o příjmení společných dětí je obsažena v podkapitole 4.4 disertační práce.

- b) při uzavření manželství neurčili (ať již z jakéhokoli důvodu) příjmení společných dětí (§ 860 odst. 2 občanského zákoníku) – v takovém případě rodiče volí příjmení dítěte ze zákonem aprobovaných alternativ až po jeho narození (rodičům tedy právo a povinnost určit příjmení dítěte vzniká v souladu s § 856 občanského zákoníku v okamžiku narození dítěte);
- 3) rodiče dítěte nejsou sezdáni (§ 862 občanského zákoníku) – v takovém případě rodiče určují příjmení dítěte ze zákonem aprobovaných variant obecně až po jeho narození¹¹⁶ (rodičům tedy právo a povinnost určit příjmení dítěte vzniká v souladu s § 856 občanského zákoníku v okamžiku narození dítěte).

Z provedené rešerše je patrné, že v mnoha situacích může být sama otázka faktické možnosti výkonu a časového rámce vzniku práva a povinnosti rodičů určit příjmení dítěte jakožto práva a povinnosti rodičů spojených s osobností dítěte ve smyslu § 856 občanského zákoníku modifikována speciálními pravidly pro určování příjmení dítěte.

V rámci stěžejních kapitol 4 a 5 disertační práce je rozebrána problematika příjmení dítěte v kontextu konkrétních změn rodinných vazeb, kdy je nutné brát v potaz „odvozenost“ a „závislost“ podoby příjmení dítěte na příjmení jeho rodičů. Otázku, do kterého okamžiku je možné tuto těsnou provázanost dovozovat, je nutné řešit stejně jako v předchozím pojednání o výkladu pojmu dítě ve smyslu subjektu hodného zvláštní ochrany v kontextu shora citovaného ustanovení § 1a ZMJP, dle kterého se nezletilým rozumí fyzická osoba mladší 18 let, která nenabyla plné svéprávnosti.¹¹⁷ Za klíčový okamžik pro svébytnost a nezávislost podoby příjmení nezletilého dítěte na příjmení jeho rodičů proto považuji nabytí plné svéprávnosti (nikoli nutně současně i zletilosti) dítěte.¹¹⁸

¹¹⁶ Příp. v okamžiku určení otcovství k dítěte souhlasným prohlášením rodičů dokonce před jeho narozením.

¹¹⁷ DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 12: „Zákon o matrikách vymezuje pojem zletilosti odlišně od občanského zákoníku. Stanoví tak pouze pro účely zákona o matrikách.“

¹¹⁸ Ve vztahu k právům a povinnostem rodičů spojených s osobností dítěte kritérium plné svéprávnosti (a nikoli současně nutně zletilosti) akcentuje i Ptáček – viz PTÁČEK, Lubomír. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016 s. 1310.

1.4 Nejlepší zájem dítěte v oblasti práva jména

Koncept „nejlepšího zájmu dítěte“¹¹⁹ je v oblasti rodinného práva dlouhodobě vůdčím principem,¹²⁰ kdy ÚPD uvádí, že tento zájem musí být „**předním hlediskem**“ (*angl. primary consideration*) při jakýchkoli činnostech týkajících se dětí.¹²¹ Cílem tohoto konceptu je zajistit dítěti všestranný rozvoj a plný a účinný výkon všech jeho práv dle ÚPD. Výbor OSN pro práva dítěte rozlišuje tři základní složky nejlepšího zájmu dítěte:

- 1) hmotněprávní složka – dítě má právo, aby byl jeho nejlepší zájem uplatněn jako přední hledisko při řešení sporných otázek;
- 2) interpretační složka – základním interpretačním vodítkem pro výklad právních ustanovení týkajících se dětí má být jejich nejlepší zájem;
- 3) procesněprávní složka – zakotvení a respektování participačních práv dětí v řízeních, jež se jich týkají, výslovné zohlednění nejlepšího zájmu dítěte v rozhodnutích příslušných orgánů veřejné moci.

Při posuzování a určování zájmu dítěte musí být zohledněny následující faktory dle jejich relevance v konkrétním případě:

- 1) názory dítěte (možnost dítěte ovlivnit určení svého nejlepšího zájmu);
- 2) identita dítěte;
- 3) ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů;
- 4) péče, ochrana, bezpečí dítěte;
- 5) zranitelné postavení dítěte;
- 6) právo dítěte na zdraví;
- 7) právo dítěte na vzdělání.¹²²

¹¹⁹ Zucklínová v úvodu článku zaměřeného na problematiku péče o dítě vysvětluje, že výrazy „welfare“, „well-being“ bývají překládány shodně jako blaho dítěte (jehož obsah lze vymezit například pojmy dobro, prosperita, životní pohoda, spokojenost), kdy tohoto stavu lze dosáhnout právě respektováním jeho nejlepšího zájmu: „*Bez větších pochybností lze konstatovat, že právě respektování „the best interests of a child“ je tou správnou cestou, jak dosáhnout (stavu označovaného jako) well-being („welfare“) of the child.*“ Blíže viz ZUCKLÍNOVÁ, Michaela. Cui bono? Bezvýjimečně ve prospěch tohoto dítěte! Zamyšlení nad péčí o dítě. *Právník*. 2015, č. 2, s. 97-124.

¹²⁰ Zakotven byl již v Deklaraci práv dítěte z roku 1959, v aktuální české právní úpravě se zájem dítěte výslovně objevuje například v § 875 odst. 1 občanského zákoníku a v § 5 zákona č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

¹²¹ Čl. 3 ÚPD (původní znění): „*In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration.*“

¹²² UN Committee on the Rights of the Child (CRC). General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration, 29 May 2013, CRC/C/GC/14, dostupné na <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f14&Lang=en>.

V oblasti práva jména považují za relevantní zejména faktory 2) identita dítěte a 3) ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů, v nichž spatřují návaznost na základní funkce příjmení. Identifikační funkce se zrcadlí v obecném požadavku na kontinuitu a stálost příjmení dítěte, funkce sociálně přiřazovací dbá na začlenění dítěte prostřednictvím příjmení do jeho rodiny a rodinného prostředí. S tím souvisí i požadavek na jednotnost příjmení plnorodých sourozenců, kdy se tradičně vychází z toho, že sourozenci, jsou-li dětmi týchž rodičů, mají nést v souladu se zásadou rovnosti stejné příjmení.¹²³

Dále se do oblasti práva jména může promítnout faktor 4) ochrana dítěte, kdy mám za to, že český právní řád má v zájmu ochrany jednotlivců před společenským odsouzením tendenci zabránit směšným či hanlivým jménům (jak jménům osobním, tak příjmením), což je patrné například ze záповědí osobních jmen, příp. právní úpravy změny osobního jména či příjmení. Samozřejmě by pak mělo být zjišťování a co možná nejširší respektování názoru samotného dítěte, kdy jméno dítěte tvoří jednu ze složek jeho osobnosti.

Autonomii vůle a participační práva dítěte je pak třeba chránit zejména s ohledem na oprávnění dítěte na zachování jeho totožnosti, přičemž požadavek stability osobního jména a příjmení dítěte nabývá s rostoucím věkem dítěte na významu.¹²⁴

Lze shrnout, že v záležitostech týkajících se dětí by měl být primárně posuzován nejlepší zájem dítěte. Ačkoli pojem „zájem dítěte“ spadá do kategorie neurčitých právních pojmů a není přesně definován, lze souhlasit se subsumpcí určitých oblastí života dítěte do této kategorie, a to:

- 1) práva na zdravý tělesný i duševní rozvoj dítěte a jeho integritu;
- 2) rozvoj po stránce studijní a pracovní v souladu se schopnostmi a nadáním dítěte;
- 3) právo dítěte na potřebné informace a právo vyjadřovat se k dění kolem něj a záležitostem týkajícím se jeho osobnosti a života (participační práva dítěte).¹²⁵

Na druhou stranu „nejlepší zájem dítěte“ netvoří zájem jediný, příp. dokonce může dojít ke konfliktu různých zájmů, a proto je třeba ho vždy definovat a poměřovat **testem proporcionality** i s ostatními dotčenými zájmy.¹²⁶ Tyto skutečnosti ve svých úvahách

¹²³ U plnorodých sourozenců je požadavek na jednotnost příjmení daný i tím, že jsou si věkově blízcí a tvoří jednu generační třídu. Blíže k problematice viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1354.

¹²⁴ Rostoucí zájem na stabilitě osobního jména a příjmení dítěte v závislosti na rostoucím věku dítěte zdůrazňuje i Kober – viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1341.

¹²⁵ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Zájem dítěte je vždy to, co chci já. *Právo a rodina*. 2018, č. 11, s. 1-6.

¹²⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdenka, NOVÝ, Zdeněk. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. *Právní rozhledy*. 2017, č. 15-16, s. 524-530: „Ačkoli nejlepší zájem dítěte bývá charakterizován jako *prvořadý*, nesmí být aplikován mechanicky jako „jediný a vylučný“, ale poměřován *testem proporcionality* tak, aby bylo nalezeno souladné a vyvážené řešení v duchu teze „maximální prospěch dítěti a minimální újmu ostatním“.“

zdůrazňuje i Ústavní soud v nálezu ze dne 15. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15: „*V každém konkrétním případě je při posuzování a určování nejlepšího zájmu dítěte stěžejní definovat, jaká základní práva či svobody dítěte budou v případě přijetí určitého řešení dotčena, stejně jako to, zda mezi nimi existuje vzájemný konflikt, tj. je-li z důvodu respektování, ochrany či naplňování jednoho práva (zájmu) dítěte omezováno jiné právo (zájem) dítěte, či je-li dítě tohoto jiného práva (zájmu) dokonce zcela zbavováno. Následně je třeba zodpovědět otázku, naplňuje-li takový zásah požadavek vhodnosti, potřeby a přiměřenosti v užším smyslu, tj. je-li předmětné opatření objektivně způsobilé vést ke sledovanému legitimnímu cíli (požadavek vhodnosti), je-li ze všech prostředků, které jsou objektivně způsobilé sledovaný legitimní cíl naplnit, tím nejmírnějším a nejméně omezujícím (požadavek potřeby) a není-li ‚cena‘, kterou dítě musí za předmětný zásah zaplatit v podobě omezení či zbavení některého ze svých základních práv, v nepoměru s benefitem, které dítě zásahem získá (požadavek přiměřenosti v užším slova smyslu).*“¹²⁷ Vždy je přitom třeba brát zřetel na okolnosti konkrétního případu a zejména individuální vlastnosti každého dítěte.¹²⁸

¹²⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 15. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15.

¹²⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 29. června 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16.

2 Participační práva dítěte v oblasti práva jména¹²⁹

Požadavek na efektivní uplatňování participačních práv dítěte patří do vyžadovaného standardu zohlednění nejlepšího zájmu dítěte v rozhodování o záležitostech, jež se dítěte týkají. Koncept nejlepšího zájmu dítěte prostupuje komplexně celou právní úpravou a měl by být reflektován při všech činnostech zasahujících do sféry dítěte. Jelikož se jedná o klíčové téma, je úpravě participačních práv dítěte vyčleněna zvláštní kapitola disertační práce. První podkapitola se věnuje úpravě participačních práv dítěte v rámci ÚPD, druhá podkapitola je zacílena na českou právní úpravu reflektující tuto oblast.

2.1 Mezinárodní zakotvení práva na jméno a participačních práv dítěte v ÚPD

Dle čl. 7 ÚPD má každé dítě od narození právo na jméno, přičemž smluvní strany úmluvy mají povinnost vhodně zabezpečit realizaci tohoto práva. V souladu s nejlepším zájmem dítěte by se mělo dítě podílet na rozhodování o podobě svého jména, a to přiměřeně v rozsahu dle svého věku a schopnosti utvořit si vlastní názor a tento názor vyjádřit.

Z optiky mezinárodního práva zakotvuje požadavek na začlenění dětí do rozhodování o záležitostech, jež se jich týkají, zejména čl. 12 odst. 1 ÚPD, který stanoví: „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.*“¹³⁰ Z této formulace lze dovodit všeobecnou ochranu participačních práv dítěte, které má mít možnost podílet se na rozhodování o své osobě, a to za podmínky, že je schopno formulovat své vlastní názory a tyto názory svobodně vyjadřovat.¹³¹

Od jaké věkové hranice má dítě tyto schopnosti, ÚPD nestanovuje. Z teleologického výkladu uvedeného článku však vyplývá, že participační práva dítěte by neměla být omezena pevnou věkovou hranicí, nýbrž individuálními schopnostmi dítěte kvalifikovaně utvořit vlastní názor na věc a tento názor vyjádřit (projevit svou vůli). Smyslem a účelem shora citovaného

¹²⁹ Participačním právům dítěte v oblasti práva jména se autorka disertační práce věnovala ve svém příspěvku na konferenci Olomoucké dny soukromého práva 2019 – viz HAVELKOVÁ, Renáta. Participační práva dítěte v oblasti práv jména. In ŠÍNOVÁ, Renáta (eds.), *Sborník z konference Olomoucký den soukromého práva: Participační práva dítěte v civilním soudním řízení*. Olomouc: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2020, s. 62-70.

¹³⁰ Čl. 12 odst. 1 ÚPD.

¹³¹ Preference přímého slyšení dítěte vyplývá dále také z judikatury ESLP – viz *Havelka a další proti České republice*, rozhodnutí ESLP z 21. června 2007, stížnost č. 23499/06.

článku je garantovat dětem, jakožto subjektům nadaným celou škálou základních práv a svobod, co nejširší okruh těchto práv a umožnit jim tato svá práva v co nejširším rozsahu účinně využívat.

V situacích, kdy děti nejsou schopny účinně realizovat svá práva, lze zcela legitimně uplatnit předpoklad, že „nejlepší zájem dítěte“ znají a prosazují v první řadě jeho rodiče.¹³² Uvedená premisa je přijímána praxí a můžeme se s ní setkat v české¹³³ i zahraniční¹³⁴ judikatuře.

Shora uvedené však nevylučuje, ba naopak podporuje, zavedení konkrétních věkových hranic, od nichž budou určitá věcně vymezená rozhodovací oprávnění přenesena z rodičů na samotné děti. Tato tendence vyplývá např. z Všeobecné poznámky k uskutečňování oprávnění nezletilých během puberty,¹³⁵ dle které je žádoucí od určitého věku posílit postavení dětí, aby buď výhradně samy o určitých záležitostech rozhodovaly, nebo se na příslušných rozhodnutích alespoň zásadním způsobem podílely.¹³⁶

V oblasti práva jména se můžeme v zahraničí setkat s různými přístupy. Německá úprava¹³⁷ například výslovně zakotvuje pro určitou participaci dítěte na rozhodování o záležitostech týkajících se jeho osoby (konkrétně v oblasti práva jména) věkovou hranici již pěti let, přičemž:

¹³² Problematické bývají situace, kdy jsou samotní rodiče v konfliktu a mnohdy nestabilní názor dítěte je ovlivňován z obou stran.

¹³³ Nález Ústavního soudu ze dne 3. listopadu 2016, sp. zn. I. ÚS 1764/16: „Dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí být hlavním vodítkem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány, zájem dítěte. Zpravidla lze presumovat, že právě rodiče nejlépe znají zájmy svého dítěte a svými rozhodnutími zájem dítěte hájí.“

¹³⁴ Beschluss des Bundesverfassungsgerichtes vom 5. December 2008, Az. 1 BvR 576/07. V uvedeném rozhodnutí německý Spolkový ústavní soud rozhodoval ve věci, kdy rodiče zvolili a požádali o zápis osobního jména „Kiran“ pro svou dceru. Oba rodiče se hlásili k hinduismu, matka měla indický původ (ač měla německé státní občanství) a otec byl indickým státním občanem. Příslušný orgán veřejné moci zápis uvedeného osobního jména dítěte odmítl s odůvodněním, že zvolené osobní jméno, jakožto jediné osobní jméno dítěte, vzbuzuje pochybnosti o pohlaví dítěte, tj. pouze podle osobního jména není jasné, zda se jedná o muže, či o ženu. Spolkový ústavní soud v uvedené věci zdůraznil, že jediný limit pro volbu osobního jména dítěte rodiči představuje nejlepší zájem dítěte. Ten však zpravidla nejlépe znají a hájí rodiče, kteří vytvářejí rodinné a kulturní zázemí dítěte, v němž bude dítě vychováno (osobní jméno „Kiran“, v překladu sluneční paprsek – první denní světlo, bylo v souladu s hinduistickou tradicí, přičemž tato neumožňovala dvě osobní jména). Orgány veřejné moci by dle německého Spolkového ústavního soudu měly tedy zasahovat pouze *ultima ratio* ve zcela výjimečných případech.

¹³⁵ UN Committee on the Rights of the Child (CRC). General comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence. 6 December 2016, CRC/C/GC/20, dostupné na <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f20&Lang=en>.

¹³⁶ V oblasti práva jména můžeme tuto tendenci pozorovat v ZMJP i v občanském zákoníku, kdy je pro změnu jména dítěte staršího 15 let nutný jeho souhlas. Další významnou věkovou hranicí pro uplatňování participačních práv dětí je hranice 12 let věku, kdy dochází k aplikaci vyvratitelné právní domněnky o schopnostech nezletilého vytvořit si na věc, jež se ho týká, vlastní názor a tento vlastní názor vyjádřit.

¹³⁷ Pro názornost je zvolena právní úprava změny podoby příjmení dítěte v případě pozdějšího určení společného příjmení manželů prohlášením jeho rodičů zakotvená v § 1617c BGB.

- 1) mezi pátým a sedmým rokem, kdy jsou dle § 104 BGB nezletilí ještě nesvéprávní, je určující výlučně vůle rodičů (resp. zákonných zástupců dítěte);
- 2) nezletilí starší sedmi a mladší čtrnácti let souhlas se zásahem do svého jména mohou udělovat sami, ale k účinnosti takového právního jednání potřebují souhlas zákonného zástupce nebo jeho následné schválení (viz § 106 BGB upravující právní jednání nezletilých s tzv. omezenou svéprávností);
- 3) děti starší čtrnácti let a mladší osmnácti let souhlas se změnou svého jména již udělují přímo, ale zákon k příslušné změně vyžaduje taktéž přivolení zákonného zástupce (*něm. Zustimmung*).¹³⁸

Rakouská právní úprava míru spolupůsobení dětí na rozhodování o jejich záležitostech stupňuje v závislosti na míře jejich rozumové a volní vyspělosti (tj. schopnosti pochopit následky svého jednání a toto své jednání ovládnout), přičemž k rozhodování o statusových otázkách je navíc vyžadován souhlas zákonných zástupců.¹³⁹ Stěžejní hranicí je přitom dovršení čtrnáctého roku věku, kdy od tohoto okamžiku se schopnost rozhodovat samostatně o svých záležitostech v oblasti práva jména presumuje (§ 21 Abs. 2 ABGB ve spojení s § 156 Abs. 2 ABGB).¹⁴⁰

V České republice je stejně jako na Slovensku¹⁴¹ stěžejní věková hranice 15 let, od které je vyžadována aktivní participace (v podobě přímého souhlasu) dítěte na rozhodování o podobě jeho osobního jména a příjmení. To však nevylučuje uplatnění participačních práv dětí nižšího věku, kdy v souladu s ÚPD je orgán veřejné moci povinen zjišťovat názor dětí již od okamžiku, kdy jsou schopny vytvořit si na věc vlastní názor a tento názor navenek projevit.

¹³⁸ Např. § 1617c BGB pro výkon participačních oprávnění dítěte a pro „přistoupení“ k později zvolenému společnému příjmení rodičů nestanovuje žádnou lhůtu. Je tedy přípustné, aby bylo v případě rozporu mezi názorem dítěte a rodičů definitivně rozhodnuto o podobě příjmení dítěte až po dovršení jeho zletilosti, kdy už je „dítě“ zletilé, plně svéprávné a rozhoduje samo. Viz SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 597-599.

¹³⁹ § 141 Abs. 1 ABGB: „Eine Person kann in Angelegenheiten ihrer Abstammung und der Abstammung von ihr rechtswirksam handeln, wenn sie entscheidungsfähig ist. Im Zweifel wird das Vorliegen der Entscheidungsfähigkeit bei mündigen Minderjährigen vermutet.“

§ 141 Abs. 2 ABGB: „Minderjährige bedürfen darüber hinaus der Zustimmung ihres gesetzlichen Vertreters. Handelt der gesetzliche Vertreter selbst, so bedarf er der Zustimmung des Minderjährigen.“

¹⁴⁰ § 156 Abs. 2 ABGB: „Entscheidungsfähige Personen bestimmen ihren Familiennamen selbst. Die Entscheidungsfähigkeit wird bei mündigen Minderjährigen vermutet.“

§ 21 Abs. 2 ABGB: „Minderjährige sind Personen, die das achtzehnte Lebensjahr noch nicht vollendet haben; haben sie das vierzehnte Lebensjahr noch nicht vollendet, so sind sie unmündig.“

¹⁴¹ Zákon č. 300/1993 Z. z., Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o mene a priezvisku.

2.2 Vnitrostátní zakotvení participačních práv dítěte

Vnitrostátní reflexi požadavků na zakotvení participačních práv dítěte představuje v oblasti soukromého práva zejména § 867 občanského zákoníku.¹⁴² Ten předpokládá, že před jakýmkoli rozhodnutím dotýkajícím se zájmu dítěte poskytne soud dítěti potřebné informace pro utvoření vlastního názoru, přičemž je následně povinen tento názor dítěte vhodným způsobem také zjistit. Zákon výslovně zdůrazňuje, že názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost.¹⁴³ Ústavní soud ve své judikatuře kromě těchto prvků zdůrazňuje i požadavek na zajištění informovanosti dítěte ohledně průběhu a výsledku řízení, kdy dítě by se mělo vhodným způsobem dozvědět, jak bylo s jeho názorem naloženo a jaké je rozhodnutí v konkrétní věci (příp. z jakého důvodu nebylo přání dítěte vyhověno).¹⁴⁴

V ustanovení § 867 odst. 2 občanského zákoníku je zakotvena vyvratitelná právní domněnka schopnosti dětí starších dvanácti let vytvořit si na základě poskytnutých informací svůj vlastní názor a tento názor vyjádřit. To však nevylučuje případy, kdy tyto schopnosti bude mít i dítě mladší, příp. kdy ani dítě starší dvanácti let nebude schopno k věci sdělit vlastní názor. Soud by tedy měl vždy reagovat na konkrétní subjektivní schopnosti příslušného dítěte a podle toho zvolit procesní postup.¹⁴⁵ V případě pochybností se přiklání k tomu, že by soud měl vynaložit potřebné úsilí pro zjištění vlastního názoru dítěte a jednat ve prospěch aplikace

¹⁴² Obdobnou úpravu obsahuje § 8 odst. 2 a 3 ZSPOD. Požadavek na informování a zjištění názoru dítěte je zřejmý i na jiných místech právních řádů – lze zmínit například civilní procesněprávní úpravu obsaženou v § 100 odst. 3 OSŘ a § 20 odst. 4 ZŘS, která soudům ukládá povinnost dítě dostatečným způsobem informovat o řízení a zajistit zohlednění a posouzení jeho názoru v rámci svého rozhodování.

¹⁴³ Základní shrnutí stěžejních judikatorních závěrů týkajících se participačních práv dítěte a povinností a práv rodičů k dítěti – viz POLIŠENSKÁ, Petra, FEBEROVÁ, Radka, STUHLÍK, Zdeněk. *Musíš znát ... Rodinné právo. Právní postavení dítěte*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 158-176.

¹⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 8. října 2018, sp. zn. II. ÚS 725/18: „Právo dítěte být slyšeno v řízení, které se jej týká, ve smyslu čl. 12 Úmluvy o právech dítěte se neomezuje na pouhé zjištění názoru dítěte na projednávanou záležitost, ale zahrnuje také další komunikaci s dítětem a informování jej o řízení, včetně toho, jak nakonec bylo rozhodnuto v záležitosti dítěte a jak byl zohledněn jeho zjištěný názor (vyjádřilo-li jej dítě). Za dodržení tohoto práva odpovídá soud. Je-li dítě způsobilé být v řízení vyslechnuto přímo soudem a není-li to rozporné s jeho nejlepším zájmem, pak by to měl být rovněž přímo soud, kdo dotčenému dítěti přístupnou formou vysvětlí, jak v jeho záležitosti bylo rozhodnuto a jak přitom byl zohledněn jeho názor. Právo dítěte být slyšeno v záležitosti, která se jej týká, podle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte není obecně vázáno na žádný věkový limit dítěte; konkrétní podoba jeho realizace nicméně vždy musí reflektovat věk, vyspělost a nejlepší zájem dítěte.“

¹⁴⁵ Westphalová a Holá ve svém článku představují téma zapojování dětí do mediace, kdy obecně k „rozsahu“ participace dítěte uvádí: „Děti mohou participovat na rozhodování o otázkách, které se jich dotýkají, v zásadě čtyřmi způsoby. Na nejnižší úrovni je pouhé informování dítěte. Ve druhém stupni je mu přiznáno právo vyjádřit svůj názor. Třetím stupněm je jeho možnost svým názorem rozhodnutí ovlivnit. Nejsilnější je pozice dítěte tehdy, kdy jeho vyjádření je určující pro rozhodnutí o něm.“ Viz WESTPHALOVÁ, Lenka, HOLÁ, Lenka. Zapojování dětí do rozhodování ve věcech, které se jich týkají, v kontextu rodinné mediace. *Právní rozhledy*. 2019, č. 13-14, s. 472.

participačních práv dítěte. Tento postup zdůrazňuje ve svých nálezech i Ústavní soud, který akcentuje povinnost soudů zjišťovat názor dítěte zpravidla přímo.¹⁴⁶

V souladu s teleologickým výkladem § 867 občanského zákoníku dospějeme k závěru, že by se uvedené pravidlo mělo vztahovat nejen na soudy, ale komplexně na všechny orgány veřejné moci, které autoritativně rozhodují o věcech, jež se dotýkají zájmu dítěte. Kober všeobecnou ochranu participačních práv dítěte zdůrazňuje v komentáři k občanskému zákoníku, kdy uvádí následující: „*Samozřejmě i v postupu matričního úřadu dle matričního zákona se vzhledem k jednotě právního řádu uplatní vyvratitelná právní domněnka o nezletilých starších 12 let (§ 863 odst. 1 ve spojení s § 867 odst. 2 věta první OZ).*“¹⁴⁷

V oblasti práva jména vykonávají svou pravomoc především matriční úřady, jimž je svěřena agenda matrik. Rozhodují tak v prvním stupni o mnoha zásadních otázkách týkajících se jména jako takového, například o zápisu osobního jména a příjmení dítěte do knihy narození, o změnách osobního jména a příjmení fyzických osob atd. Jejich postup upravuje vedle ZMJP primárně SŘ, který participační práva dítěte také zohledňuje.¹⁴⁸ Smysl a účel tohoto pravidla¹⁴⁹

¹⁴⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. IV. ÚS 1002/19: „*Krajský soud na zjišťování názoru nezletilého rezignoval (i když stěžovatelka tuto možnost soudu dávala ke zvážení – srov. č. l. 160 soudního spisu), přičemž naprosto opomenul také jakékoliv jiné možnosti, které se mu naskýtal za účelem zjištění názoru nezletilého, a to i mimo nařízené soudní jednání, aby tímto výsledkem byl nezletilý co nejméně stresován (např. vyslechnout nezletilého v kanceláři soudce, případně v jiném méně formálním prostředí, než je jednací síň, dostavit se osobně, či vyslat asistenta soudce do bydliště či školy nezletilého apod.), a to přesto, že přinejmenším některé z těchto forem komunikace mohly zajistit ozřejnění názoru nezletilého. Uvedené platí o to více, že krajský soud postavil svůj závěr o změně příjmení, který je rozporný s přáním nezletilého, jak jej vyjádřil při pohovoru s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, na ničím neprokázané domněnce, že byt' si nezletilý subjektivně „tuto změnu příjmení sám přeje, je nutné toto jeho stanovisko hodnotit s přihlédnutím ke stupni jeho duševního a rozumového vývoje, v němž není schopen docenit dosah případné změny svého rodného příjmení z důvodů nikoli zcela zásadních“. Učinit takovýto závěr (o neschopnosti nezletilého docenit dosah případné změny jeho vlastního příjmení) bez toho, aby soud s nezletilým hovořil, aby jej vyslechl a učinil si sám kvalifikovaný názor na jeho duševní a rozumový vývoj v této otázce, je přinejmenším rozporné s čl. 12 Úmluvy.*“

¹⁴⁷ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1390.

¹⁴⁸ Ministerstvo vnitra se k otázce participace dětí v kontextu změny jejich příjmení ve správním řízení vyjádřilo následovně – viz Informace Ministerstva vnitra ČR č. 13/2017 ze dne 10. února 2017, č. j. MV-149289-5/VS-2016: „*Požadavek zjištění názoru nezletilého dítěte, které je účastníkem řízení, stanoví § 29 odst. 4 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů. Z tohoto ustanovení vyplývá, že v řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, postupuje správní orgán tak, aby byl zjištěn názor nezletilého dítěte ve věci. Za tím účelem správní orgán poskytne dítěti možnost, aby bylo slyšeno buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Vyžaduje-li to zájem dítěte, lze jeho názor zjistit i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob zodpovědných za výchovu dítěte. V takovém případě správní orgán k úkonu přibere jinou vhodnou dospělou osobu. K názoru dítěte správní orgán přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.*“

¹⁴⁹ JEMELKA, Luboš, PONDĚLÍČKOVÁ, Klára, BOHADLO, David. In JEMELKA, Luboš, PONDĚLÍČKOVÁ, Klára, BOHADLO, David. *Správní řád. 6. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2019, s. 194: „*Toto ustanovení správního řádu promítá do právního řádu České republiky ustanovení čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím*

však nebrání, jak je už ostatně uvedeno výše, doplnění § 29 odst. 4 SŘ propracovanější úpravou v občanském zákoníku zakotvující věkovou hranici 12 let, od které je schopnost dítěte vyjádřit vlastní názor na věc presumována.

Lze uzavřít, že i matriční úřad jako správní orgán na úseku vedení matrik má povinnost zjistit názor dítěte. Toto pravidlo je třeba aplikovat nejen u dětí starších 15 let, u nichž ZMJP zpravidla výslovně vyžaduje souhlas se zásahem do jejich osobního jména či příjmení,¹⁵⁰ ale i u dětí mladších za respektování vyvratitelné právní domněnky stanovené § 867 odst. 2 občanského zákoníku. Teprve po zjištění všech rozhodných skutečností může matriční úřad situaci řádně zhodnotit a rozhodnout v souladu s nejlepším zájmem dítěte.¹⁵¹ Výjimku z tohoto postupu mohou představovat pouze případy, kdy dítě vzhledem k velmi nízkému věku není schopno dostatečně formulovat vlastní názor k určité konkrétní záležitosti.¹⁵² Participační práva dětí bez ohledu na jejich věk zdůrazňují kromě Kobera i další odborníci na rodinné právo,¹⁵³ což lze jen uvítat.

Ačkoli praktickou realizaci správného postupu při rozhodování záležitostí dotýkajících se dětí pokládám v oblasti práva jména za problematickou (zejm. u dětí mladších 15 let), kdy matriční úřady zpravidla nejsou vybaveny příslušným odborným aparátem pro efektivní zjišťování názoru dítěte,¹⁵⁴ je třeba na podpoře realizace participačních práv dítěte trvat. Jméno je základní složkou osobnosti každého člověka vyjadřující jeho identitu a jedinečnost. Je přirozené, že na samotném určení jména se dítě z důvodu nízkého věku nepodílí a toto rozhodnutí je tak přenecháno jeho rodičům. V situacích, kdy děti nejsou schopny účinně realizovat svá práva, lze zcela legitimně uplatnit předpoklad, že onen nejlepší zájem dítěte znají

zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.“

¹⁵⁰ Děti starší 15 let mají v oblasti práva jména silnější postavení a ZMJP zpravidla vyžaduje jejich přímou participaci na rozhodování o jejich jménu a příjmení (ke změně jejich jména či příjmení je vyžadován jejich přímý souhlas, bez něhož nemůže ke změně dojít).

¹⁵¹ Ke způsobu zjišťování názoru dítěte a jeho zohlednění v rámci činnosti matričních úřadů viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 13922-1395.

¹⁵² KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1391.

¹⁵³ Viz KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 211.; HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 836-837.

¹⁵⁴ Adjektivem efektivní je zde přitom myšleno zjištění skutečného názoru dítěte neovlivněného současným krátkodobým psychickým rozpoložením či působením ze strany jeho rodičů. Dítě by před vyslovením svého názoru mělo být srozumitelně informováno o dané záležitosti a mělo by plně chápat možné následky příslušného rozhodnutí. Postup zjišťování názoru dítěte by měl být metodicky sjednocen a měl by obsahovat alespoň minimální záruky pro zjištění skutečného postoje dítěte k uvedené záležitosti.

a prosazují v první řadě jeho rodiče.¹⁵⁵ S rostoucím věkem dítěte je však třeba brát ohled na jeho vlastní autonomii vůle, právo na sebeurčení a seberealizaci, kdy požadavek stability osobního jména a příjmení dítěte nabývá na významu.¹⁵⁶ V závislosti na rozumové a volní vyspělosti musí být dítěti umožněno určitým způsobem participovat na rozhodování o záležitostech týkajících se jeho jména. Osobně za významnou časovou hranici z hlediska utváření identity dítěte považuji okamžik zahájení povinné školní docházky – tehdy si dítě začíná ve větší míře vytvářet vlastní sociální vazby na okolí.¹⁵⁷

V tomto směru lze uvítat návrh novely ZMJP, která mění znění § 863 odst. 1 občanského zákoníku a zakotvuje do něj všeobecný požadavek na uplatňování participačních práv dítěte v oblasti práva jména (tedy nejen ve vztahu ke změně příjmení dle § 862 občanského zákoníku), přičemž od dovršení 15. roku věku je k zásahu do osobního jména či příjmení dítěte obligatorně potřeba jeho přímého souhlasu.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Problematické bývají situace, kdy jsou samotní rodiče v konfliktu a mnohdy nestabilní názor dítěte je ovlivňován z obou stran.

¹⁵⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 4. listopadu 2015, sp. zn. IV. ÚS 3900/14: „Je pravda, že odvolací soud jak v ústavní stížnosti napadeném rozsudku, tak i ve svém vyjádření k předmětné ústavní stížnosti uvedl, že mu byl názor nezletilého dobře znám z předchozího řízení. Nicméně pokud tomu nebrání samotný předmět řízení a z okolností případu nevyplynou skutečnosti nasvědčující tomu, že by slyšení nezletilého před soudem bylo pro něj obzvláště psychicky náročné, tento by měl být před soudem přímo slyšen. Důvodem je především ta skutečnost, že nezletilý ve svém věku je zjevně schopen již formulovat své názory, a soudce rozhodující o této na výsost osobní věci by měl mít osobní zkušenost s nezletilým, měl by mít možnost sledovat jeho psychosociální reakce na položené dotazy a více méně "vycítit" opravdovost jeho zájmu o požadovanou změnu. Měl by umět rozlišit, zda jeho návrh na změnu příjmení vychází z dětského rozmaru a touhy po zviditelnění se ve sportovních kruzích prostřednictvím známého příjmení, či z niterné touhy po začlenění se do nové rodiny. Podle názoru Ústavního soudu nelze zodpovědně rozhodovat o tak zásadní otázce, jakou změna příjmení člověka bezesporu je, bez kontaktu s tím, jehož se změna přímo dotýká.“

¹⁵⁷ Způsob zjišťování názoru (práce s dětmi, vhodné prostřední, zapojování rodičů či orgánu sociálně právní ochrany dětí) a způsob práce s vyjádřením dítěte (zda se jedná o „skutečný“ názor dítěte) s ohledem na konkrétní věkové kategorie rozebírá ve svém článku Rogalewiczová – viz ROGALEWICZOVÁ, Romana. Možnosti aktivního zapojení dítěte do řízení. *Právní rozhledy*. 2018, č. 8, s. 267-275. Pokud se týká dětí na hranici zahájení školní docházky, Rogalewiczová uvádí: „Děti předškolního věku, tj. do cca 6 let, si začínají velmi dobře uvědomovat svá přání a dávat je najevo, resp. trvat na jejich splnění. Na druhou stranu jsou však snadno manipulovatelné a nejsou schopny uvědomit si důsledky svých přání v dlouhodobém časovém horizontu.“

¹⁵⁸ Důvodová zpráva k návrhu novely ZMJP: „Dalším významným cílem novely je promítnout do důsledku obecnější požadavek, podle něhož by mělo dítě, které dosáhlo určitého věku, souhlasit se změnou svého osobního jména nebo příjmení. Tento požadavek je v platné právní úpravě přítomen zatím jen dílčím způsobem (kupříkladu u změny příjmení dítěte, jehož otec není znám, v důsledku uzavření manželství jeho matky). Vychází se přitom z předpokladu, že osobní jméno a příjmení člověka tvoří svébytný prostředek jeho (sebe)identifikace (tím spíše s postupujícím věkem), přičemž osoba, která dosáhla určitého stupně rozumové a volní vyspělosti, by měla mít kontrolu nad jeho případnými změnami v důsledku různých právních skutečností (změny příjmení rodičů, osvojení atd.).“

3 Rodné příjmení¹⁵⁹

V návaznosti na rekodifikaci soukromého práva byla do ZMJP přijata definice rodného příjmení, které má posilovat sociálně přiřazovací funkci příjmení a deklarovat rodinné vazby člověka na jeho původní rodinu. Toto příjmení má být zásadně **stabilní a neměnné** (tj. nemá se ho dotýkat změna příjmení na žádost ve správním řízení ani změna příjmení v důsledku uzavření manželství).

Tato kapitola disertační práce je zaměřena na institut rodného příjmení a problematiku návaznosti nové úpravy rodného příjmení na předchozí praxi matričních úřadů, kterou shledávám jako značně problematickou a nekorespondující se základními zásadami práva jména a ústavně garantovanými základními právy.

3.1 Kontinuita nové právní úpravy s předchozí praxí matričních úřadů

S pojmem „rodné příjmení“ pracovala již předchozí právní úprava v ZoR,¹⁶⁰ ačkoli žádná definice v ZoR ani v tehdy účinném ZMJP nebyla zakotvena. Informační systém evidence obyvatel tedy znal pojem „rodné příjmení“ i před rekodifikací soukromého práva zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a navazujícími předpisy. Rodným příjmením se dle obecného jazyka zpravidla rozumělo příjmení nezávislé na uzavření manželství (uzavřením manželství tedy nedocházelo ke změně rodného příjmení fyzické osoby), praxe správních orgánů však v souladu se stanoviskem Ministerstva vnitra ČR změnu rodného příjmení připouštěla v případech změny aktuálně užívaného příjmení.¹⁶¹ Uvedené vyplývá jednak z rešerše veřejné ochránkyně práv k níže rozebranému případu,¹⁶² a jednak z informací o činnostech matričních úřadů v souvislosti se zapisováním údajů do agendového informačního systému evidence obyvatel, kdy se s touto možností přímo počítalo jako s defaultním nastavením aplikace: „*Je-li příjmení shodné s rodným příjmením občana, nabídne aplikace možnost zaznamenat rovněž zápis změny „rodného příjmení“*“.¹⁶³

¹⁵⁹ Uvedené problematice se autorka disertační práce věnuje ve svých článcích zaměřených na definici rodného příjmení a přechodné ustanovení týkající se rodného příjmení – viz HAVELKOVÁ, Renáta. K zákonné definici rodného příjmení. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2019, roč. 27, č. 9, s. 325-327.; HAVELKOVÁ, Renáta. Rodné příjmení – problematika přechodného ustanovení. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, roč. 27, č. 13-14, s. 502-504.

¹⁶⁰ Viz např. § 9 odst. 3 písm. a) ZoR.

¹⁶¹ Za rodné příjmení bylo považováno příjmení zapsané v rodném listu fyzické osoby. Viz HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 247.

¹⁶² Stanovisko veřejné ochránkyně práv ve věci sp. zn. 6200/2018/VOP ze dne 22. 10. 2018 [cit. 10. 2. 2019]. Dostupné na <<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/6394>>.

¹⁶³ Odbor správních činností Ministerstva vnitra ČR. *Informace o činnostech matričních úřadů v souvislosti se zapisováním údajů do agendového informačního systému evidence obyvatel* [online]. www.mvcr.cz,

Při povolení změny příjmení ve správním řízení (postupem dle § 72 a násl. ZMJP) tedy zpravidla docházelo i ke změně příjmení rodného (pokud se původní aktuálně užívané příjmení s rodným příjmením shodovalo). Tím byla dle mého názoru potlačována sociálně přiřazovací funkce příjmení, která má v podobě rodného příjmení deklarovat původ fyzické osoby a její vazby na původní rodinu, což je koneckonců i samotným smyslem institutu rodného příjmení.

V návaznosti na rekodifikaci soukromého práva byla s účinností od 1. 1. 2014 do ZMJP zakotvena definice rodného příjmení, kdy dle § 68 odst. 2 ZMJP je rodným příjmením „*příjmení uvedené v knize narození při narození dítěte, určení otcovství nebo osvojení do nabytí svéprávnosti dítěte a v souvislosti se změnou pohlaví*“.¹⁶⁴ Na první pohled je zřejmé, že se koncepce této zákonné definice rodného příjmení od dosavadního pojetí značně liší, kdy přirozeně vyvstala potřeba vymezit vzájemný vztah nové a dosavadní právní úpravy přechodným ustanovením. Stalo se tak prostřednictvím novely ZMJP – zákona č. 312/2013 Sb., jež zavádí přechodné ustanovení tohoto znění: „*Rodné příjmení, které fyzická osoba užívá ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona, se považuje za rodné příjmení podle zákona č. 301/2000 Sb., ve znění účinném ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona.*“

Citované přechodné ustanovení tedy s účinností od 1. 1. 2014 plně uznalo výše popsanou dosavadní praxi matričních úřadů, ač tato byla založena na odlišných východiscích, a plynule na ni navázalo. Pokud tedy změnou aktuálně užívaného příjmení došlo do 31. 12. 2013 i ke změně příjmení rodného, bylo toto prostřednictvím přechodného ustanovení zafixováno a nadále již zůstává neměnné. Smysl takto formulovaného přechodného ustanovení lze spatřovat především v jeho jednoduchosti, jelikož uvedený přístup nevyžaduje změnu údaje o rodném příjmení v informačním systému evidence obyvatel a na matričních dokladech vydaných do 31. 12. 2013¹⁶⁵ či občanských průkazech vydaných do 31. 12. 2011 (nepředstavuje pro veřejnou správu ani její adresáty žádnou administrativní zátěž).¹⁶⁶

I s přihlédnutím k jisté praktičnosti tohoto řešení vnímám pravidlo zavedené rozebíraným přechodným ustanovením jako značně problematické a nekonceptní, kdy „rodné příjmení“ ve smyslu uvedeného přechodného ustanovení nemusí splňovat materiální znaky definice rodného příjmení zakotvené s účinností od 1. 1. 2014 v ZMJP a může se tak snadno stát, že rodné

26.5.2010 [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné na <<https://www.mvcr.cz/clanek/informace-o-cinnostech-matricnich-uradu-v-souvislosti-se-zapisovanim-udaju-do-agendoveho-informacniho-systemu-evidence-obyvatel.aspx?q=Y2hudW09NQ%3D%3D>>.

¹⁶⁴ § 68 odst. 2 ZMJP.

¹⁶⁵ Při změně příjmení ve správním řízení matriční úřady vydávaly fyzické osobě nový rodný list, kdy původní rodné příjmení fyzické osoby nebylo na tomto dokladu nikde uvedeno.

¹⁶⁶ Do 31. 12. 2011 bylo rodné příjmení zapsáno na občanských průkazech, novelou zákona č. 328/1999 Sb. bylo s účinností od 1. 1. 2012 rodné příjmení z údajů zapisovaných do občanských průkazů vynecháno.

příjmení fyzické osoby nebude plnit svou zásadní sociálně přiřazovací funkci deklarující navenek rodinné vazby osoby k původní rodině. V určitých případech může dojít paradoxně k situacím, kdy fyzická osoba bude mít své rodné příjmení navázáno na osobu, se kterou není biologicky ani jinak spřízněna, což je krajně nežádoucí.

Problematicčnost přechodného ustanovení týkajícího se rodného příjmení lze demonstrovat na medializované kauze muže, kterému bylo změněno příjmení ještě jako dítěti po rozvodu jeho rodičů v návaznosti na nový sňatek jeho matky na příjmení jeho otčima. Po rozvodu tohoto manželství chtěl muž získat zpět své původní příjmení, aby tak demonstroval existenci rodinných vazeb se svým biologickým otcem, se kterým vycházel dobře. Uvedené mu však bylo umožněno jen částečně změnou aktuálně užívaného příjmení s odkazem na přechodné ustanovení ZMJP, kdy za jeho rodné příjmení bylo stále (a již neměnně) považováno to příjmení, které nesl v okamžiku účinnosti novely ZMJP č. 312/2013 Sb., tj. příjmení po otčímovi.¹⁶⁷

V kontextu uvedené kauzy rozebírá veřejná ochránkyně práv praxi matričních úřadů před zakotvením zákonné definice rodného příjmení, kdy připomíná, že příjmení, které měla fyzická osoba v době narození, nevymizelo z informačních systému a posloupnost změn příjmení je u každého občana nadále zřetelná i z údajů obsažených v informačním systému evidence obyvatel. Vysvětluje, že povolením změny příjmení podatele na příjmení jeho otčima došlo ke změně jeho rodného příjmení, které již po 1. 1. 2014 v důsledku přechodného ustanovení zůstává neměnné. Ač veřejná ochránkyně práv považuje praxi matričních úřadů do 31. 12. 2013 za problematickou, přiznává, že jiný než nastavený přístup přechodného ustanovení by mohl být ve veřejné správě obtížně proveditelný. Možnosti svého zásahu hodnotí v tomto směru jako značně limitované. Závěrem podateli sděluje, že může požádat o určení rodného příjmení (v původní podobě) v řízení o určení právního vztahu dle § 142 SŘ, příp. se následně určení rodného příjmení domáhat v rámci opravných prostředků dle SŘ či poté správní žaloby dle SŘS.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Stanovisko veřejné ochránkyně práv ve věci sp. zn. 6200/2018/VOP ze dne 22. 10. 2018 [cit. 10. 2. 2019]. Dostupné na <<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/6394>>.

¹⁶⁸ Ze svých dosavadních zkušeností veřejná ochránkyně práv uvádí: „Dodávám, že na mé doporučení podala žádost o určení svého rodného příjmení žena z Plzně, která se rovněž nemohla ztotožnit se svým "úředním rodným příjmením". Rodného příjmení, které jako své rodné příjmení pocituje, se nakonec domohla. V roce 2006 požádala o povolení změny příjmení na příjmení svého přítele, s nímž se ale později rozešla. Žádost o změnu příjmení na své původní příjmení podala až po 1. lednu 2014. Příslušný plzeňský matriční úřad žádosti nevyhověl a Magistrát města Plzně její odvolání proti rozhodnutí matričního úřadu zamítl. Krajský soud v Plzni rozhodnutí plzeňského magistrátu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Krajský soud hledal spravedlivou rovnováhu mezi zájmy individuálními a zájmy veřejnými a došel k závěru, že je "nulový veřejný zájem", aby dotyčná žena užívala jako rodné příjmení to příjmení, které nesla od roku 2006 po povolené změně příjmení do roku 2014, kdy jí byla

Je zřejmé, že formulace přechodného ustanovení týkajícího se rodného příjmení byla vedena snahou o co nejjednodušší aplikaci a zavedení do praxe tak, aby nebylo nutné měnit údaje v informačním systému evidence obyvatel a na dalších dokladech. Tento (ač praktický) záměr však dle mého názoru nemůže legitimně obstát, jelikož rodné příjmení tvoří jeden z aspektů osobnosti každého člověka. Zavedeným přechodným ustanovením může být v určitých případech silně a nuceně potlačena sociálně přiřazovací funkce příjmení, která má prostřednictvím rodného příjmení deklarovat původ člověka a vazby na jeho původní rodinu, což lze hodnotit jako zásah do práva na soukromý a rodinný život.¹⁶⁹

Na uvedeném případu z praxe je názorně předestřeno, jaké problémy mohou v důsledku aplikace uvedeného přechodného ustanovení nastat. Místo kontinuity s předchozí (dle mého hodnocení poměrně nešťastně nastavenou) praxí bylo možné s vzájemným vztahem mezi předchozí a novou právní úpravou pracovat jiným způsobem. Rodným příjmením by nově bylo příjmení vyhovující zákonné definici s tím, že k úpravě na příslušných dokladech by došlo v delším časovém horizontu, příp. by alespoň osobám neztotožňujícím se s novým „rodným“ příjmením dle přechodného ustanovení zavedeného novelou ZMJP č. 312/2013 Sb. měla být poskytnuta možnost nápravy (například zjednodušený postup prostřednictvím prohlášení fyzické osoby o tom, že si přeje, aby jejím rodným příjmením bylo předchozí příjmení před povolenou změnou vyhovující definici rodného příjmení).

3.2 Analýza zákonné definice rodného příjmení

S účinností od 1. 1. 2014 obsahuje § 68 odst. 2 ZMJP taxativní výčet situací, které se promítají do rodného příjmení. Rodným příjmením tak je:

- 1) příjmení získané / určené dítěti při narození;
- 2) příjmení změněné v důsledku určení otcovství;¹⁷⁰
- 3) příjmení změněné v důsledku osvojení dítěte před nabytím plné svéprávnosti;
- 4) příjmení související se změnou pohlaví (v příslušném ženském / mužském tvaru).

povolena změna příjmení na původní příjmení. Magistrát města Plzně kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu nepodal a v souladu s rozsudkem krajského soudu konal.“

¹⁶⁹ Čl 10. odst. 2 LZPS: „Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.“

¹⁷⁰ Henych danou problematiku srozumitelně vysvětluje na následujícím příkladu: Dítě narozené mimo manželství, jehož otec nebyl v době jeho narození znám, získá příjmení po matce. Pokud následně dojde k určení otcovství, pak může být dítěti určeno rodiči (matkou a „novým“ otcem) jiné příjmení. Takto určené příjmením se stává rodným příjmením dítěte a nahrazuje původní rodné příjmení dítěte, které dítě obdrželo v okamžiku narození. Pokud následně dojde ke změně příjmení dítěte (na žádost), nemá tato skutečnost již na rodné příjmení dítěte vliv. Blíže ke změnám rodného příjmení vymezených taxativně v ZMJP viz HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 247-248.

Definice v § 68 odst. 2 ZMJP nezahrnuje případy pozdějšího určení společného příjmení manželů ani změny příjmení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno. Zákonodárcem zvolený okruh situací, na nichž je podoba rodného příjmení závislá, nepovažuji z níže uvedených důvodů za zcela správný, ač je samozřejmě nutné ctít úmysl zákonodárce a literu zákona.

Při úvahách a hodnocení aktuální právní úpravy je vždy nejprve třeba rozklíčovat její smysl a účel, který je v soukromém právu předním vodítkem pro výklad právních ustanovení. Jako smysl a účel zakotvení zákonné definice rodného příjmení vnímám zájem na ochraně sociálně přiřazovací funkce příjmení a deklaraci rodinných vazeb s původní rodinou fyzické osoby – tj. bez ohledu na případnou pozdější změnu příjmení ve správním řízení (§ 72 a násl. ZMJP) či změnu příjmení v návaznosti na sňatek.¹⁷¹ Je však zakotvenou definicí uvedený smysl a účel zcela naplněn? Níže je stručně nastíněno několik situací, které si dle mého názoru zaslouží bližší rozbor a jejichž výslovné zařazení do aktuální definice rodného příjmení se s přihlédnutím k nastíněnému smyslu a účelu právní úpravy nabízí. Na konci podkapitoly je z jednotlivých rozborů učiněn dílčí závěr ohledně komplexnosti zavedené definice rodného příjmení.

3.2.1 Popření otcovství

Zařazení změny příjmení dítěte v důsledku „určení otcovství“ do zákonné definice rodného příjmení je z jazykového hlediska poměrně problematické a může evokovat výklad v tom smyslu, že popření otcovství na rozdíl od určení otcovství v taxativním výčtu § 68 odst. 2 ZMJP začleněno není. Striktně jazykový výklad je zde však nutné jednoznačně odmítnout, jelikož neexistuje racionální důvod pro odlišení těchto dvou případů.

Uvedený formulační nedostatek lze překlenout teleologickým výkladem termínu „určení otcovství“ ve smyslu „určení rodičovství“ jakožto zastřešujícího pojmu společného pro celý oddíl 1 dílu 2 hlavy II občanského zákoníku tak, jak jej užívá například § 5 ZMJP. Tento přístup považuji za správný a do výčtu § 68 odst. 2 ZMJP tak dle mého soudu spadají i případy změny příjmení v důsledku popření otcovství. K tomuto závěru se kloní i Ministerstvo vnitra ČR: „Jsme proto toho názoru, že by citované ustanovení zákona o matrikách mělo být v tomto

¹⁷¹ Daubnerová uvádí možný postup zaznamenání změny příjmení aktuálně užívaného (nikoli současně rodného) u svobodných osob v matričních dokladech – viz DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 75: „V souladu s novelou zákona o matrikách by podle mého názoru po povolení změny příjmení u osob svobodných měl být vydán nový rodný list, kde zůstane uvedeno rodné příjmení a příjmení po povolené změně bude uvedeno v poznámce rodného listu.“

případě vykládáno extenzivně vzhledem ke skutečnosti, že zákonodárce jistě neměl v úmyslu, aby v praxi docházelo k výše popsaným případům. Uvedená právní norma by měla pokrývat nejenom ty situace, kdy je otcovství k dítěti určeno (a dítěti se určením otcovství mění i rodné příjmení), ale i ty situace, kdy je otcovství k dítěti úspěšně popřeno (na právní vztah mezi dítětem a otcem se hledí, jako by nikdy nebyl), byť uvedené ustanovení zákona o matrikách výslovně nestanoví, že rodným příjmením se rozumí i příjmení uvedené v knize narození při popření otcovství“¹⁷²

Návrh novely ZMJP uvedenou nepřesnost napravuje a případy změny rodného příjmení v návaznosti na popření otcovství do definice rodného příjmení výslovně zařazuje (§ 68 odst. 2 písm. b) ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP).

3.2.2 Změna příjmení dítěte v důsledku pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů

S účinností od 1. 1. 2014 mohou manželé, kteří si ponechali při sňatku svá dosavadní příjmení, později, a to kdykoli za trvání manželství, učinit prohlášení u orgánu veřejné moci (matričního úřadu) o tom, že se dohodli na příjmení společném dle § 661 odst. 2 občanského zákoníku. Tuto soukromoprávní úpravu reflektuje ve veřejnoprávní oblasti ZMJP, který v § 70 odst. 4 ZMJP doplňuje, že se toto prohlášení manželů vztahuje i na jejich společné nezletilé děti.

Srovnáme-li případy pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů a jeho vliv na příjmení společných dětí s pozdějším určením paternity k dítěti, dospějeme k velmi podobným výsledkům. V důsledku nějaké skutečnosti, která nastane až po narození dítěte (pozdější určení společného příjmení rodičů-manželů lišící se od příjmení dítěte / pozdější určení otcovství k dítěti a dohoda rodičů o příjmení společného dítěte po otci), dojde ke změně příjmení dítěte ve prospěch jednotnosti příjmení v kompletní rodině (dle společných představ rodičů, příp. za podmínky souhlasu dítěte).

Je tedy racionální, aby v případě pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů zůstalo rodné příjmení dítěte nedotčeno, zatímco změna příjmení dítěte v návaznosti na pozdější určení paternity k dítěti nachází v podobě rodného příjmení dítěte svůj odraz?

¹⁷² Informace Ministerstva vnitra ČR č. 26/2017 ze dne 4. prosince 2017, č. j. MV-126272-4/VS-2017. Návazné doplnění obsahuje doporučený postup pro matriční úřady, kterým lze napravit ojedinělý chybný výklad vyskytnuvší se v praxi, kdy v důsledku popření otcovství došlo pouze ke změně aktuálně užívaného příjmení dítěte, nikoli příjmení rodného. Viz Informace Ministerstva vnitra ČR č. 16/2018 ze dne 23. srpna 2018, č. j. MV-19510-3/VS-2018.

3.2.3 Změna příjmení dítěte v důsledku změny společného příjmení manželů (rodičů) nebo příjmení rodiče, od něhož se příjmení dítěte odvozuje

Ustanovení § 73 ZMJP upravuje možnosti změny příjmení (ať už společného, nebo příjmení pouze jednoho z manželů) za trvání manželství. Předpokládá se, že v případě manželského svazku je příjmení rodičů a jejich dětí provázáno (zpravidla prostřednictvím společného příjmení) a za trvání manželství může být změna příjmení povolena pouze na základě souhlasu obou manželů. Případná změna společného příjmení se pak vztahuje nejen na oba manžele, ale i na jejich společné nezletilé děti (§ 73 odst. 2 ZMJP). Tím je zachována jmenná sounáležitost členů jedné rodiny a zájem na deklaraci rodinných vazeb (sociálně přiřazovací funkce příjmení). Mají-li manželé a rodiče dítěte různá příjmení, změna příjmení toho z manželů, jehož příjmení má nezletilý, se vztahuje i na nezletilého (§ 73 odst. 3 ZMJP).

U nesezdaných rodičů výslovná úprava této problematiky chybí, kdy praxe dovozuje, že v takových případech nenastává změna příjmení dítěte automaticky, ale až v závislosti na postupu dle § 74 ZMJP (tj. až ve správním řízení na základě žádosti o povolení změny příjmení).¹⁷³

Opět je otázkou, zda není v souladu se smyslem a účelem úpravy rodného příjmení dítěte, aby se do jeho podoby promítla i tato změna.

Z pohledu *de lege ferenda* lze uvést, že ustanovení § 860 odst. 3 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP, nově výslovně zakotvuje automatický dopad změny společného příjmení manželů nebo příjmení jednoho z nich určeného pro jejich společné děti na (aktuálně užívané) příjmení jejich dříve narozených společných dětí. Dovršilo-li dítě 15 let, je taková změna jeho příjmení možná prostřednictvím prohlášení rodičů před matričním úřadem se souhlasem dítěte. Promítnutí této změny příjmení dítěte současně do jeho rodného příjmení zákon nestanovuje.

Návrh novely ZMJP dále zasahuje do otázky přípustnosti změny příjmení manželů za trvání manželství, kdy dle nového znění § 73 ZMJP je za trvání manželství možná změna pouze společného příjmení (nikoli tedy příjmení pouze jednoho z nich), přičemž k účinkům této změny na příjmení dítěte je od dovršení 15. roku věku vyžadován jeho přímý souhlas.

¹⁷³ Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově: „Požádá-li matka dítěte, narozeného mimo manželství, k němuž bylo určeno otcovství souhlasným prohlášením rodičů, o změnu příjmení, povolená změna příjmení matky se automaticky nevztahuje na toto dítěte, neboť se nejedná o změnu příjmení za trvání manželství, kdy se změna příjmení toho z manželů, jehož příjmení má nezletilý, vztahuje i na nezletilého. Matka dítěte může požádat se souhlasem otce dítěte o povolení změny příjmení tohoto dítěte. Bude-li žádosti vyhověno, uhradí jeden správní poplatek.“

3.2.4 Změna příjmení dítěte v důsledku pozdějšího sňatku rodičů

Otázka účinků pozdějšího sňatku rodičů na podobu příjmení jejich společných dětí již narozených není aktuálně výslovně zakotvena v zákoně, přestože v praxi je tato otázka řešena kontinuálně s předchozí právní úpravou. V té bylo výslovně stanoveno, že se příjmení určené rodiči-manželý pro jejich společné děti promítne i do příjmení jejich společných nezletilých dětí narozených před uzavřením manželství (§ 39 odst. 1 ZoR).¹⁷⁴

V tomto ohledu lze analogicky odkázat na úvahu uvedenou u otázky zařazení případů změny příjmení dítěte v důsledku pozdějšího prohlášení jeho rodičů o společném příjmení manželů do zákonné definice rodného příjmení. S ohledem na podobnost zásahu do příjmení dítěte v zájmu zachování základních hodnotových principů práva jména (deklarace sociálně přiřazovací funkce příjmení, jednota příjmení plnorodých sourozenců apod.) by za podmínky kladné odpovědi na základní otázku účinků pozdějšího sňatku rodičů na podobu příjmení jejich společných již narozených dětí (tj. že příjmení zvolené rodiči při sňatku pro jejich společné děti se vztahuje i na jejich společné již narozené děti) výslovné zařazení této kategorie případů do definice rodného příjmení mělo svůj racionální základ.

Návrh novely ZMJP s touto možností změny rodného příjmení výslovně počítá a zařazuje ji do definice rodného příjmení obsažené v § 68 odst. 2 písm. e) ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP.

3.2.5 Převzetí příjmení manžela jediného rodiče (matky) dítětem ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku

Dle mého názoru je nutné výše uvedené případy odlišit od převzetí příjmení manžela jediného rodiče (matky) dítětem ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku, byť i tato změna příjmení dítěte by se mohla zdánlivě nabízet k zařazení do definice rodného příjmení. K chápání této skutečnosti jakožto kvalifikované události pro reflexi do podoby rodného příjmení dítěte se však stavím spíše zdrženlivě. Ostatní shora uvedené případy mají společné to, že jsou známi oba rodiče dítěte a chrání se zájem na celistvosti biologické rodiny, kdy se do popředí dostává sociálně přiřazovací funkce příjmení.

Účelem právní úpravy převzetí příjmení manžela jediného rodiče (matky) dítětem ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku je plné zařazení dítěte do kompletní rodiny.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Tato problematika je blíže rozebrána v podkapitole 5.1 disertační práce, kdy autorka považuje kontinuitu dosavadní praxe s ohledem na základní principy práva jména za správnou.

¹⁷⁵ Účel zachovat jednotnost příjmení dětí v rodině však za aktuálního stavu právní úpravy nemůže být zcela naplněn, jelikož jak Kober správně uvádí, zákonná úprava striktně hovoří o převzetí příjmení „manžela matky“,

Z tohoto hlediska je, byť v kontextu aktuální právní úpravy dle mého názoru jen částečně,¹⁷⁶ racionálně odůvodnitelná změna aktuálně užívaného příjmení dítěte, která navenek deklaruje sounáležitost členů jedné rodiny. Na druhou stranu v těchto případech vnímám i existující zájem na zachování původního rodného příjmení dítěte, které reflektuje původ dítěte (existenci biologické rodinné vazby pouze k matce) a není navázáno na muže, jenž není jeho biologickým otcem, což by mohlo být problematické.¹⁷⁷

S ohledem na výše uvedené (ve spojení s často nedostatečným reflektováním participačních práv dítěte matričními úřady) tíhnu v těchto případech spíše k variantě ponechání rodného příjmení v nezměněné podobě, která je méně invazivní a provedeným poměřováním se mi jeví jako vhodnější.¹⁷⁸ Ač tedy právní úprava převzetí příjmení manžela jediného rodiče (matky) dítětem ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku v zásadě sleduje legitimní cíl, přikláním se v těchto případech ze shora uvedených důvodů k jejím účinkům pouze na aktuální příjmení dítěte, nikoli na příjmení rodné.

V této souvislosti je třeba zmínit, že sám zákonodárce do definice rodného příjmení zařadil příjmení dítěte získané při jeho osvojení před nabytím plné svéprávnosti, kdy v těchto případech můžeme shledat zdánlivě podobný záměr zařadit dítě do kompletní rodiny,¹⁷⁹ avšak oproti rozebírané problematice dochází v případech osvojení k vytvoření silnějšího právního pouta mezi osvojitelem (či společnými osvojiteli) a osvojencem.

3.2.6 Dílčí závěr – zhodnocení definice rodného příjmení

Z hlediska účinků a chráněných hodnot shledávám jako rovnocenné s kategoriemi zařazenými do definice rodného příjmení tyto shora podrobněji popsané situace:

- 1) změna příjmení dítěte v důsledku popření otcovství (v tomto případě jde spíše o otázku výkladovou, jak bylo uvedeno v podkapitole 3.2.1 disertační práce, přičemž návrh novely ZMJP tento nedostatek odstraňuje);

nikoli jediného rodiče – viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1383: „*Přesto stejná situace může právně nastat i ve vztahu k otci – dítě mělo určeno příjmení matky, která zanedlouho poté zemřela; následně otec uzavře manželství s jinou ženou, přičemž manželé určí jako příjmení společných dětí příjmení ženino.*“

¹⁷⁶ Blíže k této problematice viz podkapitola 5.2 disertační práce.

¹⁷⁷ V případě následného rozvodu manželství matky a muže, jehož příjmení dítě převzalo dle § 862 odst. 2 občanského zákoníku, by rodným příjmením dítěte zůstalo příjmení muže, jenž již není ani biologickým otcem dítěte, ani manželem jeho matky, přičemž tento muž nemá k dítěti žádné biologické vazby ani práva a povinnosti.

¹⁷⁸ Dítě je plně zařazeno do kompletní rodiny, avšak jeho rodné příjmení nadále deklaruje původ dítěte a biologickou vazbu s matkou.

¹⁷⁹ V případě osvojení se stejně jako v případech převzetí příjmení manžela matky dle § 862 odst. 2 občanského zákoníku dítětem klade důraz na kompletní zařazení dítěte do nového rodinného prostředí, a to včetně deklarace nových rodinných vazeb prostřednictvím jednotného příjmení.

- 2) změna příjmení dítěte v důsledku pozdějšího prohlášení rodičů o společném příjmení manželů;
- 3) změna příjmení dítěte v důsledku změny společného příjmení manželů nebo příjmení rodiče, od něhož se příjmení dítěte odvozuje;
- 4) změna příjmení dítěte v důsledku pozdějšího sňatku rodičů (návrh novely ZMJP tuto právní skutečnost jakožto důvod pro změnu rodného příjmení do definice rodného příjmení zavádí).

Ve všech shora uvedených případech se jedná o změnu příjmení dítěte do nabytí zletilosti (resp. plné svéprávnosti), zařazení jmenovaných kategorií do definice rodného příjmení by tedy výrazněji nezasáhlo do požadavku na stabilitu rodného příjmení, kdy nejpozději k okamžiku zletilosti (resp. plné svéprávnosti) by bylo rodné příjmení zásadně zafixováno. Výjimky mohou představovat některé případy popření otcovství, příp. změna příjmení v důsledku změny pohlaví.

Překážkou reflektování uvedených případů do definice rodného příjmení nemohou být ani zájmy na straně dítěte, kdy i v uvedených případech je samozřejmostí respektování participačních práv dítěte a sledování nejlepšího zájmu dítěte jako předního hlediska pro rozhodování. Pokud se tedy ke změně (aktuálního) příjmení dítěte v uvedených případech vyžaduje jeho součinnost (zpravidla ve formě souhlasu),¹⁸⁰ měla by být případná změna rodného příjmení přirozeně závislá na naplnění této podmínky.

Nastíněné příklady představují základní životní situace, které mají v rámci kompletní rodiny vliv na podobu příjmení dítěte. Snahu zákonodárce zachovat v co největší míře stabilitu rodného příjmení a vázat možnost jeho změny jen na vymezené právní skutečnosti lze v základu bezpochyby hodnotit kladně. Nezařazení shora uvedených kategorií změny příjmení dítěte do definice rodného příjmení však i přesto považuji za diskutabilní.

Na závěr je třeba uvést, že samotná důvodová zpráva k zákonu č. 312/2013 Sb., tj. k příslušné novele ZMJP, která definici rodného příjmení zavádí, se k této problematice blíže nevyjadřuje,¹⁸¹ což je jistě ke škodě, jelikož je obtížné vyčíst úmysl a pohnutky zákonodárce

¹⁸⁰ Potřebou trvat na uplatňování participačních práv dítěte v praxi se autorka disertační práce zabývala ve vztahu ke změně příjmení dítěte v důsledku pozdějšího prohlášení jeho rodičů – manželů o dohodě na společném příjmení ve svém příspěvku na konferenci Olomoucké debaty mladých právníků (2017) – viz HAVELKOVÁ, Renáta. Souhlas nezletilého dítěte se změnou jeho příjmení v důsledku prohlášení jeho rodičů (manželů) o dohodě na společném příjmení: střet teorie s praxí. In ČAMDŽIČOVÁ, Sabina, VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana (eds.). *Sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků 2017: Právo jako diskurz*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, s. 129 – 135.

¹⁸¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 312/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, č. 312/2013 Dz, k bodu 100: „Nově se definuje, co se rozumí rodným příjmením.“; k čl. II: „V návaznosti na nový § 68 odst. 2 obsahující definici rodného příjmení je třeba upravit dosavadní užívání rodných příjmení.“

k zakotvení uvedené definice právě v tomto znění. Návrh novely ZMJP na uvedený nedostatek částečně reaguje a do definice rodného příjmení nově zařazuje i případy popření otcovství a pozdějšího sňatku rodičů dítěte.¹⁸²

¹⁸² Dále návrh novely ZMJP do § 68 odst. 3 ZMJP správně zakotvuje, že rodným příjmením se dále rozumí příjmení a) uvedené v jazyce národnostní menšiny podle § 26 odst. 3, b) ve znění po provedení opravy zápisu příjmení v matriční knize podle § 50, c) užívané v nesprávné podobě, které bude na základě svého prohlášení fyzická osoba nadále používat podle § 58 odst. 5, d) po změně provedené na základě žádosti podle § 69a odst. 1 a 2 nebo podle § 69b, nebo e) uvedené v podobě, kterou umožňuje užívat právo a tradice jiného členského státu Evropské unie (§ 70a odst. 1).

4 Určování příjmení dítěte

Čtvrtá kapitola disertační práce se zabývá vývojem právní úpravy určování příjmení dětí v okamžiku jejich narození. Ačkoli tato historicky vycházela z jiných hodnotových východisek a nelze proto z historické komparace při řešení aktuálních právních problémů bez dalšího vycházet, je vhodné alespoň stručně nastínit vývoj právní úpravy, na kterém lze názorně pozorovat změnu náhledu na danou problematiku.

S ohledem na zvolené zaměření disertační práce jsou dále rozebrány i otázky související se změnou příjmení dítěte v návaznosti na změnu příjmení, od něhož je toto odvozeno, nikoli však v důsledku změny rodinných vazeb jako takových (v úzkém slova smyslu).¹⁸³ Otázky kontinuity, resp. změny příjmení dítěte v důsledku faktických změn rodinných vztahů jsou řešeny v kapitole následující.

4.1 Vývoj právní úpravy, základní pravidla pro určování příjmení dítěte

Hodnotová východiska právní úpravy práva jména jsou dána zejména tradicemi a kulturním vnímáním dané problematiky v příslušné době. Není se tedy čemu divit, že historicky bylo významově upřednostňováno příjmení oproti osobnímu jménu, které právní úprava po dlouhou dobu opomíjela, a dále že přednostním prvkem pro utvoření podoby příjmení dítěte bylo příjmení jeho otce.

Postupným vývojem došlo k zrovnoprávnění mužů a žen, v důsledku čehož mají oba rodiče ve vztahu k určování jména dítěte zpravidla shodná práva. Také osobní jméno v současnosti nabývá na významu, kdy individualita jednotlivce a jeho právo na sebeurčení převažují nad zažitými zvyklostmi (dochází k prolamování záповědí osobního jména dle ZMJP apod.).

4.1.1 Právní úprava v OZO – základní pravidla pro určování příjmení dítěte

Historicky nabývaly děti příjmení již v okamžiku svého narození, přičemž právní úprava OZO akcentovala postavení (dominanci) muže jako hlavy rodiny a rozlišovala mezi dětmi narozenými v manželství a mimo ně. V souladu s tehdejší ideou priority muže (otce) nabývaly manželské děti dle § 146 OZO příjmení svého otce již okamžikem narození. Oproti tomu děti

¹⁸³ Změna příjmení rodiče / společného příjmení rodičů, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, má na podobu příjmení dítěte vliv. Ačkoli se sice nejedná o změnu charakteru rodinného vztahu jako takového, lze do změny rodinných vazeb v širokém pojetí (propojení prostřednictvím společného příjmení) tyto případy dle autorky disertační práce zařadit.

nemanželské své příjmení odvozovaly v souladu s § 165 OZO od příjmení matky (nebo za určitých podmínek od jejího pozdějšího manžela). V obou případech děti získávaly příjmení již okamžikem narození a konkrétní podoba příjmení tedy závisela jen na tom, zda jsou rodiče dítěte ve svazku manželském, či nikoli.¹⁸⁴ Z uvedeného plyne závěr, že příjmení dítěte bylo dáno přímo ze zákona a dohoda ženy a muže (ne nutně otce) měla relevanci jen v případě pozdějšího sňatku matky a vůle změnit příjmení dítěte na příjmení jejího manžela.

Osobní jméno manželského dítěte určoval výlučně otec v rámci výkonu své otcovské moci v souladu s § 147 OZO. Nemanželské děti nebyly pod otcovskou mocí svého zploditele (§ 166 OZO), z mlčení zákona lze vyvodit, že v takových případech určovala osobní jméno dítěte matka.¹⁸⁵

4.1.2 Právní úprava v ZPR – základní pravidla pro určování příjmení dítěte

Zákon č. 265/1949 Sb., zákon o právu rodinném, uvedenou koncepci automatického přebírání příjmení dětí po otci modifikoval. Manželka již automaticky nenabývala při sňatku jméno (resp. příjmení) mužovo jako dle § 92 OZO, ale v souladu s § 17 ZPR bylo na snoubencích, zda zvolí příjmení jednoho z nich jako společné, či zda si ponechají svá dosavadní příjmení a v takovém případě zároveň určí příjmení jednoho z nich jako příjmení společných dětí. Příjmení nemanželských dětí pak bylo v souladu s § 36 ZPR určeno dohodou rodičů buď jako příjmení matky, nebo jako příjmení otce. Pokud k zákonem vyžadované dohodě rodičů nedošlo, byla zákonem založena ingerence soudu, který příjmení dítěte autoritativně určil.

Shora popsany model určování příjmení dětí zůstal ve stěžejních rysech zachován dodnes, ač je polemizováno nad jeho souladem s LZPS a proklamovanou rovností manželských a nemanželských dětí.¹⁸⁶ Děti narozené sezdaným rodičům totiž nabývají příjmení *ipso iure*, kdežto děti nemanželské je získávají až následným určením rodičů.

S ohledem na skutečnost, že ZPR umožnil volbu příjmení dítěte z taxativně daných možností dle shora uvedených pravidel a rozšířil tak dispozici rodičů (zejm. matky, která se nově na rozhodování o příjmení dítěte podílela stejným dílem jako jeho otec) v této oblasti, musel se zákonodárce zabývat i případnou změnou příjmení v kontextu změny rodinných

¹⁸⁴ Ani v případě pozdějšího sňatku rodičů dítěte však nedošlo k plnému obnovení jeho práv – viz § 161 OZO: „*Děti, které se narodily mimo manželství a pozdějším sňatkem svých rodičů vstoupily do rodiny, pokládají se stejně jako jejich potomstvo za manželsky zplozené; nemohou však manželským dětem, které byly zplozeny v manželství mezitím stávajícím, bráti v odpor vlastnost prvorozenství a jiná již nabytá práva.*“

¹⁸⁵ Matka nemanželského dítěte mohla být ustanovena poručnící (příp. se spoluporučníkem dle § 211 OZO), přičemž na ni v případě, že otec nebyl schopen dítě živit, přecházela i vyživovací povinnost (§ 166 OZO).

¹⁸⁶ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1351.

vazeb. Činil tak v § 37 ZPR a v zákonu č. 268/1949 Sb., o užívání a změně jména a příjmení, který upravoval v tomto ohledu dvě specifické situace:

- 1) sňatek rodičů až po narození dítěte, které neslo odlišné příjmení než to určené pro jejich společné děti;
- 2) dohodu matky dítěte, jehož otec není znám, a jejího pozdějšího manžela, že příjmení určené pro jejich společné děti ponese i toto dítě.

V obou případech nastávala změna příjmení dítěte zajišťující jmennou sounáležitost členů příslušné rodiny. Z dikce zákona nevyplývá, že by uvedené změně příjmení mohlo samotné nezletilé dítě jakkoli zabránit. Limitem pro aplikaci výše uvedených pravidel přizpůsobení příjmení dítěte v zájmu příjmenné sounáležitosti rodiny bylo dosažení zletilosti dítěte, kdy od této věkové hranice již k uvedeným změnám příjmení dojít nemohlo (§ 38 ZPR).

Osobní jméno dítěte bylo zpravidla určováno dohodou rodičů, výslovná zákonná úprava této problematiky však chyběla a mezeru v zákoně musela doplnit judikatura, která absenci dohody rodičů nahrazovala soudním rozhodnutím v rámci rozhodování o podstatných věcech rodiny.¹⁸⁷

4.1.3 Právní úprava v ZoR – základní pravidla pro určování příjmení dítěte

Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, na uvedené základní koncepci nic nezměnil. Možné podoby příjmení manželů doplnil tento zákon o institut tzv. připojovaného příjmení, kdy příjmení jednoho manžela mohlo být zvoleno jako příjmení společné, přičemž druhý manžel své příjmení mohl za to společné připojovat.¹⁸⁸ Pravidla pro určování příjmení dětí však zůstala v zásadě stejná,¹⁸⁹ kdy v případě využití nového institutu připojovaného příjmení dítě obdrželo příjmení společné.

Osobní jméno dítěte volili primárně svou dohodou rodiče, v případě neshody byla subsidiárně založena ingerence soudu, jenž osobní jméno dítěte určil.¹⁹⁰

¹⁸⁷ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1335.

¹⁸⁸ Viz § 8 odst. 1 ZoR: „Snoubenci jsou povinni při uzavírání manželství před matričním úřadem nebo oprávněným orgánem církve souhlasně prohlásit, zda příjmení jednoho z nich bude jejich příjmením společným, či zda si ponechají svá dosavadní příjmení nebo zda spolu s příjmením společným bude jeden z nich užívat a na druhém místě uvádět příjmení předchozí; bylo-li předchozí příjmení složeno ze dvou příjmení, může být na druhém místě užíváno a uváděno jen jedno z nich.“

¹⁸⁹ Automatickou změnu příjmení dítěte v návaznosti na pozdější sňatek jeho rodičů upravoval § 39 odst. 1 ZoR; změnu příjmení dítěte, jehož otec není znám, v souvislosti se sňatkem a souhlasným prohlášením jeho matky a jejího manžela, že příjmení určené pro jejich společné děti bude mít i toto dítě, upravoval § 39 odst. 2 ZoR; nemožnost změny příjmení dítěte po dosažení zletilosti zakotvil § 40 ZoR.

¹⁹⁰ Viz § 38 odst. 3 ZoR.

4.1.4 Občanský zákoník – základní pravidla pro určování příjmení dítěte

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, shora popsaná základní pravidla pro určování příjmení dětí převzal prakticky v nezměněné podobě. Stále je tedy možné polemizovat nad otázkou rovnosti manželských a nemanželských dětí, kdy některé děti (narozené v manželství) získávají příjmení *ipso iure*, zatímco jiným (narozeným mimo manželství) je určováno až po narození na základě dohody jejich rodičů, či subsidiárně soudem.

Základní pravidla pro určování příjmení dítěte dle aktuálně platné a účinné právní úpravy jsou následující:

- 1) Nejprve je třeba odpovědět na otázku, zda má dítě oba, nebo jen jednoho známého rodiče. V případě jednoho známého rodiče dítě nabývá *ipso iure* již okamžikem narození příjmení tohoto rodiče.¹⁹¹
- 2) Pokud má dítě oba rodiče (resp. oba rodiče jsou známi), liší se situace podle toho, zda jsou tito rodiče sezdáni, či nikoli.
 - a. U sezdáných rodičů je podoba příjmení jejich společných dětí řešena již v rámci předoddavkového řízení a dítě již okamžikem narození nabývá *ipso iure* společné příjmení rodičů-manželů, příp. příjmení určené pro společné děti manželů.¹⁹²
 - b. U nesezdáných rodičů mají tito právo (a také povinnost) zvolit dohodou příjmení jednoho z nich jako příjmení společného dítěte po jeho narození. Stejně je to u sezdáných rodičů, kteří nenesou příjmení společné a u kterých (např. nedopatřením) nebylo příjmení společných dětí určeno již při sňatku.
- 3) Pokud není dosaženo potřebné dohody, určí příjmení dítěte autoritativně svým rozhodnutím soud.¹⁹³ Soudu přitom matriční úřady oznamují absenci dohody rodičů

¹⁹¹ Tvrdost uvedeného pravidla kritizuje například Kober, a to z důvodu nerozlišování případů neexistence druhého rodiče – např. jinak by mělo být nahlíženo na situaci, kdy matka, otcova družka, při porodu zemřela, a otec chce dítěti určit právě příjmení matčino. Toto aktuální právní úprava neumožňuje. Stejně tak může vzniknout kolize se smyslem jiných institutů, jako je např. utajený porod, kdy dítě i v tomto případě obdrží příjmení matky. Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1375-1376.

¹⁹² Kober v rámci komentáře k § 860 občanského zákoníku upozorňuje na terminologickou nesrovnalost komentovaného ustanovení v návaznosti na § 660 občanského zákoníku, kdy § 860 odst. 1 občanského zákoníku hovoří o „příjmení určeném pro společné děti manželů“, ačkoli v případě volby společného příjmení manželů se již příjmení společných dětí zvlášť neurčuje. Důvodová zpráva i systematický výklad tohoto ustanovení však hovoří pro výklad kontinuální s předchozí právní úpravou, tj. že příjmením „určeným“ pro společné děti manželů ve smyslu § 860 odst. 1 občanského zákoníku je v případě volby společného příjmení právě toto společné příjmení. Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1352. Tato terminologická nepřesnost v občanském zákoníku je odstraněna návrhem novely ZMJP.

¹⁹³ Viz např. usnesení Ústavního soudu ze dne 14. září 2005, sp. zn. II.ÚS 126/05: „Obsahem ústavní stížnosti, kterou vedle poměrně obsáhlé rekapitulace dosavadního průběhu řízení a obsahu vydaných rozhodnutí tvořila

o podobě příjmení jejich narozeného dítěte uplynutím jednoho měsíce od narození tohoto dítěte.¹⁹⁴

Uvedený přehled je demonstrován na modelových situacích, kdy rodiče dítěte nejsou omezeni v právu určit svému dítěti jméno.¹⁹⁵ Toto právo přitom není součástí rodičovské odpovědnosti, jak lze z textu ZMJP nesprávně dovozovat dodnes,¹⁹⁶ ale je řazeno do kategorie povinností a práv rodičů spojených s osobností dítěte a povinností a práv osobní povahy ve smyslu § 856 občanského zákoníku.¹⁹⁷ Právo určit svému dítěti příjmení je tedy nezávislé na tom, zda rodič je nositelem či vykonavatelem rodičovské odpovědnosti.¹⁹⁸

pouze stručná ústavněprávní argumentace, byla polemika stěžovatele s rozhodnutím odvolacího soudu a jeho závěry ohledně určení příjmení dítěte. V této souvislosti poukazoval na to, že dítě by si mělo vytvořit pocit sounáležitosti s otcem, přičemž jedním z předpokladů této sounáležitosti je i shodné příjmení. Tuto argumentaci není nutno vyvracet, nicméně je třeba konstatovat, že tak jako může shodné příjmení vytvářet pouto mezi dítětem a otcem, stejně tak vytváří pouto s matkou. Jelikož nemají oba rodiče stejná příjmení, je na posouzení soudu, pokud se rodiče na příjmení dítěte nedohodnou, aby se přiklonil na stranu jednoho nebo druhého z rodičů. Za tím účelem pak provádí potřebná dokazování. V daném případě ve prospěch příjmení matky hovořila především ta skutečnost, že nezletilý byl svěřen do péče matky a sdílí s ní společnou domácnost.“

Kober v tomto ohledu poukazuje na skutečnost, že zákon nestanoví nic o způsobu určení příjmení dítěte soudem a soud tak může přistoupit k vytvoření dvoučlenného příjmení složeného z příjmení obou rodičů. Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1361-1362.

Svobodová nahlíží na danou problematiku podobným způsobem, ale z jiného pohledu, kdy uvádí, že v určitých výjimečných případech může soud určit pro dítě i příjmení odlišné od příjmení obou jeho rodičů, a to např. jestliže oba rodiče hrubě zanedbávají své povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, dítě opustili a toto dítě je např. v pěstounské či poručnické péči prarodičů nebo jiných osob – viz SVOBODOVÁ, Helena. In PETROV, Jan, VYTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář. 2. vydání.* Praha: C.H. Beck, 2019, s. 915.

Zuklínová naopak v komentáři k § 862 občanského zákoníku uvádí, že v případě neshody nesezdaných rodičů ohledně příjmení společného dítěte určuje příjmení tohoto dítěte soud, přičemž má na výběr pouze z příjmení rodičů – viz ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář. Svazek II.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 455.

¹⁹⁴ Viz § 18 odst. 4 ZMJP: „Matriční úřad nezapiše do knihy narození jméno, popřípadě jména, a učiní o tom oznámení soudu, jestliže rodiče

- a) se nedohodnou na jméno, popřípadě jménech dítěte do jednoho měsíce od narození dítěte, nebo
- b) jméno dítěti neurčí do jednoho měsíce od narození dítěte, nebo
- c) určí dítěti jméno, popřípadě jména, které nelze do knihy narození zapsat, nebo
- d) nejsou známi.“

¹⁹⁵ Pokud je rodič v právu určit jméno svému dítěti pravomocně omezen soudním rozhodnutím, pak ho nemůže účinně vykonávat a jeho projev vůle nemá v tomto ohledu relevanci.

¹⁹⁶ Viz § 18 odst. 1 ZMJP: „Jméno, popřípadě jména dítěte se do matriky zapisí podle souhlasného prohlášení rodičů; není-li jeden rodič znám, je rodičovské odpovědnosti zbaven nebo je výkon jeho rodičovské odpovědnosti v této oblasti omezen nebo pozastaven, zapisí se jméno, popřípadě jména dítěte podle prohlášení druhého z rodičů, jinak podle pravomocného rozhodnutí soudu.“ Novela ZMJP již tuto nesprávnost napravuje.

¹⁹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 827-839 (§ 860 - § 864 občanského zákoníku).

¹⁹⁸ Někteří autoři stále pracují s vazbou na rodičovskou odpovědnost – viz např. HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 134.

Jak správně připomínají autorky komentáře k občanskému zákoníku Hrušáková a Westphalová, uvedenou změnu v pojetí charakteru práv a povinností rodičů spojených s pojmenováním dítěte nepromítá ani § 18 odst. 1 ZMJP, který též pracuje s případy zbavení rodičovské odpovědnosti či omezením nebo pozastavením jejího výkonu. Blíže viz HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 829.

Shora vymezená základní pravidla pro určování příjmení dítěte je dále třeba doplnit o další dílčí postupy ve specifických situacích. Právní úprava v ZMJP totiž umožňuje rodičům, kteří si při vstupu do manželství ponechali každý své dosavadní příjmení a určili příjmení společných dětí, aby kdykoli později za trvání manželství učinili prohlášení o volbě příjmení společného. Zákonodárce tak zjevně preferuje podporu změny příjmení směrem k tradicionalistickému modelu rodiny (sepjetí členů nukleární rodiny prostřednictvím jednotného příjmení), kdy opačný směr změny ze společného příjmení manželů na příjmení předchozí umožněn není.

Za těchto okolností pak vyvstávají problematické otázky ohledně zachování kontinuity, či naopak případné změny podoby příjmení dítěte již narozeného, kdy je třeba vyvažovat jednotlivé zájmy a nalézt vhodné řešení souladné jak se základními právy dítěte (zejm. právo na jméno a na zachování vlastní identity), tak se základními zásadami práva jména (u příjmení zejm. zachování sociálně přiřazovací funkce).¹⁹⁹

Další otázkou související s rozebíranou problematikou je, zda mohou rodiče při sňatku učiněnou volbu podoby příjmení společných dětí měnit, příp. do jakého okamžiku.²⁰⁰ Samostatnou, avšak dle mého názoru věcně úzce související, oblastí je volba příjmení společných dětí nesezdanými rodiči.²⁰¹

4.2 (Ne)omezený počet příjmení

Z koncepce občanského zákoníku ve spojení se ZMJP je zřejmá snaha zákonodárce omezit řetězení příjmení, ač samotná právní úprava výslovně počet příjmení nelimituje. Za optimální je přitom považováno příjmení jednočlenné. Tato tendence vyplývá i z judikatury týkající se povolení změny příjmení z příjmení jednočlenného na příjmení dvojčlenné, kdy Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 25. 2. 2016, sp. zn. 2 As 324/2015, uzavřel, že v těchto případech je nutné kritérium existence vážného důvodu vyžadovaného § 72 odst. 2 ZMJP posuzovat obzvláště přísně. Nicméně v případě legitimního zájmu jednotlivce na příjmení složeném ze dvou příjmených dílců a absence převažujícího veřejného zájmu je možné i takovou změnu ve výjimečných případech povolit.²⁰²

Kromě příjmení jednočlenného je v zákonem stanovených případech připuštěno také příjmení složené ze dvou příjmených dílců, získané zejména postupem dle § 660 písm. a) nebo

¹⁹⁹ Této problematice je věnována podkapitola 4.5 disertační práce.

²⁰⁰ Této problematice je věnována podkapitola 4.4 disertační práce.

²⁰¹ Této problematice je věnována podkapitola 4.6 disertační práce.

²⁰² Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. února 2016, sp. zn. 2 As 324/2015.

c) občanského zákoníku. K získání dvojčlenného příjmení může dojít také osvojením či v dalších případech taxativně stanovených § 70 odst. 1 ZMJP, příp. povolením změny příjmení postupem dle § 72 a násl. ZMJP.²⁰³ Ke kumulaci většího počtu příjmení by docházet zpravidla nemělo.²⁰⁴

Jak ovšem správně uvádí autorky komentářů Králíčková, Hrušáková²⁰⁵ a Šínová,²⁰⁶ nejsou za účinnosti aktuální právní úpravy vyloučeny ani případy, kdy dítě například již při narození získá příjmení složené ze dvou příjmených dílců, ke kterému pak může být dohodou dle § 660 písm. c) občanského zákoníku připojen ještě další příjmený dílec.²⁰⁷ Za této situace není teoreticky vyloučeno ani další (neomezené) řetězení počtu příjmení prostřednictvím následujících generací v důsledku provázanosti (odvozování) příjmení dítěte s příjmením jeho rodiče.

Výslovná úprava omezení počtu příjmení jednotlivce a vytvoření mechanismu redukce nadměrného počtu příjmených dílců by tedy z výše uvedených důvodů byla vhodná a zamezila by nežádoucímu řetězení většího počtu příjmení. V tomto ohledu apeluje na zákonodárce i Kober v rámci komentáře k § 860 občanského zákoníku, kdy ve shodě s výše uvedeným upozorňuje na možnost vzniku nepraktických a nesmyslných příjmených řetězců.²⁰⁸

Porovnáme-li sledovanou problematiku s německým právním řádem, BGB taktéž neupravuje přípustný počet příjmených dílců, avšak tento limit implicitně vyjadřuje prostřednictvím zvláštní úpravy pro příjmení složená z více příjmených dílců, nikoli zavedením speciálních pravidel pro užší pojem „příjmení připojované“ (tj. získané pouze postupem dle § 660 písm. c) občanského zákoníku, nikoli již však například dle § 860 občanského zákoníku ve spojení s § 70 odst. 1 písm. d) ZMJP).

²⁰³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. května 2011, sp. zn. 1 As 26/2011: „*Nejvyšší správní soud uzavírá, že na posuzování žádosti o změnu příjmení dle § 72 odst. 2 zákona o matrikách nelze aplikovat § 70 odst. 1 téhož zákona. To nicméně neznamená, že by matriční úřad neměl zohlednit zásadu omezené přípustnosti užívání více příjmení, jejímž vyjádřením je posledně uvedené ustanovení. Při posuzování žádosti o změnu jediného příjmení na více příjmení se tato zásada projeví v přísném zkoumání, zda požadovaná změna je odůvodněna tak výjimečnými skutečnostmi, pro něž nepostačí změna jediného příjmení na jiné jediné příjmení.*“

²⁰⁴ Právní úprava v tomto ohledu obsahuje specifická pravidla vztahující se na příjmení připojovaná (např. § 662 občanského zákoníku).

²⁰⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 18.

²⁰⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 24-28.

²⁰⁷ Omezení uvedená v § 662 občanského zákoníku se vztahují pouze na „příjmení připojovaná“ ve smyslu § 660 písm. c) občanského zákoníku, tedy nikoli na situace, kdy dítě dvoučlenné příjmení získá při narození (tj. jedná se o jeho příjmení rodné).

²⁰⁸ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1359.

4.3 Příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru

Zákon předpokládá, že se obecně příjmení tvoří v souladu s pravidly české mluvnice (§ 69 ZMJP). Výjimky, kdy žena může užívat příjmení v mužském tvaru, stanovuje zákon. Jedná se o případy, kdy jde 1) o cizinku, 2) o občanku, která má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině, 3) o občanku, jejíž manžel je cizinec nebo jejíž partnerka je cizinka nebo 4) o občanku jiné než české národnosti.²⁰⁹ Problémy v praxi u případů, kdy žena v souvislosti s uzavřením manželství přijímá připojované příjmení ve smyslu § 660 písm. c) občanského zákoníku (a má tedy přirozeně zájem užívat mužskou podobu u obou příjmených dílců), popisuje Šínová.²¹⁰ Na tento právní rozbor lze souhlasně odkázat, kdy neshledávám racionální důvod, proč vyloučit možnost současné změny tvaru u obou příjmených dílců.²¹¹ Nicméně u příjmení dětí tento problém nevzniká, proto již tento nebude dále právně analyzován.

Zápis příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru je umožněn v případech, kdy je dítě 1) cizincem, 2) občanem, který má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině, 3) občanem, jehož jeden z rodičů je cizincem, nebo 4) občanem, který je jiné než české národnosti.²¹² Skutečnost, že matka dítěte užívá příjmení v mužském tvaru, nemá automaticky tyto účinky i pro příjmení jejích dcer – tj. u každého dítěte ženského pohlaví je nutno žádat samostatně.

Žádost rodičů o uvedení příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru lze podat před zápisem údajů do knihy narození (§ 69 ZMJP), jakož i kdykoli po narození dítěte (§ 69a ZMJP).²¹³ V prvním uvedeném případě matriční úřad запиše na prvním místě příjmení vytvořené v souladu s pravidly české mluvnice a na druhém místě za lomítkem uvede příjmení v mužském tvaru, přičemž rodný list dítěte je vydán již s uvedením příjmení dítěte v mužském tvaru. Pokud je o zápis příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru požádáno až po narození dítěte a po zápisu do knihy narození a vydání rodného listu (s příjmením dítěte přechýleným v souladu s pravidly české mluvnice), bude údaj o příjmení v mužském tvaru dodatečně zaznamenán a v rámci poznámky v rodném listu dítěte bude uvedeno, odkdy dítě užívá příjmení v mužském tvaru.²¹⁴

²⁰⁹ § 69 odst. 2 ZMJP.

²¹⁰ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 26-28.

²¹¹ Opačný názor vyjadřuje Zuklínová – viz ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář. Svazek II.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 16-17.

²¹² § 69 odst. 3 ZMJP.

²¹³ Žádost ve smyslu § 69a ZMJP lze podat pouze jednou, veškeré další žádosti o uvedení téhož příjmení v mužském tvaru jsou posuzovány jako změna příjmení.

²¹⁴ DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku.* Praha: Linde, 2013, s. 65-66.

Je-li žádost o užívání příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru podána v době, kdy je dítě schopno utvořit si na tuto záležitost svůj názor a tento názor vyjádřit, měl by matriční úřad respektovat participační práva dítěte i před dovršením patnáctého věku. Pokud je dítě starší 15 let, zakotvuje ZMJP výslovně podmínku přímého souhlasu dítěte se změnou podoby užívaného příjmení.²¹⁵

Novela ZMJP v tomto ohledu nepřináší výraznější změny, avšak doplňuje alternativu žádosti o užívání příjmení v jiné podobě, kterou pravidla české mluvnice umožňují.

4.4 Změna prohlášení o příjmení společných dětí

Otázka přípustnosti změny jednou učiněného prohlášení rodičů-manželů o podobě příjmení společných dětí (v případě, že si snoubenci při vstupu do manželství ponechali každý své dosavadní příjmení a určili příjmení pro své společné děti) není zákonem výslovně řešena. Kober správně uvádí, že i v případě dovození této možnosti ZMJP neupravuje postup zápisu takto změněného prohlášení matričním úřadem, přičemž regulaci pevného okamžiku samotného prohlášení (již při sňatečném obřadu) podrobuje kritice.²¹⁶ *De lege ferenda* by tedy byla nesporně vítána výslovná úprava této problematiky zákonem.

Česká právní úprava výslovně možnost změny prohlášení rodičů o příjmení společných dětí neupravuje. V případech výslovně neupravených zákonem se nabízí využití analogie,²¹⁷ kdy teleologickým výkladem § 661 odst. 1 občanského zákoníku v souladu se základními zásadami soukromého práva dospívám k závěru, že s ohledem na charakter práva rodičů určit příjmení společných dětí²¹⁸ a širší kontext rozebírané problematiky²¹⁹ by měla být změna prohlášení o příjmení společných dětí až do narození prvního společného dítěte manželů možná. Ačkoli taková změna prohlášení není ZMJP upravena, měla by být tato dle mého názoru umožněna analogicky dodatečným záznamem do matriční knihy dle § 49 ZMJP.²²⁰

²¹⁵ § 69a odst. 2 ZMJP.

²¹⁶ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1355.

²¹⁷ Jedná se o nalézání práva mimo psané právo (*praeter verba legis*) ve prospěch principu hodnotové bezrozpornosti a rovnosti sezdaných a nesezdaných rodičů. Blíže k dotváření práva viz MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 211-275.

²¹⁸ Jelikož určení příjmení společných dětí je jedním z práv rodičů souvisejících s osobností dítěte, je toto právo převážně soukromoprávního charakteru, a to i přes svou regulaci ZMJP. Měla by se tedy uplatnit základní zásada soukromého práva, a to respekt k co nejširší autonomii vůle subjektů práva při zachování ochranných principů práva jména (zejm. jednotnost příjmení v rodině a u plnorodých sourozenců).

²¹⁹ Nabízí se srovnání situace sezdaných rodičů, kteří dle jazykového výkladu norem občanského zákoníku a ZMJP musí určit příjmení společných dětí již při uzavření manželství, a rodičů nesezdaných, kterým je umožněno volbu příjmení společného dítěte učinit až v okamžiku jeho narození.

²²⁰ V daném případě je využita tzv. *analogie legis*, tedy vztahení řešení obdobných případů na případ zákonem výslovně neřešený. ZMJP upravuje postup matričního úřadu při zápisu dodatečných záznamů, kdy například

Za inspirativní v tomto ohledu považuji německou právní úpravu, v níž rodiče, kteří nenesou společné příjmení manželů, určují příjmení společných dětí až při narození prvního společného dítěte,²²¹ přičemž k tomuto okamžiku se prohlášení „zafixuje“ a již zůstává neměnné.²²² Optikou aktuální české právní úpravy by tedy měla být manželům nesoucím své dosavadní příjmení v případě, kdy je volba příjmení jejich společných dětí časově zasazena již do okamžiku uzavírání manželství, dána alespoň možnost následné změny tohoto prohlášení o příjmení společných dětí – a to až do okamžiku narození prvního dítěte. Do tohoto okamžiku není racionální důvod změně bránit. Jakmile se narodí rodičům první společné dítě, do popředí se dostává zájem na zachování jednotného příjmení plnorodých sourozenců a vytvoření a ochrany jejich rodinných vazeb prostřednictvím stejného příjmení, který již následnou změnu prohlášení o příjmení společných dětí logicky vylučuje. Takový výklad recentní právní úpravy dle mého názoru plně respektuje autonomii vůle rodičů při současném naplnění všech základních zásad práva jména (zejm. zachování jednotnosti příjmení plnorodých sourozenců).

Absenci výslovné regulace možnosti změny rodiči učiněného prohlášení o příjmení společných dětí v ZMJP považuji za problematickou, kdy matriční úřad při výkonu veřejné moci může činit jen to, co mu zákon dovoluje, přičemž využití metod dotváření práva je ve veřejném právu omezené.²²³ Ačkoli se domnívám, že využití *analogie legis* je v daném případě legitimní a přípustné, z hlediska právní jistoty a srozumitelnosti práva by bylo *de lege ferenda* vhodné začlenit do ZMJP výslovnou úpravu rozebírané problematiky.

Ani návrh novely ZMJP možnost změny prohlášení o příjmení společných dětí neřeší, pouze v ustanovení § 860 odst. 3 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP, výslovně doplňuje automatický dopad změny společného příjmení manželů nebo příjmení jednoho z nich určeného pro jejich společné děti i na příjmení jejich dříve narozených společných dětí. Dovršilo-li dítě 15 let, je taková změna jeho příjmení možná pouze prostřednictvím prohlášení rodičů před matričním úřadem se souhlasem dítěte.

později zvolené společné příjmení manželů zapisuje do poznámky v oddacím listu. Dané řešení se jeví být obdobně aplikovatelné i na změnu prohlášení manželů o příjmení společných dětí.

²²¹ Případné dříve učiněné prohlášení o příjmení společných dětí je účinné až od okamžiku narození prvního dítěte. Pozdější volba příjmení společných dětí (po narození prvního společného dítěte) je účinná od okamžiku učinění prohlášení před příslušným státním úřadem. Nabytím účinnosti prohlášení rodičů o příjmení společných dětí se toto prohlášení stává neměnné a závazné pro podobu příjmení následných společných dětí těchto rodičů.

²²² § 1617 Abs.1 BGB.

²²³ MATES, Pavel. Analogie ve správním právu, kdy ano a kdy ne. *Správní právo*. 2014, roč. 47, č. 1 – 2, s. 29: „Na tom se vesměs shoduje jak judikatura, tak jurisprudenc. Ústavní soud konstatoval, že v oboru správního řízení, přichází analogie v úvahu byť za omezujících podmínek, tedy za účelem vyplňování mezer procesní úpravy a pouze ve prospěch ochrany práv účastníků správního řízení. Rovněž Nejvyšší správní soud považuje za *conditio sine qua non* k použití analogie to, že existuje určitá mezera v zákoně, kterou je třeba vyplnit.“ Shodně viz Nález Ústavního soudu ze dne 26. dubna 2005, sp. zn. Pl. ÚS 21/04.

4.5 Pozdější prohlášení rodičů o společném příjmení²²⁴

S účinností od 1. 1. 2014 mají dle § 661 odst. 2 občanského zákoníku manželé, kteří si ponechali při sňatku svá dosavadní příjmení, později, a to kdykoli za trvání manželství, učinit prohlášení u orgánu veřejné moci (matričního úřadu) o tom, že se dohodli na příjmení společném. Tuto soukromoprávní úpravu reflektuje ve veřejnoprávní oblasti ZMJP, který v § 70 odst. 4 ZMJP doplňuje, že se toto prohlášení manželů vztahuje i na jejich společné nezletilé děti. ZMJP výslovně neupravuje, zda je v takových případech ke změně podoby příjmení již narozeného dítěte potřeba i jeho souhlasu, příp. odkdy a v jaké formě.

V nastíněném případě se nejedná o změnu příjmení v rámci správního řízení²²⁵ (což uvádí i důvodová zpráva k ustanovení § 70 odst. 4 ZMJP), § 76 odst. 1 písm. g) ZMJP tedy není přímo aplikovatelný. Ustanovení § 70 odst. 4 ZMJP pouze uvádí, že účinky prohlášení se vztahují i na nezletilé děti manželů, o nutnosti jejich souhlasu s touto změnou se však nezmiňuje. Formuláře matričních úřadů o prohlášení o dohodě na společném příjmení dle § 661 odst. 2 občanského zákoníku ve spojení s § 70 odst. 4 ZMJP problematiku související se změnou příjmení dětí také nijak nereflektují a vyžadují jen podpis ženy (manželky) a muže (manžela).

Jak bylo však uvedeno v rámci kapitoly 2 disertační práce, participační práva dítěte musí respektovat i správní orgány, které by měly při jakémkoli rozhodování o záležitosti týkající se dítěte zjistit a zohlednit jeho názor tak, aby rozhodnutí reflektovalo nejlepší zájem dítěte. Uplatní se přitom vyvratitelná právní domněnka zakotvená v § 867 odst. 2 občanského zákoníku, že *„o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit“*.

U dětí starších 15 let by pak jejich participace na rozhodování o uvedené záležitosti měla být ještě posílena, kdy obecně ZMJP ke změně příjmení osoby starší 15 let vyžaduje její výslovný souhlas – typicky je tak tomu u žádosti o změnu jména či příjmení (§ 76 odst. 1 písm. g) ZMJP). Tuto věkovou hranici prosazuje i občanský zákoník, který souhlas dítěte staršího 15 let ke změně jeho příjmení nezbytně vyžaduje například v ustanovení § 863 odst. 1 občanského

²²⁴ Uvedené tematické se autorka disertační práce věnovala ve svém příspěvku na konferenci Olomoucké debaty mladých právníků 2017. HAVELKOVÁ, Renáta. Souhlas nezletilého dítěte se změnou jeho příjmení v důsledku prohlášení jeho rodičů (manželů) o dohodě na společném příjmení: střet teorie s praxí. In ČAMDŽÍČOVÁ, Sabina, VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana (eds.). *Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2017*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, s. 129-135.

²²⁵ HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 259-260: „V tomto případě, chtějí-li užívat společné příjmení, není třeba, aby bylo vydáno správní rozhodnutí, kterým je povolena změna příjmení manželů. Je-li prohlášení vyhověno, pak stačí „pouze toto prohlášení“, po kterém následuje zápis do svazku matriční knihy, do oddílu „Dodatečné záznamy a opravy“. Prohlášení se pak zakládá do sbírky listin. (...) Uvedené prohlášení se vztahuje, za zákonem stanovených podmínek, i na děti.“

zákoníku (v případech změny příjmení podle ustanovení § 862 občanského zákoníku, tedy v případech, kdy rodiče dítěte nejsou manžely).²²⁶ Není žádného rozumného důvodu, proč by zákonodárce pro případ změny příjmení dítěte v návaznosti na pozdější určení společného příjmení rodičů stanovil jiná pravidla, než je tomu v obdobných situacích, a zeslabil tak participaci dítěte na rozhodování o podobě jeho příjmení.

Správným řešením je v souladu s výše uvedeným postup, kdy matriční úřad zjistí názor dítěte v závislosti na jeho věku a schopnostech, tento v rámci své činnosti zohlední a s ohledem na konkrétní okolnosti věci posoudí, zda se zvolené společné příjmení rodičů promítne do příjmení dítěte, či nikoli. U dětí starších 15 let pak musí matriční úřad bezvýjimečně vyžadovat přímý souhlas dítěte se změnou jeho příjmení v důsledku prohlášení jeho rodičů o společném příjmení manželů, stejně jako je tomu v obdobných případech výslovně řešených úpravou v ZMJP.

Srovnáme-li českou právní úpravu s odpovídajícím německým ekvivalentem § 1617c Abs. 1 BGB,²²⁷ zjistíme, že německý právní řád výslovně řešení problematiky souhlasu dítěte se změnou jeho příjmení v důsledku pozdějšího prohlášení jeho rodičů (manželů) o společném příjmení neopomíjí, naopak na zapojení dítěte do příslušného procesu klade velký důraz. Explicitně stanoví, že již od dovršení pěti let věku dítěte má být zohledňován jeho názor (samozřejmě v závislosti na jeho věku). Od čtrnácti let je pak už vyžadován striktně přímo souhlas dítěte, rodiče již k tomuto prohlášení dávají pouze své přivolení (*něm. Zustimmung*). Pokud však samo dítě nezbytný souhlas neudělí, k příslušné změně jeho příjmení nedojde. Časový limit k udělení takového souhlasu zákon nijak nereguluje, přičemž od okamžiku dovršení zletilosti je dítě oprávněno v těchto věcech rozhodovat již samo bez jakékoli ingerence jeho rodičů.

Lze shrnout, že zákonem stanovená provázanost příjmení dítěte s pozdějším prohlášením jeho rodičů o společném příjmení je zcela legitimní a v souladu se základními zásadami práva jména (sjednocení členů jedné rodiny prostřednictvím společného příjmení), jakož obecně i s nejlepším zájmem dítěte. Problémem je však nejednoznačná formulace zákona (resp. nutnost

²²⁶ Na nesprávnou koncepci tohoto pravidla spočívající v navázání požadavku participace dítěte zakotveného v § 863 občanského zákoníku výslovně pouze na situace uvedené v § 862 občanského zákoníku upozorňuje např. ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář. Svazek II.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 455

²²⁷ § 1617c Abs. 1 BGB: „Bestimmen die Eltern einen Ehenamen oder Lebenspartnerschaftsnamen, nachdem das Kind das fünfte Lebensjahr vollendet hat, so erstreckt sich der Ehenamen oder Lebenspartnerschaftsname auf den Geburtsnamen des Kindes nur dann, wenn es sich der Namensgebung anschließt. Ein in der Geschäftsfähigkeit beschränktes Kind, welches das 14. Lebensjahr vollendet hat, kann die Erklärung nur selbst abgeben; es bedarf hierzu der Zustimmung seines gesetzlichen Vertreters. Die Erklärung ist gegenüber dem Standesamt abzugeben; sie muss öffentlich beglaubigt werden.“

vykládat příslušná ustanovení zákona v kontextu celého právního řádu, kdy stále chybí generální klauzule upravující participační práva dětí v oblasti práva jména) a skutečnost, že praxe českých matričních úřadů v případech, kdy zákon výslovně neobsahuje požadavek na souhlas dítěte, dostatečně nereflektuje participační práva dětí.²²⁸

K nápravě tohoto stavu a k výslovnému zakotvení požadavku na uplatňování participačních práv dítěte směřuje i zákonodárce, kdy z návrhu novely ZMJP je patrná snaha vtělit požadavek na přímý souhlas dítěte staršího 15 let se změnou jeho příjmení v návaznosti na změnu rodinných vazeb do příslušné zákonné úpravy (nové znění § 70 odst. 4 a 5 ZMJP; jakož i § 863 občanského zákoníku). Tento požadavek na participaci dětí bylo shodně nutné dovodit i za aktuálního stavu právní úpravy.

Návrh novely ZMJP mimo jiné také rozšiřuje možnosti pozdějšího prohlášení manželů, jež si při sňatku ponechali svá dosavadní příjmení, a to tak, že tito budou moci kdykoli po uzavření manželství prohlásit, že příjmení jednoho z manželů bude příjmením společným, k němuž bude druhý připojovat své příjmení dosavadní (tj. bude umožněna pozdější volba příjmení dle § 660 písm. c) občanského zákoníku).

Stejně tak ve znění návrhu novely zákon připustí následné prohlášení manželů o změně příjmení určeného dle § 660 písm. a) občanského zákoníku (tj. společného příjmení manželů) na příjmení dle § 660 písm. c) občanského zákoníku (tj. příjmení připojované) a naopak.

Tyto novinky se však příjmení společných dětí manželů nedotknou, jelikož děti i v takovém případě ponesou pouze příjmení společné (vyrušení společného příjmení a následná volba příjmení, která manželé měli před uzavřením manželství ve smyslu § 660 písm. b) občanského zákoníku, umožněna není).

4.6 Volba příjmení společných dětí nesezdanými rodiči

Tato podkapitola disertační práce řeší případy, kdy je k dítěti určeno otcovství a oba rodiče tedy mají práva a povinnosti plynoucí ze statusu rodičovství, ačkoli spolu nejsou sezdáni. Jak bylo uvedeno v rámci předchozího výkladu, takové děti narozené mimo manželství

²²⁸ Tento závěr podporují výsledky telefonického, osobního či e-mailového dotazování u náhodně zvolených matričních úřadů – otázka zněla, zda je vyžadován souhlas dítěte (příp. od jakého věku) v případě, že jeho rodiče po sňatku učiní prohlášení o společném příjmení, přičemž tato změna se má dotýkat i podoby příjmení dítěte. Odpovědi ze strany matričních úřadů se různily, příp. nebyly přímo zodpovězeny. Formuláře pro prohlášení manželů o pozdější volbě společného příjmení přitom vyžadují pouze podpis ženy a muže, s vyjádřením dítěte tyto formuláře vůbec nepracují. Viz např. vzor prohlášení o společném příjmení manželů v DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 81.

získávají příjmení prostřednictvím společného prohlášení rodičů.²²⁹ Na rozdíl od rodičů-manželů však nesezdaní rodiče dle zákona nečiní žádné „paušální“ prohlášení o příjmení společných dětí a vyvstává tedy otázka, zda je u jejich prvního dítěte učiněná volba příjmení závazná i pro ostatní společné děti, či zda činí nesezdaní rodiče volbu příjmení u každého společného dítěte samostatně a může tak nastat situace, že plnorodí sourozenci ponesou odlišná příjmení.

Názory na shora specifikovanou problematiku se v rámci probíhající odborné diskuze liší. Důvodová zpráva rozdíl mezi určováním příjmení manželských a nemanželských dětí zakládá na jakémsi „volnějším vztahu“ mezi nesezdanými rodiči, u kterých respektuje širokou autonomii vůle.²³⁰ Hrušáková a Westphalová konstatují, že v českém právním řádu neexistuje žádné ustanovení, které by odlišnou dohodu o příjmení druhého společného dítěte rodičů zakazovalo.²³¹ Na změnu náhledu oproti přístupu předchozí právní úpravy, v rámci níž byl judikatorně dovozen požadavek na jednotnost příjmení plnorodých sourozenců i v případě společných dětí nesezdaných rodičů,²³² upozorňují i některé praktické příručky.²³³

Naopak Zuklínová a Kober prosazují jednotnost právního režimu pro manželské a nemanželské děti a volbu příjmení prvního společného dítěte považují za závaznou i pro později narozené společné děti týchž rodičů.²³⁴ K tomuto názoru se přikláním, jelikož rovnost manželských a nemanželských dětí je základním ústavněprávním hodnotovým východiskem

²²⁹ Příjmení dítěte může být určeno již v prenatální fázi v rámci společného prohlášení rodičů o určení otcovství. Jelikož v tuto chvíli není jisté, zda dítě bude ženského či mužského pohlaví, akceptují matriční úřady určení příjmení dítěte v závislosti na jeho pohlaví (tj. může být určeno jiné příjmení pro chlapce a jiné pro dívku). Blíže k této problematice viz Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Olomouce a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově: „V případě, že se rodiče v rámci souhlasného prohlášení o určení otcovství dohodnou tak, že určí odlišné příjmení pro dítě mužského pohlaví (např. po otci) a jiné pro dítě ženského pohlaví (např. po matce), není v současné době zákonný důvod pro odmítnutí takového souhlasného prohlášení a matriční úřad jej musí akceptovat.“

²³⁰ Důvodová zpráva k § 862 občanského zákoníku uvádí: „Ustanovení § 862 odst. 1 se týká rodičů, kteří nejsou manžely. Právní úprava nebrání, aby tato dohoda rodičů byla činěna rozdílně při narození každého dítěte, zejména s ohledem na skutečnost, že vztah mezi rodiči dítěte, kteří nejsou manžely, je mnohem volnější, než v případě rodičů, kteří jsou manžely. Možnost dohody rodičů je projevem autonomie jejich vůle.“

²³¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II: Rodinné právo* (§ 655-975). Komentář. První vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 834. Shodně také KUTNAROVÁ, Karolína. Právo rodičů určit jméno a příjmení dítěte. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2016, Vol. 11, No. 3, s. 283: „Zatímco všechny děti narozené v manželství mají stejné příjmení, pak u dětí narozených mimo manželství stejným rodičům toto platit nemusí. Rodiče se totiž u každého dítěte musí znovu dohodnout na příjmení dítěte.“

²³² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 24. října 1963, sp. zn. 3 Cz 78/63 (R 13/1964): „Podle § 36 zák. o právu rod. dětí, jichž rodiče mají různá příjmení, mají příjmení jednoho a téhož rodiče; další děti narozené z týchž rodičů nesou tedy příjmení, jež bylo určeno prvorozenému dítěti těchto rodičů jejich dohodou podle § 36 odst. 2 zák. o právu rod. a pod nímž bylo také toto prvorozené dítě zapsáno v knize narození.“

²³³ DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 63.

²³⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář. Svazek II*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 455.; KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1380.

ovládajícím rozebíranou oblast. Dalším kritériem, na které je nutné brát zřetel, je naplnění nejlepšího zájmu dítěte, který ve svém základu zahrnuje i požadavek na jednotnost příjmení plnorodých sourozenců. Ač tedy nesezdání rodiče nečiní žádné „prohlášení o příjmení společných dětí“ a neexistuje žádné zákonné ustanovení, které by závaznost první učiněné volby výslovně stanovovalo, mám za to, že ve shodě s ústavním principem rovnosti manželských a nemanželských dětí by měl převážet předchozí výklad ZoR ve prospěch závaznosti zvoleného příjmení prvního společného dítěte i pro jeho následné plnorodé sourozence. Uvedené koresponduje i s ochranou základní sociálně přiřazovací funkce příjmení tak, jak byla představena v úvodu disertační práce. Opačný přístup, ač lze souhlasit s tím, že ho zákon výslovně nevylučuje, by byl dle mého názoru z hlediska zachování deklarované rovnosti manželských a nemanželských dětí přinejmenším diskutabilní a ve svém důsledku by mohl mít negativní dopady na psychiku dětí a na vzájemný vztah plnorodých sourozenců nesoucích odlišné příjmení.

Záměr zafixovat volbu příjmení učiněnou u prvního společného dítěte rodičů dle mého názoru podporuje i formulace poslední věty § 19 odst. 2 ZMJP, z níž lze nepřímou (a bohužel i nejednoznačně) dovodit zamýšlený záměr „zafixovat“ jednou učiněnou volbu i do budoucna: *„Dítěti, jehož rodiče neuzavřeli manželství a mají různá příjmení, se запиše příjmení podle dohody rodičů při určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, nebo podle pravomocného rozsudku soudu o určení otcovství. Dohodou je možné určit příjmení, které v době, kdy k dohodě došlo, má jeden z rodičů nebo dítě. Dítěti, které není občanem a jehož rodiče nemají státní občanství České republiky, se запиše příjmení podle dohody rodičů. U dítěte staršího 15 let musí být připojen k této dohodě jeho souhlas. Tuto dohodu nelze měnit.“*

K uvedenému závěru dospívá i Ministerstvo spravedlnosti ČR ve svém stanovisku ze dne ze dne 29. července 2015, týkajícím se některých dílčích otázek z agendy matriky, jmen a příjmení, č. j. MV-17888-24/VS-2015: *„Nejsou-li rodiče dítěte manželé, mohou souhlasným prohlášením určit jako příjmení dítěte příjmení jednoho z nich, a to zcela svobodně. Pokud se však jedná o nikoli první dítě rodičům společné, lze se domnívat, že se uplatní pravidlo, podle kterého mají mít všechny společné děti týchž rodičů stejné příjmení, a to vzhledem k účelu normy dle právní úpravy příjmení dětí manželských, tedy v souladu se zásadou, že společné děti týchž rodičů by měly mít stejné příjmení (per analogiam).“*

4.7 Změna společného příjmení manželů

Právní úprava počítá se změnami podoby společného příjmení manželů, ač je v těchto případech přirozeně nutné zohlednit specifika tohoto institutu, a to zejména ten aspekt, že společné příjmení sdružuje a sjednocuje členy jedné rodiny. Jedná se přitom nejen o manžele samotné, ale i o jejich společné děti, které *ipso iure* v okamžiku svého narození nabývají toto společné příjmení svých rodičů (§ 860 odst. 1 občanského zákoníku). Proto je v těchto případech ke změně společného příjmení třeba souhlasu obou manželů, a pokud se má nová podoba společného příjmení vztahovat i na dítě starší 15 let, pak i souhlasu takového dítěte.

Ustanovení § 58 odst. 5 ZMJP obecně upravuje případy, kdy je příjmení jednotlivce uvedeno v jeho dokladech v nesprávné podobě, protože je v tomto tvaru i běžně po určitou kvalifikovanou dobu (zákon vyžaduje alespoň dobu pěti let) touto osobou v dobré víře používáno. Procedura změny příjmení na tento (původně nesprávný) tvar v dokladech je z důvodu upřednostnění zájmu jednotlivce na stabilitě jeho příjmení a utváření vlastní identity zjednodušená a postačí k ní pouhé prohlášení této osoby. Pokud se ale jedná o příjmení společné, tj. dle smyslu a účelu společného příjmení by se změna musela dotknout více osob, musí s prohlášením souhlasit všechny dotčené osoby (tj. zpravidla druhý manžel, příp.²³⁵ dítě starší 15 let).²³⁶

Kromě této specifické změny příjmení (v důsledku jeho užívání po určitou dobu v nesprávném tvaru, jenž je zapsán v dokladech osoby) upravuje § 72 ZMJP a násl. změnu příjmení fyzické osoby na její žádost. Předpoklady pro tento postup jsou dány zejména tehdy, jde-li o příjmení hanlivé, nebo směšné, nebo je-li pro to vážný důvod (§ 72 odst. 2 ZMJP). Pokud je změna příjmení požadována za trvání manželství, vyžaduje se navíc k žádosti přiložení souhlasu druhého manžela (§ 73 odst. 1 ZMJP). Změna společného příjmení se z důvodu svého charakteru (silný sjednocující prvek členů jedné rodiny) vztahuje automaticky i na druhého manžela a na společné nezletilé děti, v případě dítěte staršího 15 let musí být proto

²³⁵ Důvodová zpráva k novele ZMJP komentuje změnu použité formulace, která ve vztahu k souhlasu dítěte staršího 15 let místo dosavadního „popřípadě“ nově užívá spojku „a“: „Jde-li o společné příjmení manželů, lze učinit prohlášení pouze se souhlasem druhého manžela, přičemž se nově navrhuje obligatorně (nikoliv fakultativně jako dosud) vyžadovat souhlas dítěte staršího 15 let.“ Tento výklad nepovažuji za správný, jelikož obligatorní souhlas dítěte staršího 15 let (a participaci dítěte mladšího 15 let) jako obligatorního požadavku pro změnu jeho příjmení bylo nutné dovodit i za aktuálního stavu právní úpravy. Vyjádření „popřípadě“ v tomto smyslu chápu tak, že souhlas dítěte staršího 15 let musí být vyžadován vždy, když takové dítě příslušní manželé (rodiče) mají.

²³⁶ I u dětí mladších 15 let musí být zajištěno uplatnění jejich participačních práv, avšak je jen stěží představitelné, že následování této změny nebude v nejlepším zájmu dítěte (zvláště pokud se vyžaduje dobrá víra osoby ohledně správnosti tvaru používaného příjmení – těžko rodiče budou v dobré víře užívat jiný tvar příjmení než dítě, resp. bude v zájmu dítěte nepřevzít reálně používaný tvar společného příjmení sdružující jeho rodinu).

k reflektování změny společného příjmení manželů do jeho příjmení vyžadován také jeho přímý souhlas (§ 76 odst. 1 písm. g) ZMJP).²³⁷

Požadavek komplexních dopadů změny společného příjmení manželů u všech členů nukleární rodiny (tj. kromě samotných manželů i u dětí) považují za legitimní, avšak mám za to, že je nutné brát větší ohled i na děti mladší 15 let a důsledněji vážit dotčené zájmy. V případě, kdy by změna společného příjmení manželů byla v závažném rozporu se zájmy dítěte, by bylo na místě účinky takové změny na příjmení dítěte zablokovat. Takové případy však považují za čistě teoretické, neboť svévolným neodůvodněným změnám, které by mohly poškozovat identitu a zájmy dítěte, je primárně zabráněno již požadavkem na vážný důvod pro změnu příjmení ve smyslu § 72 odst. 2 ZMJP.

Návrh novely ZMJP v rámci novelizace § 860 občanského zákoníku výslovně zakotvuje automatický dopad změny společného příjmení manželů nebo příjmení jednoho z nich určeného pro jejich společné děti na příjmení jejich dříve narozených společných dětí. Dověřilo-li však dítě 15 let, je taková změna příjmení dítěte možná jen prostřednictvím prohlášení rodičů před matričním úřadem se souhlasem dítěte. Ustanovení § 73 ZMJP (změna příjmení na základě žádosti fyzické osoby), ve znění návrhu novely ZMJP, je pak přísnější než dosavadní úprava, kdy umožňuje v tomto ohledu za trvání manželství změnu pouze společného příjmení (tj. nikoli příjmení jen jednoho z manželů), a to za podmínky souhlasu obou manželů, příp. i přímého souhlasu jejich společných dětí starších 15 let (má-li mít tato změna účinky i pro jejich společné děti starší 15 let). Výslovně je zde nově také zakotveno pravidlo, že se tato změna vztahuje i na společné děti manželů dosud nenarozené.²³⁸

4.8 Změna příjmení rodiče, od něhož je odvozeno příjmení dítěte

Jak vyplývá z podkapitoly 4.1.4 disertační práce, závisí proces získání či určení příjmení dítěte v prvé řadě na tom, zda jsou známi oba jeho rodiče, či jen jeden z nich. V prvním případě podoba příjmení dítěte závisí zpravidla na dohodě rodičů – ať již u manželů zákon tuto dohodu časově váže na uzavření sňatku, či v případě nesezdaných rodičů a v ostatních případech obecně tato dohoda následuje po narození dítěte. V druhém případě dítě získává již v okamžiku

²³⁷ Shodně viz právní věta rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 4. ledna 2018, sp. zn. 7 As 64/2017: „Za trvání manželství není změna společného příjmení pouze u jednoho z manželů možná, neboť kladné rozhodnutí o povolení změny společného příjmení se automaticky vztahuje na oba manžele (§ 73 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů). Nejde o porušení čl. 10 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, pokud správní orgán nevyhoví žádosti o změnu příjmení do podoby, kterou se žadatel uzavřením nového sňatku svobodně rozhodl opustit.“

²³⁸ Tento účinek se za aktuálně účinného znění ZMJP dovozuje shodně.

narození příjmení svého jediného známého rodiče. Vždy je však příjmení dítěte odvozeno od příjmení obou rodičů (společné příjmení manželů), či jednoho z nich (jeden rodič, nesezdání rodiče, sezdání rodiče ponechavší si svá dosavadní příjmení). Jak je odvozené příjmení dítěte závislé na příjmení, z něhož bylo odvozeno?

V předchozí podkapitole 4.7 disertační práce již bylo řečeno, že předpoklady pro změnu příjmení na žádost příslušné fyzické osoby jsou dány zejména tehdy, jde-li o příjmení hanlivé, nebo směšné, nebo je-li pro to vážný důvod (§ 72 odst. 2 ZMJP). Pro změnu společného příjmení zákon vyžaduje naplnění další podmínky, a to souhlasu obou manželů, příp. pro promítnutí do příjmení dítěte staršího 15 let i jeho přímý souhlas.²³⁹ V případě, že je příjmení dítěte odvozeno pouze od jednoho z rodičů, je však situace jiná.

Základním kritériem pro určení vlivu změny příjmení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, na příjmení tohoto dítěte, je dle zákona skutečnost, zda jsou rodiče sezdání, či nikoli.

V případě rodičů-manželů je změna příjmení (i jen) jednoho z nich podmíněna souhlasem obou.²⁴⁰ Ustanovení § 73 odst. 3 ZMJP k tomu dodává: „*Mají-li manželé a rodiče dítěte různá příjmení, změna příjmení toho z manželů, jehož příjmení má nezletilý, se vztahuje i na nezletilého.*“ Automatický účinek změny příjmení rodiče na (od něj odvozené) příjmení dítěte je dále podmíněn výslovným souhlasem nezletilého dítěte staršího 15 let (§ 76 odst. 1 písm. g) ZMJP). I zde by měl být vždy řádně naplněn požadavek uplatňování participačních práv dítěte (i u dětí mladších 15 let).

Zcela jinak zákon pohlíží na případy, kdy je příjmení dítěte odvozeno od jediného známého, či jednoho nesezdaného rodiče (ač jsou známi oba rodiče dítěte). V takovém případě ZMJP přímou vazbu příjmení dítěte na tohoto rodiče nedovozuje. Pokud tedy rodič, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, podá žádost o změnu svého příjmení, posuzuje matriční úřad takovou žádost izolovaně a účinky případné změny příjmení tohoto rodiče se v podobě příjmení dítěte nijak neodrazí. K tomuto přístupu praxe dokládám citaci ze zápisu z pracovní rady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově: „*Požádá-li matka dítěte, narozeného mimo manželství, k němuž bylo určeno otcovství souhlasným prohlášením rodičů, o změnu příjmení, povolená změna příjmení matky se automaticky nevztahuje na toto dítěte, neboť se nejedná o změnu příjmení za trvání manželství, kdy se změna*

²³⁹ Tato problematika je podrobněji rozebrána v podkapitola 4.7 disertační práce.

²⁴⁰ Do 31. 12. 2013 platilo, že měli-li manželé různá příjmení, mohla jim být povolena změna příjmení pouze na příjmení jednoho z nich, který s touto změnou vyslovil souhlas. Aktuálně platná a účinná právní úprava toto omezení neobsahuje.

*příjmení toho z manželů, jehož příjmení má nezletilý, vztahuje i na nezletilého (§ 73 odst. 3 ZMJP). Matka dítěte může požádat se souhlasem otce dítěte o povolení změny příjmení tohoto dítěte. Bude-li žádosti vyhověno, uhradí jeden správní poplatek.*²⁴¹

Zajímavé je v tomto ohledu bezesporu srovnání obou shora rozebraných situací, ve kterých je příjmení dítěte odvozeno od příjmení jednoho rodiče (sezdaného / nesezdaného / jediného známého). V jednom případě zákon provázanost příjmení příslušného rodiče a odvozeného příjmení dítěte nestanovuje (jediný rodič / nesezdaní rodiče), v druhém případě trvá na účincích změny příjmení rodiče i pro dítě (sezdaní rodiče, kteří si ponechali svá dosavadní příjmení). Pro toto rozlišení nenacházím legitimní důvod, kdy ústavně stvrzené pravidlo rovnosti manželských a nemanželských dětí (čl. 32 odst. 3 LZPS) spíše hovoří o shodném přístupu k provázanosti příjmení dítěte na jednom z rodičů – nezávisle na tom, zda jsou rodiče sezdáni, či nikoli.

Pokud trváme na ochraně specifické sociálně přiřazovací funkce příjmení (sepjetí členů jedné rodiny prostřednictvím jednotného příjmení), měla by být provázanost příjmení dítěte odvozeného od příjmení jednoho z rodičů stejná, jako je tomu v případech příjmení dítěte odvozeného od sezdaných rodičů nesoucích společné příjmení manželů. Jen tak bude sjednocující funkce příjmení zachována (alespoň částečně ve vztahu k jednomu rodiči, od něhož je příjmení dítěte odvozeno). Současný přístup matričních úřadů v tomto ohledu nepovažuji za správný a přikláním se k analogické aplikaci § 72 odst. 3 ZMJP i na případy, kdy dítě odvozuje své příjmení od jediného známého rodiče, či jen od jednoho z nesezdaných rodičů (kteří jsou oba známi).

Je třeba konstatovat, že návrh novely ZMJP se vydal jinou cestou a v nově formulovaném § 73 ZMJP umožňuje za trvání manželství změnu pouze společného příjmení (nikoli příjmení pouze jednoho z nich), a to na základě souhlasu obou manželů. Je tak částečně odstraněna shora popsaná nerovnost dětí narozených v manželství a mimo ně, avšak dle mého názoru za cenu nedůvodného omezení autonomie vůle manželů.

²⁴¹ Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově.

5 Kontinuita příjmení dítěte v kontextu změny rodinných vazeb

5.1 Pozdější sňatek rodičů

Případů, kdy se nejprve rodičům narodí dítě, a až později tito spolu uzavřou manželství, v současnosti přibývá. Může se tak stát, že následně rodiče určí pro společné děti příjmení odlišné, než nese jejich dítě již narozené.²⁴² Jak na takové situace reaguje aktuální právní úprava?

Historicky byly shora nastíněné případy explicitně upraveny nejprve v ZPR (§ 37 odst. 1 ZPR), a poté ZoR (§ 39 odst. 1 ZoR), a to tak, že se příjmení dítěte narozeného rodičům před uzavřením manželství automaticky změnilo na příjmení společné či určené pro společné děti rodičů-manželů.²⁴³ Občanský zákoník již tuto úpravu překvapivě nepřevzal, ač danou problematiku ani důvod odklonu důvodová zpráva k občanskému zákoníku blíže nekommentuje.

Absence výslovné právní úpravy tak může být interpretována odlišně, kdy lze v českém právním prostředí vyznívat tyto hlavní názorové proudy:

- 1) Hrušáková a Wesphalová k této problematice uvádějí: „*Ačkoliv nová právní úprava výslovně s touto možností nepočítá, lze dovodit, že dítě má nést společné příjmení rodičů-manželů. Proto za situace, kdy manželé prohlásí, že ponesou společné příjmení, se změni příjmení dítěte narozeného před uzavřením manželství. Naopak jinak než podle dosavadní právní úpravy je třeba posoudit případ, kdy se snoubenci (rodiče dítěte) rozhodli, že každý bude nadále užívat dosavadní příjmení a u společných dětí se dohodli na příjmení manžela, jehož příjmení nenese dítě narozené před uzavřením manželství, tak nadále nebude docházet ke změně příjmení jejich společného dítěte, toto i s příjmením matky zůstane nezměněno (z důvodu, že rodiče dítěte nemají společné příjmení).*“²⁴⁴ Automatická změna příjmení dítěte je tedy závislá na tom, zda si rodiče při sňatku zvolí příjmení společné, či nikoli.
- 2) Hrušáková a Králíčková, spoluautorky komentáře k § 661 občanského zákoníku, se shodují na kompletních dopadech pozdějšího sňatku rodičů na příjmení dětí již

²⁴² Například rodiče při sňatku jako společné zvolí příjmení druhého manžela (§ 660 písm. a) nebo c) občanského zákoníku), příp. si manželé ponechají svá dosavadní příjmení (§ 660 písm. b) občanského zákoníku), avšak jako příjmení společných dětí určí příjmení druhého manžela (§ 661 odst. 1 občanského zákoníku).

²⁴³ MACHÁČKOVÁ, Lenka. Pravidla pro určení i změnu příjmení dítěte. *Právo a rodina*, 2002, č. 1, s. 6: „*Narodí-li se tedy dítě za trvání manželství, jeho příjmení bylo určeno již dohodou snoubenců. Toto příjmení neponesou ovšem jen děti, které se narodí po uzavření manželství, ale podle § 39 odst. 1 zákona o rodině i jejich společné nezletilé děti, které se narodily před uzavřením manželství. K této změně dochází automaticky, ze zákona, v okamžiku uzavření manželství.*“

²⁴⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 832.

narozených, tj. i v případě, že si manželé ponechají svá dosavadní příjmení a určí při sňatku příjmení pro společné děti, se tato dohoda musí týkat i dětí týchž rodičů, které se narodily ještě před uzavřením manželství.²⁴⁵

- 3) Kober taktéž nerozlišuje situace, kdy rodiče při sňatku zvolí „jiné společné příjmení“ ve smyslu § 660 písm. a) nebo c) občanského zákoníku a „jiné příjmení pro společné děti“ ve smyslu § 660 písm. b) ve spojení s § 661 odst. 1 občanského zákoníku. V obou případech však upřednostňuje ochranu zájmu dětí na stabilitě jejich příjmení, jejich identity a participačních práv, kdy odmítá automatickou změnu příjmení dítěte v důsledku pozdějšího sňatku rodičů bez ohledu na vůli dítěte.²⁴⁶ Řešení respektující autonomii vůle dítěte v těchto případech dle Kobera představuje individuální žádost o změnu příjmení za podmínek § 72 a násl. ZMJP.²⁴⁷
- 4) V zápisu z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově, se uvádí: „*Uzavřeli-li rodiče nezletilého manželství až po jeho narození, dohoda o příjmení, učiněná při uzavření manželství, se tak, bez dalšího vztahuje, i na jejich společné nezletilé děti (z Molnár na Procházká). Souhlas nezletilého dítěte staršího 15 let se v tomto případě nevyžaduje. (Aplikace ustanovení § 19 odst. 1 zákona o matrikách ve spojení s ustanovením § 860 NOZ; viz též Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. Rodinné právo. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2015, str. 834).*“²⁴⁸

Za správnou považuji variantu uvedenou pod bodem 2), a to vždy za podmínky zapojení samotného dítěte do procesu rozhodování o jeho příjmení (tj. reflektování participačních práv dítěte v závislosti na věku a schopnostech dítěte), kdy toto řešení analogicky kopíruje situaci pozdějšího (až po narození dítěte) prohlášení rodičů o společném příjmení manželů. V těchto případech, jak je již rozebráno v podkapitole 4.5 disertační práce, považuji za přípustnou zjednodušenou proceduru pro změnu příjmení dětí již dříve narozených tak, aby jejich podoba

²⁴⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 17.; obdobně DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 67.

²⁴⁶ Stejný přístup z důvodu nepřevzetí výslovné dosavadní úpravy v ZoR volí např. ŠMÍD, Ondřej, DEMJANOVÁ, Radka a kol. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Praha: Leges, 2017, s. 53.

²⁴⁷ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1355.

²⁴⁸ Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově.

byla upravena dle pozdějšího prohlášení rodičů vztahujícího se na jejich společné děti, avšak vždy za plného respektu k participačním právům dítěte.²⁴⁹

Důvod pro rozlišení případů, kdy je při sňatku rodiči voleno příjmení společné a kdy si rodiče svá dosavadní příjmení ponechávají a pro společné děti volí příjmení odlišné od příjmení, které nese jejich společné dítě již narozené, může spočívat v tom, že u druhé jmenované varianty nedochází ke sjednocení příjmení u všech členů rodiny a dítě narozené za trvání manželství (a tudíž reálně nesoucí příjmení určené rodiči-manželý při sňatku pro jejich společné děti) ještě neexistuje. Přesto již v zájmu zachování jednotnosti příjmení plnorodých sourozenců sledávám obecně důvod pro změnu příjmení dětí již narozených.²⁵⁰ Argumentace pro toto řešení a zásah do příjmení dítěte již v okamžiku sňatku jeho rodičů může ve většině případů spočívat ve výrazném předpokladu, že toto dítě v průběhu života bude mít plnorodého sourozence a do jeho práv tak bude touto brzkou změnou (již v návaznosti na sňatek rodičů) příjmení zasaženo co nejméně.

V obou rozebíraných případech vlivu pozdějšího sňatku rodičů na příjmení dítěte je nutné shledat velmi silný (byť v určitém časovém rámci pouze potenciální) zájem na zachování jednotnosti příjmení plnorodých sourozenců, a to bez ohledu na to, zda samotní rodiče nesou po sňatku příjmení společné, či každý své příjmení dosavadní. I když je sledovaný cíl dosažení stejného příjmení u plnorodých sourozenců velmi významný, nelze ho upřednostnit paušálně ve všech případech a vždy je nutné vážit kolidující zájmy (zejm. autonomie vůle dítěte, jeho zájem na stabilitě příjmení a uchování vlastní identity, s níž je příjmení velmi úzce spjato).²⁵¹

De lege ferenda by bylo vhodné uvedenou situaci upravit v zákoně výslovně. S ohledem na ochranu zájmů samotného dítěte považuji za přípustnou i variantu omezení rodičů, kteří si při pozdějším sňatku ponechají svá dosavadní příjmení, ve volbě příjmení pro společné děti pouze na alternativu vybranou pro jejich společné dítě narozené před uzavřením manželství.

²⁴⁹ Tj. příjmení dítěte by se v případě pozdějšího sňatku jeho rodičů mělo změnit v příjmení určené pro společné děti, a to za podmínek: 1) jedná se o dítě (tj. fyzickou osobu mladší 18 let, která nenabyla plné svéprávnosti), 2) je dodržen postup matričního úřadu (zjištění názoru dítěte – do 12 let podle konkrétních schopností dítěte utvořit si a vyjádřit vlastní názor, od 12 let vždy dle vyvatitelné právní domněnky uvedené v § 867 odst. 2 občanského zákoníku, od 15 let vyžadovat výslovný souhlas dítěte se změnou příjmení).

²⁵⁰ Zákon v těchto situacích zjevně upřednostňuje práva rodičů na určení společného příjmení / příjmení společných dětí při uzavření manželství. Ze zákona nelze vyvodit, že by rodiče byli v této volbě jakkoli omezeni oproti snoubencům, jež společné dítě ještě nemají. Dohodě rodičů při uzavření manželství (o společném příjmení / příjmení společných dětí) se tak přizpůsobuje příjmení jejich dětí již narozených, a to v zájmu zachování celistvosti rodiny a příjmenné sounáležitosti plnorodých sourozenců.

²⁵¹ Lze si představit situaci, kdy rodiče dítěte uzavřou manželství v době, kdy je tomuto dítěti již například 16 nebo 17 let. Za takových okolností pokládám za nezbytné, aby dítě se změnou příjmení v důsledku určení odlišného příjmení pro společné děti rodičů-manželů výslovně souhlasilo.

Návrh novely ZMJP otázku vlivu pozdějšího sňatku rodičů dítěte na jeho příjmení neřeší, avšak do definice rodného příjmení v § 68 odst. 2 ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP, tuto událost začleňuje jako důvod pro změnu rodného příjmení. Je tedy zřejmé, že právní řád předpokládá dopady pozdějšího sňatku rodičů do příjmení jejich dříve narozeného dítěte.

5.2 Uzavření manželství matky, jejíž dítě nemá zapsaného otce

Prohlášení ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku za účelem změny příjmení dětí, jež nemají známého (zapsaného) otce a jejichž matka později uzavřela manželství s jiným mužem, sleduje cíl zestejnění příjmení v rámci rodiny a začlenění dítěte matky do kompletní rodiny. Dítě v takovém případě obdrží příjmení společné / určené pro společné děti manželů. Tato možnost byla stanovena již § 37 odst. 2 ZPR, následně byla převzata do § 39 odst. 2 ZoR a poté i do aktuálního znění občanského zákoníku (§ 862 odst. 2 občanského zákoníku). Podmínky pro aplikaci § 862 odst. 2 občanského zákoníku jsou: 1) uzavření manželství matky dítěte s mužem, jež není jeho otcem, a současně 2) absence určení právního otce dítěte v době činění takového prohlášení.

Prohlášení ve smyslu § 862 odst. 2 občanského zákoníku činí před matričním úřadem matka dítěte a její manžel, jenž není právním otcem dítěte.²⁵² Souhlas či participaci samotného dítěte občanský zákoník v příslušném ustanovení výslovně nevyžaduje, toto hledisko je však zakotveno v následujícím § 863 občanského zákoníku.²⁵³ I kdyby toto ustanovení absentovalo, s ohledem prozařování základních práv do celého právního řádu lze uzavřít, že matriční úřad musí, stejně jako v ostatních záležitostech týkajících se dítěte, zjišťovat jeho názor a od 15 let vyžadovat jeho přímý osobní souhlas.²⁵⁴ Pokud ke změně příjmení dítěte ve smyslu

²⁵² Daubnerová k těmto situacím uvádí, že ke změně příjmení dítěte v takových případech dochází již okamžikem uzavření manželství, kdy samotné prohlášení činí snoubenci již v dotazníku k uzavření manželství, ke kterému dokládají i rodný list dítěte. Blíže viz DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 68. Samotný § 862 odst. 2 však možnost příslušného prohlášení nijak časově nelimituje, lze se tedy domnívat, že možnosti prohlášení o změně příjmení dítěte matky v důsledku jejího sňatku s mužem, jenž není právním otcem dítěte, je možné učinit i později. Základní limit představuje věk dítěte ve spojení s kritériem plné svéprávnosti.

²⁵³ Důvodová zpráva k § 863 občanského zákoníku uvádí, že dosavadní právní úprava je v tomto ohledu modifikována zejm. s ohledem na ÚPD. Tuto však bylo nepochybně třeba respektovat a reflektovat i za účinnosti ZoR. Výslovné zakotvení participačních práv dítěte do občanského zákoníku lze jistě přivítat, základní aplikační prostor § 863 občanského zákoníku však považují za poměrně úzký. Vhodnější by bylo zakotvit do zákona obecný požadavek na informování dětí, zjišťování jejich názorů, příp. získávání jejich osobního souhlasu ve věcech, které se jich týkají, a to, pokud se týká oblasti práva jména, jak v rámci soudního řízení, tak správního řízení o žádosti dle § 72 a násl. ZMJP, nebo v rámci zjednodušených procedur upravených v ZMJP (posuzování prohlášení).

²⁵⁴ Výslovný požadavek souhlasu dítěte staršího 15 let obsahuje § 863 občanského zákoníku. I v případě jeho absence by však bylo možné použít stejnou analogii, jako je tomu u pozdější volby společného příjmení rodiči-manželů. Blíže viz podkapitola 4.5 disertační práce.

§ 862 odst. 2 občanského zákoníku dojde, nemělo by již mít s ohledem na zásadu stability příjmení pozdější určení paternity na příjmení dítěte vliv.²⁵⁵

Ustanovení § 863 odst. 2 občanského zákoníku výslovně možnost příslušného prohlášení zasazuje do časového rámce od narození do nabytí zletilosti dítěte, avšak s ohledem na novou koncepci zletilosti a svéprávnosti považují za vhodnější dané ustanovení vykládat pomocí teleologické redukce tak, že se nevztahuje ani na nezletilé, kteří již nabyli plné svéprávnosti.²⁵⁶

Je otázkou, zda ještě v dnešní době existuje racionální odůvodnění pro zakotvení možnosti takového prohlášení (tj. změny příjmení dítěte v rámci zjednodušené procedury) do právního řádu. Dříve tato úprava sloužila k vytvoření „zdání otcovství“ manžela matky a vyjádření celistvosti rodiny, kdy do této koncepce bylo promítnuto přetrvávající rozlišování mezi kategoriemi manželských a nemanželských dětí. Kober v rámci komentáře k § 862 občanského zákoníku vyjadřuje, dle mého názoru zcela legitimně, překvapení nad tím, že možnost změny příjmení dítěte, jehož právní otec není určen a jehož matka později uzavřela manželství s jiným mužem než otcem, zůstala v zákoně výslovně zachována, ač paradoxně například k převzetí výslovné právní úpravy změny příjmení dítěte v důsledku pozdějšího uzavření manželství jeho rodičů nedošlo.²⁵⁷

Závěrem lze shrnout, že je třeba respektovat literu zákona, avšak i při zjednodušené proceduře změny příjmení (v důsledku prohlášení dle § 862 odst. 2 občanského zákoníku) je třeba vždy respektovat participační práva dítěte a vážit, zda je uvedená změna příjmení v jeho nejlepším zájmu. *De lege ferenda* navrhuji možnost prohlášení dle § 862 odst. 2 občanského zákoníku zrušit a podrobit tyto případy dnešní aplikace standardní procedury změny příjmení ve smyslu § 72 a násl. ZMJP.²⁵⁸ Mám za to, že tato koncepce by reflektovala vývoj společnosti a lépe by vyhovovala i zájmu dítěte.

Nad rámec výše uvedeného považují za vhodné také zdůraznit, že § 862 odst. 2 občanského zákoníku se vztahuje pouze na případy uzavření sňatku matky dítěte, jehož otec není znám, a muže, jenž není jeho právním otcem. Analogicky však mohou, co do smyslu a účelu koncepce sjednocení příjmení v rodině, nastat velmi obdobné situace, pokud například jeden z rodičů dítěte záhy po jeho narození zemře a druhý rodič poté uzavře sňatek, přičemž jako příjmení pro společné děti bude určeno příjmení odlišné, než nese dítě tohoto jediného

²⁵⁵ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1384.

²⁵⁶ K problematice výkladu pojmu „dítě“ viz podkapitola 1.3.3 disertační práce.

²⁵⁷ K problematice pozdějšího sňatku rodičů dítěte viz podkapitola 5.1. disertační práce.

²⁵⁸ Ustanovení § 862 odst. 2 občanského zákoníku kritizuje Kober, s jehož argumenty pro zrušení daného ustanovení bez náhrady se lze zcela ztotožnit. Blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1377-1386.

žijícího rodiče. I zde může být legitimní zájem na tom, aby bylo dítě, zejména pokud je v nízkém věku, plně začleněno do kompletní rodiny. Tyto případy však občanský zákoník neřeší a ponechává zde možnost změny příjmení dítěte na podobu „zapadající“ do příslušné rodiny v aplikačním rámci § 72 a násl. ZMJP. Ač samozřejmě existuje rozdíl mezi rodičem neznámým a zemřelým, neshledávám důvod, proč by měly být případy spadající do aplikačního prostoru dnešního § 862 odst. 2 občanského zákoníku oproti výše uvedeným situacím favorizovány prostřednictvím zjednodušené procedury změny příjmení dítěte.

5.3 Rozvod manželství a navrácení rodiče k dřívějšímu příjmení

Ustanovení § 759 občanského zákoníku umožňuje do šesti měsíců²⁵⁹ od rozvodu manželství²⁶⁰ tomu z manželů, který při sňatku přijal příjmení druhého manžela (ať již jako společné příjmení ve smyslu § 660 písm. a) občanského zákoníku, nebo jako část představující společné příjmení v případě volby příjmení připojovaného ve smyslu § 660 písm. c) občanského zákoníku), navrátit se prostřednictvím oznámení vůči matričnímu úřadu zpět ke svému dřívějšímu příjmení.²⁶¹ Má tato skutečnost vliv na příjmení dítěte, příp. za jakých podmínek?

5.3.1 Navrácení k dřívějšímu příjmení

Nejprve je třeba rozklíčovat, co se rozumí „dřívějším příjmením“ ve smyslu § 759 občanského zákoníku a zda může být vůbec v zájmu dítěte v návaznosti na rozhodnutí příslušného rodiče, jenž se k tomuto příjmení navrácí, uvedenou změnu následovat.

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku uvádí: „*Dřívějším příjmením se rozumí příjmení právě v podobě (tvaru) před uzavřením manželství.*“²⁶² V úvahu dále přichází i výklad

²⁵⁹ Do uplynutí této lhůty je možné využít zjednodušené procedury změny příjmení, po jejím uplynutí je možné žádat o změnu příjmení pouze dle § 72 a násl. ZMJP.

²⁶⁰ Historicky byla tato lhůta postupně prodloužována – oproti předchozí právní úpravě v § 29 ZoR byl časový limit pro příslušné prohlášení prodloužen z jednoho měsíce na šest měsíců. I tak může tato časová limitace působit přísně, kdy v některých zahraničních právních řádech včetně Německa není možnost bývalého manžela navrátit se po rozvodu manželství ke svému dřívějšímu příjmení nijak časově omezena. Tento aspekt právní úpravy není předmětem hlavního rozboru disertační práce, v tomto ohledu lze proto plně odkázat na Kobera, který ve své práci rozebírá historický vývoj a argumenty pro a proti časové limitaci prohlášení o navrácení se k předchozímu příjmení – viz KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 349-350.

²⁶¹ S právní úpravou možnosti navrácení bývalého manžela po rozvodu manželství ke svému dřívějšímu příjmení nekorespondoval až do 31. 12. 2014 zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, který stále reflektoval stav právní úpravy účinné do 31. 12. 2013 a osvobození od správního poplatku v případech navrácení rozvedeného manžela ke svému dřívějšímu příjmení vázal na jednoměsíční lhůtu od rozvodu manželství. Od 1. 1. 2015 již je šestiměsíční lhůta reflektována i do tohoto zákona.

²⁶² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz, s. 187.

širší, a to v tom směru, že pod pojmem „dřívějším příjmením“ je možné rozumět jak příjmení v podobě bezprostředně před uzavřením manželství, tak příjmení rodné. Podobné úvahy vyjádřil ve své diplomové práci Kober,²⁶³ ač současná praxe kontinuálně zachovává výklad přejatý shora citovanou důvodovou zprávou.²⁶⁴ Varianta širšího pojetí dřívějšího příjmení přitom v zahraničí není ojedinělá, kdy inspirativní může být německá právní úprava, která umožňuje rozvedenému (shodně také ovdovělému) manželovi přijmout dle své volby buď příjmení v podobě před uzavřením manželství, nebo příjmení rodné (§ 1355 Abs. 5 BGB).²⁶⁵

Širší výklad dřívějšího příjmení ve smyslu § 759 občanského zákoníku přitom dle mého názoru respektuje smysl a účel zákona a lépe vyhovuje potřebám dnešní společnosti, kdy by tak bylo rozvedenému manželovi umožněno navrátit se prostřednictvím rodného příjmení k původní vazbě na své předky. Koresponduje také mimo jiné s formulací položky 11 přílohy k zákonu č. 634/2004 Sb., zákon o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, kdy: *„Od poplatku podle této položky je osvobozena změna příjmení, k níž dochází prohlášením rozvedeného manžela, že přijímá opět své dřívější příjmení nebo příjmení rodné, popřípadě, že upouští od užívání společného příjmení vedle příjmení dřívějšího, byla-li tato skutečnost oznámena do šesti měsíců po nabytí právní moci rozsudku o rozvodu.“* V následující výkladové poznámce je však již upřesněno: *„Dřívějším příjmením se pro účely tohoto zákona rozumí jen nejbliže předcházející příjmení.“*²⁶⁶

Dnes je tedy s ohledem na převažující výklad v souladu s důvodovou zprávou k občanskému zákoníku tato možnost zapovězena a v případě, že se příjmení rozvedeného manžela před uzavřením manželství s jeho rodným příjmením neshoduje, může rozvedený manžel přijmout zpět své rodné příjmení pouze prostřednictvím správního řízení o žádosti o změnu příjmení ve smyslu § 72 a násl. ZMJP. Ne vždy přitom musí být taková změna

Stejně byl tento pojem chápán i za účinnost ZoR – viz HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. aktualizované a přepracované vydání, Praha: Leges, 2011, s. 98. Rozdíl však lze spatřovat v tom, že až do 31. 12. 2013 neobsahoval český právní řád zákonnou definici rodného příjmení.

²⁶³ Kober ve své práci polemizuje nad výkladem „dřívějšího příjmení“ – zda lze pod tento pojem podřadit i návrat k příjmení rodnému, nebo výlučně jen k tomu, které měl manžel před uzavřením sňatku. Uvedený aspekt problematiky je srovnán se zahraničními právními úpravami, z nichž nejvíce inspirativní by pro náš právní řád mohla být právní úprava německá. Bližší viz KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, 344-350.

²⁶⁴ Viz např. DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013, s. 39: *„Dřívějším příjmením je příjmení, se kterým rozvedený manžel vstupoval do manželství, a to ve tvaru před uzavřením manželství. Oznámením se nelze vrátit k jinému předchozímu příjmení.“*

²⁶⁵ § 1355 Abs. 5 BGB: *„Der verwitwete oder geschiedene Ehegatte behält den Ehenamen. Er kann durch Erklärung gegenüber dem Standesamt seinen Geburtsnamen oder den Namen wieder annehmen, den er bis zur Bestimmung des Ehenamens geführt hat, oder dem Ehenamen seinen Geburtsnamen oder den zur Zeit der Bestimmung des Ehenamens geführten Namen voranstellen oder anfügen. Absatz 4 gilt entsprechend.“*

²⁶⁶ Zákon č. 634/2004 Sb., zákon o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

povolena (matriční úřad zkoumá důležitý důvod pro takovou změnu příjmení, přičemž praxe je v těchto ohledech často nejednotná).

Na rozdíl od navracení se k dřívějšímu příjmení rozvedeného manžela, jež se neshoduje s příjmením rodným, shledávám v případě připuštění možnosti rozvedeného manžela získat zpět své rodné příjmení výraznější zájem dítěte na následování takové změny, prostřednictvím které by bylo dítě jednotným příjmením zasazeno do širší rodiny založené zpravidla na biologickém příbuzenství. Samozřejmě záleží vždy na konkrétních okolnostech případu, avšak i tento aspekt by mohl být při rozhodování konkrétní věci pomyslným jazyčkem na vahách.

5.3.2 Vliv navracení rodiče k dřívějšímu příjmení na příjmení dítěte

Občanský zákoník ani ZMJP nezakotvují změnu příjmení dítěte v návaznosti na rozvod jeho rodičů, a to ani v případě, kdy se ten z rodičů, jehož příjmení nebylo zvoleno jako příjmení společné, navrátí ke svému dřívějšímu příjmení. Do příjmení dítěte se shora nastíněná situace obecně nijak nepromítne, a to bez ohledu na to, který rodič je rodičem rezidentním a jak je upraven styk druhého rodiče s dítětem.²⁶⁷ Příjmení dítěte může být v těchto případech změněno pouze prostřednictvím správního řízení na základě žádosti ve smyslu § 72 a násl. ZMJP. K této žádosti přirozeně musí být přiložen i souhlas druhého rodiče, případně pak rozhodnutí soudu, který tento souhlas nahrazuje.²⁶⁸

K rozebírané problematice se vyslovil ve svém nálezu sp. zn. IV. ÚS 1002/19 Ústavní soud, který v první řadě akcentoval potřebu zjišťování názoru dětí, jichž se rozhodnutí týká. V konkrétním případě se jednalo o sedmiletého chlapce, který byl dle Ústavního soudu schopen se k dané záležitosti relevantně vyjádřit a změnu příjmení si přál. Kromě samotného názoru dítěte může být klíčovým faktorem pro rozhodnutí o nahrazení souhlasu druhého rodiče s podáním žádosti o změnu příjmení dítěte zejména vztah druhého rodiče s dítětem, zájem a podíl rodiče na jeho výchově, (ne)plnění vyživovací povinnosti apod.²⁶⁹

²⁶⁷ Shodně KUTNAROVÁ, Karolína. Právo rodičů určit jméno a příjmení dítěte. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2016, Vol. 11, No. 3, s. 282-283: „V případě rozvodu manželství rodičů, má ten z manželů, který přijal příjmení druhého manžela právo do šesti měsíců po rozvodu manželství oznámit matričnímu úřadu, že přijímá zpět své dřívější příjmení. Toto právo má i manžel, který přijal příjmení druhého manžela s tím, že bude ke společnému příjmení připojovat své dosavadní příjmení, popřípadě první ze svých příjmení (§ 759 OZ). Tato změna příjmení jednoho z rodičů se nebude vztahovat na příjmení nezletilých dětí manželů, a to i přesto, že by děti byly svěřeny do výchovy právě toho z rodičů, který si zvolil své dřívější příjmení.“

²⁶⁸ § 76 odst. 2 ZMJP: „K žádosti o povolení změny jména nebo příjmení nezletilého dítěte musí být dále přiložen písemný souhlas druhého rodiče, nebo pravomocné rozhodnutí soudu nahrazující tento souhlas.“

²⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. IV. ÚS 1002/19: „Ústavní soud proto na tomto místě toliko pro úplnost odkazuje na své usnesení ze dne 30. 10. 2013 sp. zn. II. ÚS 3208/13, podle kterého „soud může dát jednomu z rodičů svolení k podání žádosti o změnu příjmení nezletilého dítěte jen tehdy, jsou-li pro takové opatření závažné důvody, kupř. rodič si neplní své vyživovací povinnosti, nejeví o dítě zájem a ztratil k němu zřejmý citový

Primárním hlediskem pro rozhodnutí o nahrazení souhlasu druhého rodiče s podáním žádosti o změnu příjmení dítěte ve smyslu § 72 a násl. ZMJP, jakož i dále pro povolení takové změny příjmení matričním úřadem, je pak nejlepší zájem dítěte.

Totéž lze vztáhnout nejen na situace, kdy se (zpravidla pečující) rodič navrátí ke svému dřívějšímu příjmení, ale i na případy, kdy tento rodič v důsledku dalšího sňatku přijme příjmení druhého manžela (ve vztahu k dítěti nevlastního rodiče) a chce toto příjmení vztáhnout i na dítě. Za těchto okolností bude zřejmě nejčastěji ve prospěch takové změny příjmení argumentováno celistvostí rodiny a začleněním dítěte do nového rodinného prostředí. Na druhou stranu je nutné myslet i na zájem dítěte na stabilitě příjmení a zachování vazeb s druhým rodičem, kdy, pokud tento s podáním žádosti o změnu příjmení dítěte nesouhlasí a nejsou dány důležité důvody pro nahrazení jeho souhlasu soudem, může celý proces zablokovat.

Lze tedy shrnout, že rozvod manželství rodičů nemá na příjmení jejich společného dítěte automaticky žádný vliv. Příjmení dítěte je možné v takových případech změnit jen prostřednictvím správního řízení o žádosti o změnu příjmení dítěte ve smyslu § 72 a násl. ZMJP, a to jen za předpokladu souhlasu obou rodičů, či ve výjimečných případech nahrazení souhlasu druhého rodiče s podáním takové žádosti soudem. O samotné žádosti o změnu příjmení pak rozhoduje (opět za plného respektu participačních práv dítěte) v souladu s nejlepším zájmem dítěte matriční úřad.

5.4 Smrt rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno

Pro případy, kdy je příjmení dítěte odvozeno pouze od jednoho rodiče, se nabízí otázka, jaký vliv na podobu příjmení dítěte má smrt tohoto rodiče. Existuje zde legitimní zájem na tom, aby automaticky docházelo například ke změně příjmení dítěte na příjmení druhého, žijícího rodiče?

Právní úprava tuto problematiku výslovně neřeší, ač zdánlivě se může nabízet příměr k případům změny příjmení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno. Tyto situace je však od sebe třeba důsledně odlišovat s ohledem na smysl a účel, který vazby příjmení dítěte na své

vztah“. Obdobně též rozhodl Nejvyšší soud v již poněkud historickém, ale i pro nyní účinnou právní úpravu aplikovatelném rozsudku ze dne 19. 8. 1971 sp. zn. I Cz 50/71, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 11/1973 civ., podle kterého dá soud souhlas k podání žádosti o změnu příjmení nezletilého jedním z rodičů „jen tehdy, jsou-li k tomu závažné důvody. Tak tomu bude např. tehdy, jestliže rodič, který se změnou příjmení nezletilého dítěte nesouhlasí, neplní své povinnosti vůči dítěti, nejeví o ně zájem a ztratil k němu zřejmě citový vztah, nebo jestliže z jiného vážného důvodu není v zájmu další výchovy dítěte, aby u něho byl udržován a prohlubován pocit sounáležitosti s tímto rodičem.“ (srov. též Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975), Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 826-830, k ustanovení § 860).“

rodiče sledují. V případě, že dochází ke změně příjmení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, je v zásadě legitimní uvažovat, že v zájmu zachování rodinné vazby prostřednictvím stejného příjmení může dojít za určitých podmínek k reflexi nové podoby příjmení rodiče do příjmení dítěte.²⁷⁰ Tento smysl a účel v případech smrti rodiče, jehož příjmení nese i dítě, odpadá (zachování příjmení vazby na zemřelého rodiče je opodstatněné a nedochází k separaci příjmení dítěte od obou rodičů).

V případech smrti rodiče, od jehož příjmení je odvozeno příjmení dítěte, nelze vyloučit, že následně dojde ke změně příjmení dítěte na příjmení druhého žijícího rodiče v důsledku řízení o žádosti o změnu příjmení ve smyslu § 72 a násl. ZMJP. Uvedený postup je představitelný zejména u malých dětí, kdy žijícímu rodiči může odlišná podoba příjmení dítěte činit v reálném životě problémy (legitimace u lékařů, ve škole atd.). Samotná právní úprava však zcela správně v těchto případech žádné automatické zásahy do příjmení dítěte nestanovuje.

5.5 Určení otcovství

Základní pravidla pro určování rodičovství obsahuje § 775 a násl. občanského zákoníku. V současné době je s ohledem na rozvoj moderní medicíny jako značně problematická vnímána nejen právní úprava určování otcovství,²⁷¹ ale i zakotvení definice mateřství, kdy matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Matka je tedy, jako jeden z rodičů, zpravidla známá.²⁷² Otcovství k dítěti závisí především na právních domněnkách, kdy zjednodušeně lze postup určování otcovství shrnout následovně:

- 1) Otcem dítěte je dle tzv. první zákonné domněnky zpravidla manžel matky, a to za podmínky, že se dítě narodilo v době od uzavření manželství do uplynutí třetího dne poté, co manželství zaniklo, bylo prohlášeno za neplatné, nebo byl manžel prohlášen za nezvěstného.²⁷³

²⁷⁰ Tomuto tématu je věnována podkapitola 4.8 disertační práce. Zde je popsána také nesourodost aktuální právní úpravy, kdy zákon stanovuje odlišné důsledky změny příjmení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, na podobu příjmení dítěte dle toho, zda manželství jeho rodičů trvá, či nikoli.

²⁷¹ Problémy aktuální právní úpravy popírání otcovství ve světle judikatury Ústavního soudu a ESLP rozebírají ve svém článku Šínová a Westphalová – viz ŠÍNOVÁ, Renáta, WESTHALOVÁ, Lenka. K souladu biologického a právního otcovství s ohledem na právo dítěte znát svůj původ. *Acta iuridica Olomoucensia*. 2017, roč. VII, č. 3, s. 72-85.

²⁷² Aktuální právní úprava mateřství neodpovídá potřebám a možnostem současné společnosti, není například zohledněna možnost náhradního mateřství, kdy genetický původ není pro založení právního mateřství relevantní. Podrobnou kritickou analýzu právní úpravy mateřství včetně návrhů *de lege ferenda* poskytuje v komentáři k občanskému zákoníku Šínová, na kterou s ohledem na jiné zaměření disertační práce pouze odkazuji – viz ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 853-871.

²⁷³ Výjimku představují situace, kdy se matka ještě před narozením dítěte znovu provdá (§ 776 odst. 2 občanského zákoníku), příp. se dítě narodí v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třetím dnem po rozvodu

- 2) V případě narození dítěte ženě neprovdané, které bylo počato umělým oplodněním, je otcem dítěte dle zákonné domněnky, zakotvené v § 778 občanského zákoníku speciálně pro tyto případy, muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.
- 3) Tzv. druhá zákonná domněnka se vztahuje na případy, kdy otcovství k dítěti není určeno dle předchozích bodů 1) a 2). V takových případech se má za to, že otcem dítěte je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže.
- 4) Jako poslední možnost pak subsidiárně²⁷⁴ působí tzv. třetí zákonná domněnka zakotvená v § 783 občanského zákoníku, dle které určuje otcovství k dítěti na základě návrhu oprávněné osoby (jíž může být matka / dítě / muž, který tvrdí, že je otcem) soud, přičemž se má za to, že otcem je muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti.

Kritika shora nastíněných pravidel pro určování mateřství a otcovství není předmětem této disertační práce, text proto dále cílí pouze na aspekty právní úpravy spojené s přijmením dítěte. Základní struktura a nastavení systému určování rodičovství však hraje při určování příjmení dítěte klíčovou roli, kdy, jak bylo rozebráno v rámci podkapitoly 4.1.4 disertační práce, je zásadní, zda jsou v okamžiku narození dítěte známi (tj. určení v souladu s právní úpravou určování rodičovství) oba rodiče, či jen jeden z nich.

Obecně mohou nastat tyto 3 základní situace:

- 1) Dítě má již v okamžiku svého narození známé oba rodiče, přičemž otec byl určen na základě první zákonné domněnky.²⁷⁵
Takové dítě obdrží *ipso iure* společné příjmení rodičů-manželů, příp. příjmení jimi určené pro společné děti.
- 2) Dítě má již v okamžiku svého narození známé oba rodiče, přičemž otec byl určen na základě druhé zákonné domněnky.²⁷⁶
Takové dítě obdrží příjmení dle dohody rodičů učiněné při určení otcovství, příp. při narození dítěte.

manželství, a manžel, popřípadě bývalý manžel matky prohlásí, že není otcem dítěte, zatímco jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte, přičemž matka se k oběma těmto prohlášením připojí (§ 777 občanského zákoníku).

²⁷⁴ Uvedené pravidlo se použije jen v případech, nelze-li otcovství k dítěti určit dle předchozích bodů 1), 2) ani 3).

²⁷⁵ Dítě se narodí za trvání manželství a otcem je v takovém případě určen na základě první zákonné domněnky manžel matky.

²⁷⁶ Společné prohlášení rodičů ve smyslu § 779 občanského zákoníku může předcházet narození dítěte (určit otcovství tímto způsobem lze i k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato).

- 3) Dítě má v okamžiku svého narození známého pouze jednoho rodiče (zpravidla matku).²⁷⁷

Dítě obdrží *ipso iure* příjmení tohoto rodiče.

Ve vztahu ke třetí shora uvedené variantě je významná vazba příjmení dítěte na okamžik (pozdějšího) určení otcovství k dítěti zakotvená v § 19 odst. 2 ZMJP: „*Dítěti, jehož rodiče neuzavřeli manželství a mají různá příjmení, se запиše příjmení podle dohody rodičů při určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, nebo podle pravomocného rozsudku soudu o určení otcovství. Dohodou je možné určit příjmení, které v době, kdy k dohodě došlo, má jeden z rodičů nebo dítě. Dítěti, které není občanem a jehož rodiče nemají státní občanství České republiky, se запиše příjmení podle dohody rodičů. U dítěte staršího 15 let musí být připojen k této dohodě jeho souhlas. Tuto dohodu nelze měnit.*“

Toto pravidlo jistě nečiní problémy v případě druhé shora nastíněné základní situace, kdy je souhlasné prohlášení rodičů učiněno ještě před narozením dítěte. Pokud je ale v okamžiku narození dítěte známa jen matka a otcovství k dítěti je určeno až následně, pokládám citovaný § 19 odst. 2 ZMJP za současně nejednotné praxe matričních úřadů za problematický. Dítě totiž v takovém případě od narození nese příjmení matky (v souladu s § 861 občanského zákoníku), přičemž kdykoli poté může dojít k určení otcovství, a tím ke změně příjmení dítěte.²⁷⁸ Dle ministerstva spravedlnosti: „*Smyslem zákona je zjevně dát rodičům možnost, aby se dohodli, že dítě při dodatečném určení otcovství ponese příjmení otce, aby byla jasně deklarována příslušnost k jeho rodině.*“²⁷⁹

Za současného stavu nepovažuji aktuální nastavení právní úpravy časově nelimitované přímé vazby příjmení dítěte na určení otcovství za správné. Právo rodičů určit příjmení svého dítěte je primárně oprávněním, které rodiče vykonávají za a pro dítě, jelikož to není schopno toto právo vykonat samo. Při dodatečném určení otcovství k dítěti by měl tedy zpravidla převážet zájem samotného dítěte na stabilitě jeho příjmení.²⁸⁰

Řešením *de lege ferenda* by dle mého názoru mohla být výslovná úprava časové limitace automatických dopadů určení otcovství (a dohody rodičů o odlišném příjmení pro dítě) na

²⁷⁷ Například rodiče dítěte nejsou sezdáni a neučinili před narozením dítěte společné prohlášení rodičů ve smyslu § 779 občanského zákoníku, příp. je otcovství určováno až po narození dítěte soudem ve smyslu § 783 občanského zákoníku.

²⁷⁸ Zajímavé je, že zákon takovou možnost rodičům nedává u osobního jména dítěte. Informace Ministerstva vnitra ČR č. 1/2018 ze dne 11. ledna 2018, č. j. MV-88097-13/VC-2017: „*Vzhledem k tomu, že zákon o matrikách ani občanský zákoník neupravují možnost dohody o jméně dítěte v souvislosti s určením otcovství, rodiče se mohou v souvislosti s určením otcovství dohodnout pouze o příjmení dítěte (u dítěte staršího 15 let musí být připojen k této dohodě jeho souhlas).*“

²⁷⁹ Stanovisko Ministerstva spravedlnosti MSP-718/2015-LO-SP/2.

²⁸⁰ KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1384-1385.

podobu příjmení dítěte. Za legitimní pokládám lhůtu 1 měsíc od narození dítěte, ve které by byla umožněna zjednodušená procedura (prostřednictvím společného prohlášení rodičů) změny jeho příjmení ve vazbě na pozdější určení paternity. Důvodem je analogie s určením příjmení dítěte v případě známých, avšak nesezdaných rodičů, kteří mají taktéž 1 měsíc od narození dítěte na to, aby se shodli na jeho příjmení.²⁸¹ V ostatních případech by byl za splnění zákonných podmínek přípustný postup dle § 72 a násl. ZMJP.

Návrh novely ZMJP změnu příjmení dítěte v důsledku určení otcovství (resp. následné dohody rodičů po určení otcovství) podmiňuje obecným požadavkem na uplatnění participačních práv dítěte v souladu s § 863 odst. 1 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP. Matriční úřady tedy budou muset brát v potaz i názor a přání samotného dítěte (tak, jak bylo i dodnes nutné dovozovat).

5.6 Popření otcovství

Na rozdíl od rozsudku o určení otcovství, jenž má účinky *ex nunc* (statusový poměr mezi otcem a dítětem se tímto rozsudkem teprve zakládá), má popření otcovství kromě účinků do budoucna (zejm. v otázce zastoupení dítěte)²⁸² v mnoha ohledech obecně účinky *ex tunc* (otec, jehož otcovství bylo popřeno, nikdy nebyl otcem dítěte).²⁸³ Popření otcovství proto můžeme vnímat spíše jako „opravu“ nesprávné informace, která by se měla v případě odvozování příjmení dítěte od (pouhého) právního otce zásadně promítnout do příjmení dítěte, a to dle současné právní úpravy tak, že dítě obdrží příjmení matky, které nesla v okamžiku jeho narození.²⁸⁴

²⁸¹ Viz § 18 odst. 4 ZMJP.

Kober přitom považuje i tuto jednoměsíční lhůtu za nepřiměřeně dlouhou a *de lege ferenda* ji navrhuje výrazně zkrátit – blíže viz KOBER, Jan. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1362-1363. Hlavním důvodem je zde samozřejmě skutečnost, že je v zájmu dítěte, aby bylo pojmenováno co nejdříve po svém narození. Tento aspekt v případech pozdějšího určení otcovství a „přejmenování“ dítěte nehrozí, avšak i zde figuruje jako stěžejní faktor zájem na stabilitě příjmení.

²⁸² Tyto účinky výslovně stanovuje § 895 občanského zákoníku, který přisuzuje platnost právním jednáním, které právní otec učinil v rámci výkonu své rodičovské odpovědnosti v době, kdy se mělo za to, že je otcem dítěte.

²⁸³ Ohledně otázky povahy rozsudku o popření otcovství existují různé odborné názory. Pro deklaratorní charakter tohoto rozhodnutí argumentuje např. Šínová – viz ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 948-949. Naopak pro konstitutivní charakter rozhodnutí o popření otcovství se vyslovuje Králíčková, dle které „tato koncepce vychází z myšlenky, že v době, kdy manželovi matky svědčila domněnka otcovství, byl manžel matky považován *ex lege* za otce dítěte, byl tedy jeho právním otcem se všemi právy a povinnostmi, bez ohledu na fakt pozdějšího popření otcovství.“ – viz KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 571.

²⁸⁴ DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku.* Praha: Linde, 2013, s. 67. Shodně byla uvedená situace řešena i za účinnosti ZoR – viz HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími.* 9. aktualizované a přepracované vydání, Praha: Leges, 2011, s. 130.

Současná praxe k dané problematice přistupuje dle mého názoru poměrně zjednodušeně²⁸⁵ a nereflektuje, že se zde střetává hned několik důležitých zájmů, které je nutné vzájemně posuzovat vždy s ohledem na konkrétní okolnosti dané věci, a to zejména:

- 1) pro změnu příjmení dítěte – zájem na sjednocení rodiny (právní rodičovství by ideálně mělo odpovídat rodičovství biologickému) a sledování příjmenné vazby na matku jakožto jediného právního rodiče po popření otcovství k dítěti,
- 2) proti změně příjmení dítěte – protichůdný zájem dítěte na stabilitě jeho příjmení a zachování vlastní identity (k popření otcovství může za splnění zákonných podmínek dojít i v pozdějším věku dítěte) a
- 3) pro změnu příjmení dítěte – zájem právního otce, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno, na tom, aby „cizí“ dítě neneslo jeho příjmení.

Při vyvažování těchto zájmů je nutné mimo jiné zohlednit i skutečnost, který z dotčených subjektů měl možnost nastalou situaci reálně ovlivnit a či zájem má být silněji chráněn.

První ze shora uvedených zájmů spočívá v ochraně sjednocující funkce příjmení. V případě střetu s druhým z uvedených zájmů (tj. se zájmem dítěte na stabilitě jeho příjmení a zachování vytvořené identity spjaté s dosud dítětem užívaným příjmením), pokud je tento dostatečně intenzivní (zejména u dětí vyššího věku) a podepřený přáním samotného dítěte, však zájem na ochraně sociálně přiřazovací funkce příjmení (sjednocení členů jedné rodiny) zpravidla ustupuje.²⁸⁶

Klíčové je v rozebíraných případech řešení střetu práva dítěte na stabilitu jeho příjmení a práva muže, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno, na vyloučení dítěte z užívání příjmení od tohoto muže (nesprávně) odvozeného. Lze konstatovat, že možnost vyvarovat se chybnému určení otcovství a odvození příjmení dítěte od takto nesprávně určeného právního otce, je spíše v dispoziční sféře muže, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno. Dítě samotné není schopno tyto skutečnosti jakkoli ovlivnit, naproti tomu muž, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno, se zpravidla aktivně na určení příjmení dítěte v dané podobě podílel. Proto by měl případné riziko chyby a s tím související následky nést spíše on (každý je odpovědný za sféru svého vlivu a nese následky svých jednání).

²⁸⁵ Zápis z pracovní rady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově: „Došlo-li k úspěšnému popření otcovství a dítě neslo příjmení otce, nadále dítě ponese příjmení matky. Pokud dojde k určení otcovství s jiným mužem a rodiče se dohodnou na změně příjmení, může dítě nést nové příjmení (Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. *Rodinné právo*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2015, str. 835).“

²⁸⁶ K zakotvení participačních práv dítěte a nejlepšího zájmu dítěte jakožto přednímu hledisku pro rozhodování o záležitostech týkajícího se dítěte viz kapitola 1 a 2 disertační práce.

Dle mého názoru nelze k případům změny příjmení dítěte v důsledku popření otcovství přistupovat paušálně, ale vždy je třeba vážit dotčené zájmy. Pokud v daném případě existuje silný zájem dítěte na zachování stability jeho příjmení (zpravidla tomu tak bude u starších dětí),²⁸⁷ mám za to, že by měl tento zájem nad ostatními převážet a příjmení dítěte by mělo zůstat nezměněno.

Za inspirativní považuji v tomto ohledu německou právní úpravu,²⁸⁸ která umožňuje změnu příjmení dítěte v důsledku popření otcovství pouze na návrh. Návrhové oprávnění má přitom pouze samotné dítě a muž, jehož otcovství bylo popřeno (matka samostatně návrhové oprávnění nemá). Zákon pak dále zakotvuje prostřednictvím určité věkové hranice (dovršení 5 let věku) dítěte časovou limitaci, dokdy může návrh na změnu příjmení dítěte po popření otcovství podat muž, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno. Po dovršení tohoto věku dítěte tak může učinit jen dítě. Tím se chrání práva dítěte (otec nemůže dosáhnout změny příjmení dítěte bez ohledu na jeho vůli).²⁸⁹

U nás taková věková hranice zakotvena není a příslušná změna příjmení dítěte v návaznosti na popření otcovství probíhá automaticky, ale i v těchto případech je třeba trvat na zjišťování názoru dítěte a vážení dotčených zájmů. Primárně by měl u dětí nižšího věku převážet zájem otce,²⁹⁰ v individuálních případech a zejména u starších dětí tomu tak být nemusí.²⁹¹

Jednoznačným a efektivním řešením *de lege ferenda* by bylo po vzoru německé úpravy zavést změnu příjmení dítěte (odvozeného od právního otce) v návaznosti na popření otcovství pouze na návrh, přičemž muž, jehož otcovství k dítěti bylo popřeno, by měl možnost podat takový návrh jen do určitého věku dítěte. Poté by bylo možné do příjmení dítěte, jakožto osobnostní složky jeho jedinečného já, zasahovat pouze na základě jeho aktivního jednání

²⁸⁷ V závislosti na rozumové a volní vyspělosti musí být dítěti umožněno určitým způsobem participovat na rozhodování a záležitostech týkajících se jeho jména, kdy osobně za významnou časovou hranici z hlediska utváření identity dítěte považují zahájení povinné školní docházky, kdy si dítě začíná ve větší míře vytvářet vlastní sociální vazby na okolí. Teprve po zjištění všech rozhodných skutečností může matriční úřad situaci zhodnotit a rozhodnout v souladu s nejlepším zájmem dítěte.

²⁸⁸ § 1617b odst. 2 BGB: „Wird rechtskräftig festgestellt, dass ein Mann, dessen Familienname Geburtsname des Kindes geworden ist, nicht der Vater des Kindes ist, so erhält das Kind auf seinen Antrag oder, wenn das Kind das fünfte Lebensjahr noch nicht vollendet hat, auch auf Antrag des Mannes den Namen, den die Mutter im Zeitpunkt der Geburt des Kindes führt, als Geburtsnamen. Der Antrag erfolgt durch Erklärung gegenüber dem Standesamt, die öffentlich beglaubigt werden muss. Für den Antrag des Kindes gilt § 1617c Abs. 1 Satz 2 und 3 entsprechend.“

²⁸⁹ SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 591-592.

²⁹⁰ U dětí nízkého věku je zájem na kontinuitě jejich příjmení nižší a zpravidla jim změna příjmení není na újmu. Ve prospěch změny příjmení zde hovoří i zájem na ochraně sociálně přiřazovací funkce příjmení, kdy sepetí dítěte s matkou jakožto jediným známým rodičem lze zpravidla posoudit jako souladné s nejlepším zájmem dítěte.

²⁹¹ K popření otcovství může dojít i u staršího dítěte, příp. i po dosažení zletilosti, kdy v takových případech je nutné zohlednit a v mnoha ohledech prosadit silnější právo na kontinuitu a stabilitu příjmení dítěte.

(podání návrhu samotným dítětem). Matka by v takovém případě nebyla subjektem oprávněným k samostatnému návrhu na změnu příjmení dítěte v důsledku popření otcovství, nicméně za respektování participačních práv dítěte si lze představit její roli jako zákonného zástupce dítěte.²⁹² Jako příklad lze uvést situaci, kdy by v důsledku tzv. první zákonné domněnky otcovství byl jako právní otec dítěte narozeného v době od rozvodu manželství do 300 dní po zániku manželství zapsán (bývalý) manžel matky, ačkoli tato už od rozvodu manželství žila s jiným mužem (biologickým otcem dítěte). Matka by tedy jakožto zákonný zástupce dítěte mohla v zastoupení dítěte podat návrh na změnu příjmení dítěte z důvodu popření otcovství právního otce.

Návrh novely ZMJP do současného § 19 ZMJP vkládá nový odstavec (mezi dosavadní odstavec 6 a odstavec 8), který v souladu s novým zněním § 861 odst. 2 občanského zákoníku²⁹³ vliv popření otcovství na příjmení dítěte zakotvuje výslovně: „*Dojde-li k popření otcovství, zapíše se dítěti do knihy narození příjmení matky. Dovršilo-li dítě 15 let, je tato změna příjmení možná prohlášením dítěte nebo matky se souhlasem dítěte.*“ Uvedený posun směrem k výslovné zákonné úpravě této problematiky lze jen přivítat, avšak s ohledem na shora uvedené pokládám tuto novou úpravu za pouze částečně vyhovující, neboť:

- terminologie užitá v občanském zákoníku a v ZMJP není jednotná – občanský zákoník upravuje případy „popření rodičovství“ (§ 861 odst. 2 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP), zatímco ZMJP hovoří pouze o „popření otcovství“;
- ZMJP stále zachovává automatické promítnutí popření otcovství do příjmení dítěte mladšího 15 let, přičemž po dovršení této věkové hranice je tato změna možná pouze na základě prohlášení samotného dítěte nebo jeho matky se souhlasem dítěte;
- nové znění občanského zákoníku i ZMJP hovoří o tom, že dítě bude mít po popření otcovství „příjmení jediného rodiče“ (§ 861 odst. 2 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP), příp. „příjmení matky“ (§ 19 odst. 7 ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP); z tohoto nového znění příslušné pasáže občanského zákoníku a ZMJP nelze dovodit, že by se mělo jednat (v souladu se současnou praxí) o příjmení, které měl jediný rodič, resp. matka v okamžiku narození dítěte.

Poslední uvedenou změnu vnímám pozitivně a teleologickým výkladem dospívám k závěru, že by dítě mělo v případě popření otcovství obdržet aktuální příjmení matky, nikoli

²⁹² SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017, s. 592.

²⁹³ § 861 odst. 2 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP: „*Došlo-li k popření rodičovství, bude mít dítě příjmení jediného rodiče. Dovršilo-li však dítě patnácti let, je tato změna jeho příjmení možná prohlášením dítěte nebo rodiče se souhlasem dítěte před matričním úřadem.*“

to, které matka nesla v okamžiku narození dítěte, a to z důvodu ochrany sociálně přiřazovací funkce příjmení a zachování příjmenné sounáležitosti s jediným známým rodičem, resp. matkou dítěte. Ke stejnému závěru dochází i důvodová zpráva k novele ZMJP.²⁹⁴

5.7 Osvojení a zrušení osvojení

Osvojením je, zjednodušeně řečeno, přijetí cizí osoby za vlastní, jehož podstatou je umělé vytvoření příbuzenského poměru napodobujícího vazby přirozeného pokrevního pouta. Mezi základní principy osvojení patří zejména potřeba zohledňování nejlepšího zájmu dítěte a respektování participačních práv dítěte, preference přirozené rodiny a dobrovolnost osvojení ze strany osvojence (požadavek souhlasu samotného dítěte s osvojením) a zpravidla i jeho rodičů.²⁹⁵

S ohledem na zaměření disertační práce je níže rozebrána pouze závislost příjmení dítěte na tzv. osvojení nezletilého, které má za cíl vytvořit pro dítě náhradní rodinné prostředí včetně založení právního příbuzenství mezi členy „nové“ rodiny. S těmito statusovými změnami na straně osvojeného dítěte jde pak ruku v ruce požadavek na přizpůsobení jeho příjmení tak, aby z hlediska sociálně přiřazovací funkce „zapadalo“ do příjmení členů nové rodiny.

5.7.1 Dopady osvojení do příjmení osvojence

Dle § 835 odst. 1 občanského zákoníku osvojenec získává osvojením příjmení osvojitele, a to na základě samostatného výroku o příjmení osvojence v rámci rozsudku o osvojení.²⁹⁶ Pokud jsou osvojiteli manželé, získává dítě buď jejich společné příjmení, nebo příjmení určené pro jejich společné děti. Uvedené pravidlo sleduje cíl začlenění osvojeného dítěte do nové rodiny prostřednictvím příjmení stanoveného pro biologické děti osvojitele či osvojitelů-manželů. Ač je zde nepochybně dán legitimní cíl začlenění osvojence do nové rodiny, je třeba brát ohled i na možné protichůdné zájmy, a to zejm. zájem dítěte na zachování vlastní identity a kontinuity svého příjmení. Tento požadavek reflektuje § 835 odst. 2 občanského zákoníku, dle kterého: „*Nesouhlasí-li osvojenec, který má právo vyslovit se ke svému příjmení, se změnou svého příjmení, rozhodne soud, že osvojenec bude ke svému příjmení připojovat příjmení*

²⁹⁴ Důvodová zpráva k návrhu novely ZMJP, s. 39: „Nově se upravuje, jaké příjmení se dítěti zapíše do knihy narození v případě popření otcovství; v takovém případě se dítěti zapíše do knihy narození aktuální příjmení matky. Navrhovaná změna je promítnutím obecného požadavku na souhlas dítěte, které dovršilo 15 let, s jakoukoli změnou svého příjmení.“

²⁹⁵ Blíže viz ZEMANDLOVÁ, Anna, JANOČKOVÁ, Michaela. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 993-1028.

²⁹⁶ Viz § 443 ZŘS.

osvojitele. Má-li osvojenec připojované příjmení, lze osvojitelovo příjmení připojit jen k prvnímu příjmení osvojence; má-li osvojitel připojované příjmení, lze k osvojencovu příjmení připojit jen první příjmení osvojitele. “

Opět zde vyvstává otázka, od jakého věku má osvojenec „právo vyslovit se ke svému příjmení“. Právo být informováno a sdělit svůj pohled na věc má dítě v závislosti na rozumové a volní vyspělosti. Obecnou hranicí, odkdy platí vyvratitelná právní domněnka, že dítě je schopno záležitost týkající se jeho osoby pochopit a vyjádřit se k ní, je dovršení 12 let. Stejně jako v ostatních případech rozhodování o záležitostech týkajících se dítěte je nutné zjistit názor dítěte a tento v rámci posouzení věci zohlednit.²⁹⁷ To však neznamená, že konečné rozhodnutí musí být se stanoviskem samotného dítěte vždy souladné.²⁹⁸ Je tedy nutné rozlišovat, zda je třeba v konkrétním případě respektovat právo dítěte se k věci vyjádřit a názor dítěte zohlednit, či zda je k příslušné změně vyžadován jeho přímý souhlas. Zde dokonce § 835 odst. 2 občanského zákoníku vyžaduje pro částečné omezení účinků osvojení na příjmení dítěte projevení nesouhlasu (tj. mlčení je v tomto ohledu co do účinků srovnatelné se souhlasem).²⁹⁹

Ač na dalších místech stanovuje zákon (ať už občanský zákoník nebo ZMJP) požadavek na přímý souhlas dítěte se změnou jeho příjmení až od 15 let, je třeba přihlídnout též ke skutečnosti, že právní úprava osvojení je v tomto ohledu specifická a souhlas dítěte se samotným osvojením je vyžadován již od 12 let.³⁰⁰ Smolíková se přiklání k závěru, že by souhlas dítěte ke změně jeho příjmení v důsledku osvojení měl být proto vyžadován již od dovršení 12 let věku.³⁰¹ Svoboda za určující považuje schopnost dítěte pochopit projednávanou věc a relevantně se k ní vyjádřit (bez ohledu na věkovou hranici).³⁰² Naopak k rozhodné věkové hranici 15 let stanovené v důsledku analogické aplikace § 863 občanského zákoníku se v tomto

²⁹⁷ Blíže k uplatňování participacních práv dítěte viz kapitola 2 disertační práce.

²⁹⁸ V takovém případě by dítěti mělo být vysvětleno, jak bylo s jeho vyjádřením naloženo, co bylo v rámci rozhodování zohledněno, v čem spočívají důvody odchýlení se od názoru dítěte a proč je (i když zdánlivě protichůdné) rozhodnutí v souladu s jeho nejlepším zájmem.

²⁹⁹ Soud by měl v případech, kdy je dítě schopno záležitost pochopit, vytvořit si na ni vlastní názor a tento vyjádřit, vždy zjistit takové stanovisko dítěte, ze kterého by vyplynul buď souhlas, nebo nesouhlas (žádná jiná varianta by zde neměla připadat v úvahu). Přesto bych za vhodnější koncept *de lege ferenda* považovala požadavek kvalifikovaného souhlasu (nikoli nesouhlasu) dítěte staršího 12 let se změnou jeho příjmení v důsledku osvojení.

³⁰⁰ Viz § 806 občanského zákoníku.

³⁰¹ SMOLÍKOVÁ, Kateřina. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1247.

³⁰² SVOBODA, Karel. In: SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních.* 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, s. 879: „K takovému vyjádření je osvojenec zpravidla schopen ještě před dosažením dvanáctého roku věku, nejpozději v době, která cca jeden rok předchází počátku povinné školní docházky a v níž je obvyklé, že dítě si uvědomuje rozlišovací smysl příjmení např. v rámci svých předškolních aktivit.“

ohledu přiklání Sedlák³⁰³ a tato nepřímě vyplývá i z textu důvodové zprávy k § 835 občanského zákoníku.³⁰⁴

Přestože je zřejmé, že věková hranice 15 let je pro participaci dítěte v oblasti práva jména za současné právní úpravy klíčová, měla by být dle mého názoru zohledněna specifika institutu osvojení, kdy za lépe vyhovující základním zásadám práva jména a nejlepšímu zájmu dítěte pokládám první z výše uvedených právních názorů, dle kterého by v případech změny příjmení dítěte v důsledku osvojení měl být přímý osobní souhlas dítěte vyžadován již od dovršení 12 let.³⁰⁵

Zákonodárce aktuálně shora nastíněný rozpor řeší v rámci návrhu novely ZMJP, kdy je nově ke změně příjmení dítěte v návaznosti na jeho osvojení výslovně vyžadován přímý souhlas dítěte již od 12 let (viz § 71a ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP), ač tento požadavek je možné dle mého názoru dovodit i za současného stavu právní úpravy. Ve stejném duchu návrh novely ZMJP reflektuje požadavek přímého souhlasu dítěte staršího 12 let do občanského zákoníku (§ 835 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP).

Bližší rozbor si dále zaslouží i způsob promítnutí osvojení do příjmení dítěte. Z výše uvedeného vyplývá, že dítě může dle aktuálně platné a účinné právní úpravy za splnění zákonných podmínek zabránit změně svého příjmení jen částečně. I v případě, že dle § 835 odst. 2 občanského zákoníku se změnou svého příjmení nesouhlasí, dojde prostřednictvím rozhodnutí soudu k vytvoření připojovaného příjmení složeného z dosavadního příjmení osvojence (na prvním místě) a příjmení osvojitele (resp. příjmení určeného pro společné děti osvojitelů-manželů).³⁰⁶ Důvodem je deklarace příbuzenského poměru mezi osvojencem a rodinou osvojitele.³⁰⁷

I když uvedená zákonná pravidla týkající se příjmení osvojovaného dítěte sledují legitimní zájem začlenění osvojence do rodiny osvojitele / společných osvojitelů, považuji za vhodnější koncepci obsahující možnost změnu příjmení v důsledku osvojení, se kterou dítě

³⁰³ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 740.

³⁰⁴ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz: „*Otázka příjmení osvojitele je řešena standardním způsobem, ovšem s přihlédnutím k právu dítěte (které má od svého patnáctého roku) rozhodovat o svém osobním jméně a příjmení.*“

³⁰⁵ Dle znění § 835 odst. 2 občanského zákoníku je relevantní vyslovený nesouhlas osvojence, což zdůrazňuje i komentářová literatura. Jako vhodnější považuji koncepci podmínky souhlasu, jako je tomu v ostatních zákonem upravených případech týkající se jména dítěte, v praxi by však ze zjištění názoru dítěte vždy mělo vyplynout, zda se změnou svého příjmení souhlasí, či nikoli.

³⁰⁶ SVOBODA, Karel. In SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 879: „*Z § 835 odst. 2 ObčZ je zřejmé, že soud nemůže zvolit jinou variantu, než která je předepsána v tomto ustanovení.*“

³⁰⁷ SMOLÍKOVÁ, Kateřina. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1245.

vyslovilo kvalifikovaný nesouhlas, nepovolit, resp. ponechat příjmení osvojence v dosavadní podobě.³⁰⁸

Návrh novely ZMJP v tomto ohledu možnost ponechání původního příjmení osvojence připouští, kdy ke změně jeho příjmení v důsledku osvojení dochází až v důsledku prohlášení osvojitele se souhlasem osvojence staršího 12 let vůči matričnímu úřadu.

5.7.2 Dopady zrušení osvojení do příjmení osvojence

Za určitých okolností může být osvojení zrušeno a je tak třeba vypořádat se s otázkou návaznosti příjmení dítěte na tuto skutečnost.³⁰⁹ O zrušení osvojení rozhoduje rozsudkem soud dle § 443 ZŘS. Platí, že po zrušení osvojení osvojenci nové příjmení obecně nezůstává a ten se navrácí ke svému příjmení, které měl před osvojením. Dle § 842 občanského zákoníku však může osvojenec prohlásit, že si stávající příjmení ponechá.³¹⁰ Zde již žádná věková hranice dítěte pro možnost učinit takové prohlášení výslovně zakotvena není, dle jazykového výkladu uvedeného ustanovení jej tedy relevantně může učinit i dítě mladší 12 let, pokud je schopno po řádném vysvětlení důsledků zrušení osvojení a v úvahu připadajících alternativ podoby jeho příjmení záležitost pochopit a ke kontinuitě či změně svého příjmení se relevantně vyjádřit.³¹¹

Souhlasím v tomto ohledu s názorem Smolíkové založeném na analogické aplikaci podmínky 835 odst. 2 občanského zákoníku pro uvedené prohlášení osvojence, tj. k věkové hranici, odkdy má osvojenec „právo vyslovit se ke svému příjmení“. ³¹² Dítě starší 12 let tak může dle mého názoru učinit prohlášení, které soud v rozhodnutí o příjmení v souvislosti se zrušením osvojení musí respektovat, u mladších dětí je třeba zapojit je do rozhodovacího

³⁰⁸ Zejména v případech, kdy je věk osvojovaného dítěte z hlediska zařazení do kategorie osvojení nezletilého hraniční s podmínkami pro aplikaci právní úpravy osvojení zletilého, které se automaticky do příjmení osvojovaného nepromítá.

³⁰⁹ Zrušení osvojení upravuje § 840-845 občanského zákoníku.

³¹⁰ SVOBODA, Karel. In SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 879: „Relevantní prohlášení ve smyslu § 842 ObčZ může osvojenec uskutečnit, jen je-li o zákonných variantách změny příjmení poučen způsobem přiměřeným jeho věku a je-li s ohledem na svůj věk schopen posoudit následky prohlášení (analogická aplikace § 806 odst. 1 ObčZ). Zpravidla tomu tak bude u dítěte těsně předškolního věku (viz komentář výše). Prohlášení osvojence může mít jakoukoliv formu, může být uskutečněno mimo rokování soudu a zachyceno třeba i opatrovníkem osvojence (např. ve zprávě orgánu sociálně-právní ochrany dětí), není-li důvod k pochybnostem, že opatrovník postoj osvojence sděluje bez zkreslení.“

³¹¹ Shodně viz SVOBODA, Karel. In SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 879.

³¹² Smolíková dovozuje, že osvojenec má vždy právo vyjádřit se ke změně svého příjmení, a to za stejných podmínek, jako se může vyjádřit ke změně svého příjmení v souvislosti se vznikem osvojení – tj. za splnění předpokladu dovršení věku 12 let v době právní moci rozhodnutí o zrušení osvojení. Blíže viz SMOLÍKOVÁ, Kateřina. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1271.

procesu, zjistit jejich názor a dle okolností daného případu s ním pracovat. Vůle osvojitelů pro rozhodnutí o novém příjmení osvojence není relevantní.

Uvedenou možnost prohlášení osvojence o ponechání si příjmení nabytého v souvislosti s osvojením reflektuje překvapivě i § 71a ZMJP. Toto ustanovení sice dává osvojenci možnost dané prohlášení učinit před kterýmkoli matričním úřadem „po zrušení osvojení“, avšak nedává k tomu žádnou omezující lhůtu a nekoresponduje s právní úpravou v § 443 ZŘS, z níž lze dovodit, že se podobou příjmení osvojence po zrušení osvojení musí zabývat již při rozhodování o zrušení osvojení soud, což činí právní úpravu obsaženou v ZMJP v tomto ohledu neaplikovatelnou.

Ustanovení § 71a ZMJP ze shora uvedených důvodů považuji za zcela nekoncepční,³¹³ kdy pro jeho využitelnost v praxi by 1) zákonodárce musel vymezit aplikační prostor pro toto ustanovení, resp. vzájemný vztah § 71 ZMJP a § 443 ZŘS, a 2) dané ustanovení by přinejmenším mělo možnost takového prohlášení časově limitovat.³¹⁴

Uvedený problém částečně řeší návrh novely ZMJP, kdy dle nového znění § 842 občanského zákoníku má osvojenec starší 12 let možnost před matričním úřadem prohlásit, že si stávající příjmení ponechá (tj. je zakotveno oprávnění dítěte staršího 12 let učinit takové prohlášení a je nově stanoveno, že tuto agendu budou řešit matriční úřady, nikoli soudy).

5.7.3 Dílčí závěr – shrnutí dopadů osvojení či jeho zrušení do příjmení dítěte

Na základě analýzy aktuálně platné a účinné právní úpravy týkající se změny příjmení dítěte v důsledku osvojení, příp. po zrušení osvojení, lze uzavřít, že:

- o promítnutí osvojení do příjmení osvojovaného dítěte rozhoduje vždy soud v rámci rozsudku o osvojení, přičemž dítě starší 12 let má právo osobně vyjádřit nesouhlas s touto změnou, jenž je nutné v rámci rozhodnutí respektovat;
- o promítnutí zrušení osvojení do příjmení osvojence rozhoduje taktéž vždy soud v rámci rozsudku o zrušení osvojení, kdy toto soudní řízení je odborně vedeno a musí v něm být zajištěno řádné uplatnění participačních práv dítěte, přičemž pro prohlášení dítěte o ponechání si příjmení nabytého v souvislosti s osvojením, jenž je soud

³¹³ Nejasný vztah § 443 ZŘS a § 71a ZMJP kritizuje také Smolíková – viz SMOLÍKOVÁ, Kateřina. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV.* Vydání první. Praha: Leges, 2016, s. 1269-1272.

³¹⁴ Nabízí se lhůta 6 měsíců od právní moci rozsudku o zrušení osvojení, a to analogicky s právní úpravou možnosti rozvedeného manžela navrátit se po rozvodu manželství ke svému dřívějšímu příjmení.

povinen respektovat, lze analogicky s předchozím případem použít věkovou hranici 12 let;

- ustanovení § 71a ZMJP by mělo být bez náhrady zrušeno, příp. výrazně upraveno ve shora naznačeném smyslu včetně vyjasnění jeho vztahu k § 443 ZŘS.

Návrh novely ZMJP do těchto závěrů zasahuje tak, že dle navrhovaných změn:

- ke změně příjmení dítěte v důsledku jeho osvojení dochází až na základě prohlášení osvojitele vůči matričnímu úřadu (tedy nikoli již v okamžiku rozhodování soudu o osvojení);
- dítě starší 12 let musí dát ke změně svého příjmení v důsledku osvojení přímý souhlas;
- možnost osvojení ponechat si i po zrušení osvojení příjmení nabyté v souvislosti s osvojením má dítě starší 12 let a realizuje ho prostřednictvím prohlášení před matričním úřadem;
- možnost (bývalého) osvojení ponechat si příjmení nabyté v souvislosti s osvojením je časově limitována lhůtou 6 měsíců (nové znění § 71a odst. 5 ZMJP).³¹⁵

Ač návrh novely ZMJP mnoho problematických aspektů současné právní úpravy řeší a v oblasti změny příjmení dítěte v důsledku osvojení přináší vítané změny, svěřením této agendy matričním úřadům nepokládám za šťastné, kdy soudy jsou pro komunikaci s dítětem a jeho efektivní zapojení do řízení lépe odborně vybaveny a rozhodují navíc o samotném osvojení či jeho zrušení.

³¹⁵ Zvolenou časovou limitaci možnosti zjednodušené změny příjmení prostřednictvím prohlášení vůči matričnímu úřadu pokládám za vhodnou (úprava koresponduje s možností bývalého manžela navrátit se ke svému dřívějšímu příjmení).

Závěr

Hlavním přínosem disertační práce je komplexní přehled a podrobný rozbor právní úpravy určování příjmení dítěte a jeho změn v důsledku změn rodinných vazeb dle českého právního řádu. Autorka v příslušných podkapitolách disertační práce rozebírá jednotlivé problémy týkající se dané oblasti práva, porovnává tyto situace mezi sebou a nachází ústavně konformní řešení reflektující základní zásady práva jména.

Primární pro výklad jednotlivých právních norem je výklad teleologický, tj. vždy je třeba nejprve vytýčit si smysl a účel, ke kterému dané zákonné pravidlo směřuje, a naplnění tohoto smyslu a účelu při řešení daného problému sledovat.

Významným pomocným nástrojem pro případy zákonem výslovně neřešené (a zároveň představující mezeru v právu – tj. zákonodárcem nezamýšlené) je pak i v oblasti práva jména *analogie legis*.

Z důvodu přehlednosti je závěr disertační práce rozdělen do několika částí, které shrnují jednotlivé dílčí závěry problematiky příjmení dítěte v kontextu změny rodinných vazeb.

Předmět zkoumání disertační práce

Disertační práce si klade za cíl podrobně analyzovat základní pravidla pro tvorbu a změnu příjmení dítěte v návaznosti na změny rodinných vazeb dle recentní české právní úpravy (tj. obecně bez návaznosti na případy s mezinárodním prvkem) a podnítit odbornou debatu o této často opomíjené problematice.

Jelikož je téma práce zaměřeno na příjmení dítěte, je nutné zabývat se nejprve tím, koho je pod pojem dítě, tj. subjekt zvýšené ochrany, třeba zařadit. Domnívám se, že v návaznosti na změny po rekodifikaci soukromého práva **je legitimní dítě definovat jako nezletilou fyzickou osobu do nabytí plné svéprávnosti** (tedy do okamžiku dovršení zletilosti / před dovršením zletilosti uzavřením manželství, nebo přiznáním svéprávnosti). Jakmile fyzická osoba nabyde plné svéprávnosti, je již dle mého názoru způsobilá rozhodovat o záležitostech, které se jí týkají, zcela samostatně. Příklonu k tomuto výkladu svědčí i návrh novely ZMJP, který nahrazuje v definici obsažené v § 1a ZMJP pojem „nezletilý“ za pojem „dítě“ s hraničním určovatelem plné svéprávnosti.

V disertační práci je tedy pod pojmem „dítě“ chápána nezletilá fyzická osoba, která nenabyla plné svéprávnosti.

Shrnutí základních zásad práva jména se zaměřením na příjmení dítěte

V úvodu disertační práce jsem se věnovala základním zásadám práva jména, historickému vývoji a ústavnímu zakotvení této oblasti včetně základní judikatury ESLP a Soudního dvora EU.

Příjmení představuje důležitý atribut osobnosti každého dítěte, který spoluutváří jeho jedinečnou identitu. Mezi základní funkce příjmení patří obecně kromě **funkce identifikační** (zejména ve spojení s osobním jménem činí příjmení daného člověka myšlenkově lépe uchopitelným a v nepřítomnosti verbálně zpřítomnitelným) **funkce sociálně přiřazovací**, která vyjadřuje sounáležitost jednotlivce v rámci konkrétní rodiny jakožto základního stavebního kamene společnosti. Součástí sociálně přiřazovací funkce příjmení je i požadavek na **jednotnost příjmení plnorodých sourozenců** – zpravidla reprezentantů téže generace, který deklaruje rovnost dětí, a to bez ohledu na skutečnost, zda se jedná o děti narozené v manželství, nebo mimo ně.

Vedle aktuálně užívaného příjmení, jež se v průběhu života může z vůle příslušné osoby měnit (např. v důsledku sňatku, prostřednictvím žádosti o změnu příjmení atd.) má každý člověk tzv. rodné příjmení (od 1. 1. 2014 nově definovaný institut), které klade nad rámec výše uvedeného důraz na původ člověka a jeho prvotní pouto k původní rodině. Zákonná úprava v občanském zákoníku ve spojení se ZMJP akcentuje stabilitu a neměnnost rodného příjmení v průběhu času s výjimkou zákonem taxativně vymezených právních skutečností. Kritické analýze této definice je věnována samostatná kapitola disertační práce, v níž jsou rozebrány a vzájemně porovnány jednotlivé případy změny rodného příjmení.

Právo určit si v mezích stanovených zákonem osobní jméno a příjmení náleží každému člověku. Jelikož okamžik určení jména (jak osobního jména, tak příjmení) časově spadá do doby narození konkrétního jednotlivce, je toto právo svěřeno rodičům dítěte, kdy lze předpokládat, že tito znají poměry v rodině, výchovné prostředí a jsou schopni nejlépe sledovat a chránit nejlepší zájem svého dítěte.

Rodiče mohou dítěti určit příjmení pouze v mezích zákona (občanského zákoníku ve spojení se ZMJP), kdy zákon za účelem ochrany výše popsaných základních funkcí příjmení volbu rodičů v tomto ohledu omezuje a umožňuje pro dítě zvolit pouze příjmení jednoho z nich užívané v době narození dítěte.

Právo a povinnost pojmenovat své dítě spadá do práv a povinností spojených s osobností dítěte ve smyslu § 856 občanského zákoníku. Z toho vyplývá, že právo a povinnost rodiče určit svému dítěti příjmení je nezávislé na tom, zda tento je nositelem či vykonavatelem rodičovské

odpovědnosti, či nikoli.³¹⁶ Jelikož vyjasnění charakteru práva rodiče určit příjmení dítěte a jeho jednoznačné zařazení do výše uvedené kategorie přinesla až rekodifikace soukromého práva občanským zákoníkem a předpisy souvisejícími s účinností od 1. 1. 2014, zůstalo toto právo v právní úpravě ZMJP pravděpodobně nedopatřením nesprávně navázáno na rodičovskou odpovědnost. Aktuálně je nutné tento nedostatek překlénout výkladem za užití kolizních pravidel právních předpisů,³¹⁷ kdy návrh novely ZMJP již situaci napravuje.³¹⁸

Z důvodu zachování sounáležitosti členů jedné rodiny prostřednictvím jednotného příjmení dále kromě pravidel pro prvotní určení příjmení dítěte zákon stanovuje případy, kdy dochází v důsledku změny rodinných vazeb automaticky ke změně příjmení dítěte tak, aby byly v co největší míře zachovány základní funkce příjmení.

Participační práva dítěte v oblasti práva jména

Samostatná podkapitola disertační práce je věnována **nejlepšimu zájmu dítěte jakožto primárnímu hledisku** při rozhodování orgánu veřejné moci o záležitostech, které se dítěte týkají. Na tuto problematiku také navazuje potřeba uplatňování **participačních práv dítěte** v záležitostech týkajících se jeho osoby, která zahrnují zejména právo dítěte vyjádřit svůj vlastní názor (s ohledem na rozumovou vyspělost dítěte a jeho schopnost utvořit si vlastní názor a tento názor sdělit), právo být informován o průběhu řízení a jeho výsledku, o důvodech konkrétního rozhodnutí a o tom, jakým způsobem bylo s názorem dítěte naloženo, jak se to v daném rozhodnutí promítlo, příp. proč nebyl jeho názor „vyslyšen“ a bylo rozhodnuto jiným způsobem.

První výzkumná otázka položená v úvodu disertační práce se týkala právě reflektování a efektivity zajištění participačních práv dítěte v oblasti práva jména. V tomto ohledu považuji aktuální českou právní úpravu za nedostatečnou, a to zejména z těchto důvodů:

- oblast práva jména, se kterou se setkávají i právní laici, je roztržštěná, nepřehledná a těžko se v ní orientuje;

³¹⁶ Soud může rozhodnout dle § 873 občanského zákoníku v souvislosti se zbavením rodičovské odpovědnosti zároveň o tom, že rodiče zbavuje všech nebo některých povinností a práv stanovených v § 856, tedy i práva rodiče určit jméno a příjmení dítěte.

³¹⁷ Za současného stavu je třeba problém řešit aplikací pozdější právní úpravy obsažené v občanském zákoníku, která v tomto ohledu v souladu s pravidlem *lex posterior derogat legi priori* právní úpravu obsaženou v ZMJP v rozporné oblasti deroguje – viz např. ŠMÍD, Ondřej, DEMJANOVÁ, Radka a kol. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Praha: Leges, 2017, s. 47.

³¹⁸ Návrh novely ZMJP již pracuje s kritériem zbavení práva rodiče určit jméno, popřípadě jména, a příjmení dítěte – viz nové znění § 18 odst. 1 ZMJP, § 26 odst. 3 ZMJP, § 69 odst. 2 ZMJP, § 69a odst. 2 a 3 ZMJP, § 69b ZMJP, § 70a odst. 2 ZMJP, § 76 odst. 4 ZMJP.

- o záležitostech týkajících se jména fyzické osoby rozhodují primárně matriční úřady, které často nemají k dispozici specializované personální vybavení pro komunikaci s dětmi;
- do jisté míry stále v praxi přetrvává chápání dítěte jako „objektu“ výkonu práv jeho rodičů a názor dítěte často není ani zjištěn, natož zohledněn.

Uvedeného problému si je vědom i zákonodárce. Lze aktuálně uvítat návrh novely ZMJP, který do § 863 odst. 1 občanského zákoníku nově zakotvuje požadavek na uplatňování participačních práv dítěte ve všech záležitostech týkajících se jeho jména, přičemž dítě starší 15 let musí se změnou svého osobního jména nebo příjmení přímo souhlasit.

Navrhovaná právní úprava řeší problém nedostatečného uplatňování participačních práv dětí starších 15 let v dosavadní praxi, i když se domnívám, že ke skutečně efektivnímu zajištění výkonu těchto práv je nutné proškolit pracovníky matričních úřadů v oblastech zjišťování názoru dítěte a obecně komunikace s dětmi nižšího věku. U dětí mladších 15 let se obávám, že bude mít praxe v mnoha případech stále tendenci podceňovat, resp. přehlížet jejich názor. Mám proto za to, že je nutné klást při vzdělávání osob podílejících se na rozhodování na úseku jména a příjmení důraz právě na tuto oblast.

Je třeba trvat na tom, aby matriční úřad prostřednictvím příslušného úředníka primárně vysvětlil dítěti situaci, ve které se nachází, a srozumitelně objasnil v úvahu připadající varianty rozhodnutí. V okamžiku, kdy je dítě řádně informováno, si může (v závislosti na rozumové vyspělosti) vytvořit vlastní názor a tento názor sdělit. Matriční úřad by měl následně se sděleným názorem dítěte pracovat, vážit všechny dotčené zájmy a rozhodnout poté v souladu s nejlepším zájmem dítěte. Samotné rozhodnutí je následně třeba dítěti vysvětlit a sdělit mu, jakým způsobem bylo s jeho vyjádřením naloženo.

V této oblasti shledávám za inspirativní německou právní úpravu, která obecně vyžaduje participaci dítěte na rozhodování o záležitostech týkajících se jeho jména od dovršení 5 let věku. Tato hranice je přitom dle mého názoru více než vhodná, jelikož děti starší 5 let už zahajují školní docházku, což je stěžejní milník, od kterého si začínají utvářet vlastní výlučné vazby na sociální okolí, a tudíž by měly mít možnost podílet se na rozhodování o vlastním příjmení jakožto prostředku vlastní identifikace a seberealizace.

Dopady změny rodinných vazeb na příjmení dítěte

Nejrozsáhlejší část disertační práce je věnována rozboru pravidel pro určování příjmení dítěte a problematice kontinuity (resp. změn) příjmení dítěte v důsledku změn rodinných vazeb.

V jednotlivých podkapitolách disertační práce jsou zodpovězeny tyto výzkumné otázky vytýčené v úvodu disertační práce:

- Jak je navázána podoba příjmení dítěte na tyto skutečnosti:
 - určení společného příjmení manželů (rodičů) až po narození dítěte;
 - změnu společného příjmení manželů;
 - změnu příjmení rodiče, jehož příjmení dítě nese;
 - pozdější sňatek rodičů;
 - uzavření manželství matky, jejíž dítě nemá určeného (zapsaného) otce;
 - rozvod rodičů a navrácení rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno, ke svému dřívějšímu příjmení;
 - smrt rodiče, od něhož je příjmení dítěte odvozeno;
 - určení otcovství po narození dítěte;
 - popření otcovství otce zapsaného v matrice, jehož příjmení nese dítě;
 - osvojení dítěte či zrušení osvojení?

Základní parametry dopadů shora vypočtených situací na podobu příjmení dítěte v kontextu s požadavkem na uplatňování participačních práv dítěte jsou v souladu s dílčími závěry jednotlivých podkapitol disertační práce přehledně shrnuty v následující tabulce:

Změna rodinných vazeb (podkapitola disertační práce)	AZ³¹⁹	D0-12³²⁰	D12-14³²¹	D15³²²
Pozdější volba společného příjmení manželů (4.5)	ANO³²³	NÁZOR	NÁZOR	SOUHLAS
Změna společného příjmení manželů (4.7)	ANO	NÁZOR³²⁴	NÁZOR³²⁵	SOUHLAS³²⁶

³¹⁹ Automatická změna, tj. zda se uvedená právní událost automaticky ze zákona promítá do příjmení dítěte.

³²⁰ Dítě do 12 let – je řešena otázka, zda se vyžaduje přímý souhlas dítěte, příp. zda má být zjišťován názor dítěte v dané věkové kategorii (za podmínky, že dítě je schopno vytvořit si na věc vlastní názor a tento názor vyjádřit).

³²¹ Dítě starší 12 let a mladší 15 let – je řešena otázka, zda se vyžaduje přímý souhlas dítěte, příp. zda má být zjišťován názor dítěte v dané věkové kategorii (za podmínky, že dítě je schopno vytvořit si na věc vlastní názor a tento názor vyjádřit).

³²² Dítě starší 15 let – je řešena otázka, zda se vyžaduje přímý souhlas dítěte, příp. zda má být zjišťován názor dítěte v dané věkové kategorii (za podmínky, že dítě je schopno vytvořit si na věc vlastní názor a tento názor vyjádřit).

³²³ Za podmínky, že jako společné příjmení rodičů (manželů) je zvoleno příjmení odlišné, než nese dítě.

³²⁴ Změna probíhá v rámci správního řízení, požadavek zjišťování názoru dítěte mladšího 15 let a přímého souhlasu dítěte staršího 15 let pro promítnutí změn do jeho příjmení lze snadno dovodit z právní úpravy ZMJP (rozhodování v nejlepším zájmu dítěte) ve spojení se správním řádem a občanským zákoníkem.

³²⁵ Změna probíhá v rámci správního řízení, požadavek zjišťování názoru dítěte mladšího 15 let a přímého souhlasu dítěte staršího 15 let pro promítnutí změn do jeho příjmení lze snadno dovodit z právní úpravy ZMJP (rozhodování v nejlepším zájmu dítěte) ve spojení se správním řádem a občanským zákoníkem.

³²⁶ § 76 odst. 1 písm. g) ZMJP.

Změna příjmení rodiče, od něhož své příjmení dítě odvozuje (4.8)	ANO	NÁZOR ³²⁷	NÁZOR ³²⁸	SOUHLAS ³²⁹
Pozdější sňatek rodičů (5.1)	ANO ³³⁰	NÁZOR	NÁZOR	SOUHLAS
Prohlášení dle § 862 odst. 2 občanského zákoníku (5.2)	ANO	NÁZOR	NÁZOR	SOUHLAS ³³¹
Navrácení rozvedeného rodiče k dřívějšímu příjmení (5.3)	NE	-	-	-
Smrt rodiče, od něhož své příjmení dítě odvozuje (5.4)	NE	-	-	-
Určení otcovství (5.5)	ANO ³³²	NÁZOR	NÁZOR	SOUHLAS ³³³
Popření otcovství (5.6)	ANO ³³⁴	NÁZOR	NÁZOR	SOUHLAS
Osvojení (5.7.1)	ANO	NÁZOR	MOŽNOST NESOUHLASU ³³⁵	
Zrušení osvojení (5.7.2)	ANO	NÁZOR	MOŽNOST PROHLÁŠENÍ ³³⁶	

Tučně jsou v tabulce zvýrazněné změny, příp. požadavky, které zákon uvádí výslovně a jednoznačně. Ostatní dopady uvedených změn rodinných vazeb do příjmení dítěte, příp.

³²⁷ Změna probíhá v rámci správního řízení, požadavek zjišťování názoru dítěte mladšího 15 let a přímého souhlasu dítěte staršího 15 let pro promítnutí změn do jeho příjmení lze snadno dovodit z právní úpravy ZMJP (rozhodování v nejlepším zájmu dítěte) ve spojení se správním řádem a občanským zákoníkem.

³²⁸ Změna probíhá v rámci správního řízení, požadavek zjišťování názoru dítěte mladšího 15 let a přímého souhlasu dítěte staršího 15 let pro promítnutí změn do jeho příjmení lze snadno dovodit z právní úpravy ZMJP (rozhodování v nejlepším zájmu dítěte) ve spojení se správním řádem a občanským zákoníkem.

³²⁹ § 76 odst. 1 písm. g) ZMJP.

³³⁰ Za podmínky, že je jako společné příjmení manželů či příjmení pro jejich společné děti určeno odlišné příjmení, než nese dítě již narozené.

³³¹ § 862 odst. 2 občanského zákoníku.

³³² Ke změně příjmení dítěte dochází v souladu s § 19 odst. 2 ZMJP za podmínky, že se rodiče dohodnou v mezích zákona na odlišném příjmení pro dítě.

³³³ § 19 odst. 2 ZMJP.

³³⁴ Za podmínky, že dítě neslo příjmení otce, jehož otcovství bylo úspěšně popřeno.

³³⁵ Je nutné dovodit z § 835 odst. 2 občanského zákoníku ze spojení „osvojenec, který má právo vyjádřit se ke svému příjmení“. V příslušné podkapitole disertační práce jsou nastíněny různé názory odborníků, kdy autorka disertační práce se přiklání k závěru, že u dětí starších 12 let je třeba v tomto ohledu respektovat jejich případný nesouhlas se změnou příjmení. U dětí mladších je pak nutné zjistit jejich názor a s tímto názorem dále v rozhodnutí pracovat (s ohledem na konkrétní okolnosti věci může být nesouhlas dítěte mladšího 12 let se změnou příjmení v důsledku osvojení odůvodněný a soud by měl mít možnost rozhodnout v souladu s postojem osvojovaného dítěte).

³³⁶ Po zrušení osvojení dojde k automatické změně příjmení osvojence na příjmení, které měl před osvojením, ledaže prohlásí, že si stávající příjmení ponechá. Zákon výslovně nepodmiňuje možnost prohlášení žádnou věkovou hranicí dítěte, záleží tedy na konkrétních okolnostech věci a zhodnocení, zda je konkrétní dítě schopno přiměřeně potřebné informace, utvořit si na věc vlastní názor a tento názor vyjádřit. Pro závaznost a nutnost v rozhodnutí respektovat prohlášení dítěte se nabízí analogická aplikace podmínky dovršení věku 12 let (jako je dovozeno u podmínky stanovené v § 835 odst. 2 občanského zákoníku).

podmínky pro jejich aplikaci zákon explicitně neuvádí nebo nevymezuje jednoznačně podmínky zapojení dítěte do procesu změny svého příjmení.

Je patrné, že mnoho požadavků na zapojení dítěte do procesu změny jeho příjmení je nutné za aktuálního stavu právní úpravy dovozovat a vnímat danou problematiku v kontextu celého právního řádu.

Nedostatky a problematické oblasti právní úpravy práva jména

Poslední výzkumná otázka položená v úvodu disertační práce směřuje ke zhodnocení vzájemné provázanosti právní úpravy obsažené v občanském zákoníku a v ZMJP. Právě **roztržitost a nepřehlednost** právní regulace oblasti práva jména považuji za její základní nedostatek.

Některé situace jsou zákonem řešeny na dvou místech (v určitých níže uvedených případech dokonce rozdílně), některé jsou zcela opomenuty. Jasnosti a přehlednosti ZMJP by prospělo samostatné obecné ustanovení obsahující požadavek na uplatňování participačních práv dětí při rozhodování o změně jejich jména (osobního jména či příjmení), které bude nově dle návrhu novely ZMJP zakotveno v občanském zákoníku, což lze také akceptovat jako vhodné řešení.

Dále je nutné v ZMJP reagovat na změny v souvislosti s novou koncepcí občanského zákoníku. Do této kategorie lze zahrnout shora nastíněný problém s nesprávným zařazením práva a povinnosti rodičů určit příjmení svého dítěte do rodičovské odpovědnosti (přestože se jedná o právo a povinnost související s osobností dítěte ve smyslu § 856 občanského zákoníku), což si návrh novely ZMJP klade za cíl a uvedený nedostatek odstraňuje.

Přímý rozpor právní úpravy v občanském zákoníku a v ZMJP nalezneme v oblasti změny příjmení dítěte v návaznosti na osvojení (podrobněji viz podkapitola 5.7 disertační práce), a to v otázce určení orgánu veřejné moci, který má o těchto záležitostech rozhodovat. V tomto ohledu návrh novely ZMJP situaci napravuje, kdy rozhodování o příjmení dítěte v návaznosti na osvojení jednoznačně přenechává matričním úřadům.

Dle mého názoru dále ZMJP nedůvodně rozlišuje v otázce návazností příjmení dětí na změny rodinných vazeb mezi dětmi narozených v manželství a mimo ně, což nekoresponduje s ústavně zaručenou rovností manželských a nemanželských dětí. Jako příklad lze uvést vazbu příjmení dítěte na příjmení jednoho rodiče (podkapitola 4.8 disertační práce), kdy příjmení dítěte tuto změnu následuje v případě, že jsou jeho rodiče manžely, v opačném případě však nikoli. Návrh novely ZMJP v tomto ohledu přináší posun, kdy (dle mého názoru však na úkor

respektu k autonomii vůle manželů) stanovuje, že za trvání manželství může být povolena změna pouze společného příjmení manželů.

Nejasnost dále vyvstává ohledně možnosti volby příjmení dítěte nesezdanými rodiči, kteří již jedno dítě mají (tj. zda mohou zvolit pro druhé dítě příjmení po druhém rodiči, tedy jiné, než jako tomu bylo u příjmení prvorozeného dítěte, či zda je tato volba „fixovaná“). Tato problematika je řešena v podkapitole 4.6 disertační práce, kdy mám za to, že teleologickým výkladem s ohledem na základní zásady práva jména je nutné dospět k závěru, že se první učiněná volba příjmení vztahuje i na ostatní společné děti těchto nesezdaných rodičů. Opačné řešení by bylo v rozporu s klíčovou zásadou jednotnosti příjmení plnorodých sourozenců, přičemž opět by zde vznikla kolize s ústavně zaručeným principem rovnosti manželských a nemanželských dětí, s nimiž by bylo v důsledku tohoto postupu zacházeno (nedůvodně) odlišně.

Výslovně neřešená (oproti právní úpravě v ZoR) nadále zůstává návaznost příjmení dítěte již narozeného na pozdější sňatek rodičů, ač návrh novely ZMJP s touto právní skutečností v rámci definice rodného příjmení v § 68 odst. 2 ZMJP, ve znění návrhu novely ZMJP, pracuje a navazuje na ni změnu rodného příjmení dítěte. Zde shledávám prostor pro analogii s případy pozdějšího určení společného příjmení rodiči (manžely), a to i v případě, kdy si rodiče ponechají svá dosavadní příjmení a pouze pro společné děti určí příjmení druhého manžela, než od kterého odvozuje své příjmení dítě již narozené. Automatickou změnu příjmení dítěte již narozeného v těchto ohledech považuji za stavu, kdy rodiče nejsou při uzavření manželství v těchto případech co do volby příjmení společných dětí omezeni pouze na příjmení dítěte již narozeného, za legitimní. Samozřejmostí je reflektování participačních práv dětí i v rámci zjednodušené procedury této změny.

Privilegovaný případ dopadu uzavření manželství matky, jejíž dítě nemá známého (zapsaného) otce, na podobu příjmení dítěte, neshledávám v současné době jako přínosný a vnímám ho spíše jako přežitek z dob minulých (podrobněji viz podkapitola 5.2 disertační práce).

Zakotvení změny příjmení dítěte v návaznosti na určení či popření otcovství shledávám v obecné rovině jako oprávněné. Při pozdějším určení paternity k dítěti však je třeba posuzovat také zájem dítěte na zachování původního příjmení a řídit se konkrétními okolnostmi. V případech popření otcovství je rovněž nutné poskytnout dítěti větší ochranu a respektovat jeho právo na kontinuitu a stabilitu jeho příjmení (a to zpravidla i proti kolidujícím zájmům muže, jehož otcovství bylo popřeno). I v této otázce přináší novela ZMJP pozitivní změny spočívající ve výslovném zakotvení podmínky souhlasu dítěte staršího 15 let se změnou jeho

příjmení v důsledku určení (§ 863 odst. 1 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP) a popření otcovství (§ 861 odst. 2 občanského zákoníku, ve znění návrhu novely ZMJP).

Stručné shrnutí základních dílčích závěrů

Dílčí závěry učiněné v jednotlivých podkapitolách disertační práce lze obecně podřadit pod toto základní pravidlo – k zásahům do příjmení dítěte by s ohledem na charakter příjmení a základní zásady práva jména mělo docházet pouze výjimečně a jen ze závažných důvodů spočívajících zejména v ochraně a zachování základních funkcí příjmení, a to vždy při zohlednění a zvážení stability statusových poměrů s porovnáním zájmu dítěte na změně příjmení.³³⁷ Je třeba poskytovat větší ochranu individualitě samotného dítěte a nahlížet na něj jako na samostatný a jedinečný subjekt práv. Zájem na vytvoření pouta mezi členy rodiny prostřednictvím jednotného příjmení je bezpochyby legitimní a zákonná úprava návaznosti (a v důsledku toho i automatických změn) příjmení dítěte na příjmení jeho rodičů je správná, ale je třeba respektovat, že i dítě, které ještě nenabylo plné svéprávnosti, má své vlastní jedinečné „já“, které je třeba chránit a v některých případech i upřednostnit před „sjednocením“ rodiny prostřednictvím stejného příjmení.

Pokud se týká procesních pravidel pro rozhodování o příjmení dítěte matričním úřadem,³³⁸ přikláním se k závěru, že změny příjmení dítěte v návaznosti na změny rodinných vazeb by měly zásadně probíhat prostřednictvím správního řízení, které má jasná pravidla a jehož výsledkem je řádně odůvodněné správní rozhodnutí (a to i za situace plného vyhovění žádosti).³³⁹ ZMJP v mnoha případech zavádí zjednodušenou proceduru v podobě prohlášení, o němž neprobíhá správní řízení a správní rozhodnutí je vydáváno pouze v případě, kdy není žadateli plně vyhověno (§ 87 ZMJP).³⁴⁰ Tuto zjednodušenou proceduru považuji za vhodnou ve výjimečných případech a zpravidla za podmínky časového omezení.³⁴¹ Pro rozhodování

³³⁷ Shodně např. NOVÁ, Hana, SVOBODOVÁ, Helena. In PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019, s. 913.

³³⁸ Přehledné shrnutí postupů matričních úřadů při rozhodování o příjmení viz MOTEJL, Otakar, VALÁŠEK, Miloš. *Matriční úřady. Stanoviska: sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2008, s. 43-48.

³³⁹ V rámci požadavků na vedení správního řízení je i odbornou literaturou pro matriční úřady kladen větší důraz na uplatňování participačních práv dítěte a zjišťování názoru dítěte mladšího 15 let – viz HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 278.

³⁴⁰ Výčet aktuálně platné a účinné právní úpravy obsažený v § 87 ZMJP nepovažuji za taxativní a v některých případech je dle mého názoru nutné postupovat analogicky (např. § 71a ZMJP). Na tento nedostatek reaguje návrh novely ZMJP rozšířením výčtu případů aplikace § 87 odst. 1 ZMJP.

³⁴¹ Časové omezení může spočívat ve stanovení určitého časového úseku od rozhodné skutečnosti pro možnost učinění prohlášení příslušných osob, případně ve stanovení určitého věku dítěte, do kterého je možné změnu jeho příjmení provést v rámci zjednodušené procedury.

o jiných, příp. pozdějších změnách příjmení dítěte, by bylo dle mého názoru v zájmu efektivního výkonu participačních práv dítěte vhodnější trvat na postupu spočívajícím v řádném vedení správního řízení, jako je tomu v případech změny příjmení dítěte na žádost jeho zákonných zástupců (§ 72 odst. 1 ZMJP).³⁴²

Návrh novely ZMJP³⁴³ částečně řeší některé z problémů aktuální právní úpravy, kdy za její největší přínos (s ohledem na zaměření disertační práce) považuji vytvoření obecného pravidla pro uplatňování participačních práv dětí v rámci nově formulovaného § 863 odst. 1 občanského zákoníku. I přes některé přetrvávající nedostatky právní úpravy věřím, že se respektem k participačním právům dítěte a interpretací právních norem v souladu s nejlepším zájmem dítěte s přihlédnutím k širšímu kontextu základních hodnotových východisek práva jména podaří mnohé nastíněné problémy vyřešit. K tomu může sloužit i předkládaná disertační práce.

³⁴² Pokud by se rodiče dítěte na změně jeho příjmení nedohodli, lze požádat o nahrazení souhlasu druhého rodiče s podáním žádosti o změnu příjmení soud. K této problematice by měly soudy přistupovat spíše zdrženlivě a souhlas rodiče nahradit pouze v odůvodněných případech.

³⁴³ Důvodová zpráva k novele ZMJP uvádí, že aktuální právní úprava je v zásadě funkční a obsahuje pouze dílčí, převážně terminologické či technické nedostatky. S tímto závěrem se nemohu ztotožnit, kdy mám za to, že stále přetrvává nedostatek spočívající v nejednotnosti právní úpravy práva jména.

Seznam použitých zdrojů

České právní předpisy a důvodové zprávy

- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ve znění účinném do 31.12.1949.
- Zákon č. 61/1918 Sb., jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 265/1949 Sb., zákon o právu rodinném, ve znění účinném do 1. 4. 1964.
- Zákon č. 268/1949 Sb., zákon o matrikách, ve znění účinném do 30. 6. 2001.
- Zákon č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení, ve znění účinném do 30. 6. 2001.
- Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění účinném do 31. 12. 2013.
- Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění účinném do 31. 12. 2011.
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 634/2004 Sb., zákon o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 91/2012 Sb., zákon o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 365/2000 Sb., o informačních systémech veřejné správy a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška Ministerstva vnitra ČR č. 2017/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Nařízení vlády č. 594/2006 Sb., o přepisu znaků do podoby, ve které se zobrazují v informačních systémech veřejné správy, ve znění pozdějších předpisů.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, č. 301/2000 Dz.

- Důvodová zpráva k zákonu č. 312/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, č. 312/2013 Dz.
- Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (číslo sněmovního tisku 593/0). Dostupné včetně důvodové zprávy na <<https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNBA6CGYC8>>.

Mezinárodní prameny práva a zahraniční právní předpisy

- Evropská úmluva o výkonu práv dětí, vyhlášená pod č. 54/2001 Sb. m. s., sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, vyhlášen pod č. 120/1976 Sb., vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášená pod č. 209/1992 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.
- Úmluva o právech dítěte, vyhlášená pod č. 104/1991 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte.
- Gesetz Nr. 946/1811, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie, in der aktuellen Fassung.
- Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. 8. 1896, in der aktuellen Fassung.
- Zákon č. 300/1993 Z. z., Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o mene a priezvisku, v znení neskorších predpisov.

Komentáře k zákonům

- HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. 349 s.
- HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. 9. aktualizované a přepracované vydání, Praha: Leges, 2011. 456 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 1392 s.

- JEMELKA, Luboš, PONĎELÍČKOVÁ, Klára, BOHADLO, David. *Správní řád*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. 1047 s.
- KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 1660 s.
- KOCH, Elisabeth, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 8, Familienrecht I: §§ 1297-1588, Versorgungsausgleichsgesetz, Gewaltschutzgesetz, Lebenspartnerschaftsgesetz*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017. 2222 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 655-975: Velký komentář. Svazek IV*. Vydání první. Praha: Leges, 2016. 2064 s.
- PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019. 3276 s.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. I-VI. Praha: V. Linhart, 1935-1937 (reprint: Codex Bohemia, 1998 a Wolters Kluwer ČR, 2014).
- SCHWAB, Dieter, ed. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9, Familienrecht II: §§ 1589-1921*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2017. 2348 s.
- SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 1032 s.
- ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník II: Komentář. Svazek II*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 752 s.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014. 2400 s.
- WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 931 s.

Judikatura Ústavního soudu ČR

- Nález Ústavního soudu ze dne 12. října 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94.
- Nález Ústavního soudu ze dne 24. září 1998, sp. zn. III. ÚS 139/98.
- Nález Ústavního soudu ze dne 25. června 2002, č. 403/2002 Sb.
- Nález Ústavního soudu ze dne 26. dubna 2005, sp. zn. Pl. ÚS 21/04.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 14. září 2005, sp. zn. II. ÚS 126/05.
- Nález Ústavního soudu ze dne 1. března 2007, sp. zn. Pl. ÚS 8/06.

- Nález Ústavního soudu ze dne 4. listopadu 2015, sp. zn. IV. ÚS 3900/14
- Nález Ústavního soudu ze dne 15. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15.
- Nález Ústavního soudu ze dne 3. listopadu 2016, sp. zn. I. ÚS 1764/16.
- Nález Ústavního soudu ze dne 29. června 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16.
- Nález Ústavního soudu ze dne 8. října 2018, sp. zn. II. ÚS 725/18.
- Nález Ústavního soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. IV. ÚS 1002/19.

Judikatura ESLP

- *Burghartz proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 22. února 1994, stížnost č. 16213/90.
- *Stjerna proti Finsku*, rozsudek ESLP ze dne 25. listopadu 1994, stížnost č. 18131/91.
- *Szokoloczy-Syllaba a Palffy de Erdoed Szokoloczy-Syllaba proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 29. června 1999, stížnost č. 41843/98.
- *Bijleveld proti Nizozemí*, rozhodnutí ESLP ze dne 27. dubna 2000, stížnost č. 42973/98.
- *G.M.B. a K.M. proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 27. září 2001, stížnost č. 36797/97.
- *Šiškina a Šiškins proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 8. listopadu 2001, stížnost č. 59727/00.
- *Mentzen alias Mencena proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. prosince 2004, stížnost č. 71074/01.
- *Kuharec alias Kuhareca proti Lotyšsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 7. prosince 2004, stížnost č. 71557/01.
- *Havelka a další proti České republice*, rozhodnutí ESLP z 21. června 2007, stížnost č. 23499/06.
- *Johannson proti Finsku*, rozsudek ESLP ze dne 6. září 2007, stížnost č. 10163/02.
- *Bulgakov proti Ukrajině*, rozsudek ESLP ze dne 11. září 2007, stížnost č. 59894/00.
- *Heidecker-Tiemann proti Německu*, rozhodnutí ESLP ze dne 6. května 2008, stížnost č. 31745/02.
- *Daróczy proti Maďarsku*, rozsudek ESLP ze dne 1. července 2008, stížnost č. 44378/05.
- *Baylac-Ferrer et Suarez proti Francii*, rozhodnutí ESLP ze dne 25. září 2008, stížnost č. 27977/04.
- *Losonci Rose et Rose proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 9. listopadu 2010, stížnost č. 664/06.
- *Golemanova proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 17. prosince 2011, stížnost č. 11369/04.

- *Henry Kismoun proti Francii*, rozsudek ESLP ze dne 5. prosince 2013, stížnost č. 32265/10.
- *Gözüm proti Turecku*, rozsudek ESLP ze dne 20. ledna 2015, stížnost č. 4789/10.
- *Macalin Moxamed Sed Dahir proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 15. září 2015, stížnost č. 12209/10.

Judikatura Soudního dvora EU

- Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. října 2003 ve věci *Carlos Garcia Avello proti Belgickému státu* (C-148/02).
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. října 2008 ve věci *Stefan Grunkin a Dorothee Regina Paul proti Standesamt Niebüll* (C-353/06).
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010 ve věci *Ilonka Sayn-Wittgenstein proti Landeshauptmann von Wien* (C-208/09).
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. června 2016 (znění opravené usnesením ze dne 6. října 2019) ve věci *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff* (C-438/14).

Ostatní judikatura

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 24. října 1963, sp. zn. 3 Cz 78/63 (R 13/1964).
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 11. května 2011, sp. zn. 1 As 26/2011.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. února 2016, sp. zn. 2 As 324/2015.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. ledna 2018, sp. zn. 7 As 64/2017.
- Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 11. října 2016, sp. zn. 29 A 69/2014.
- Beschluss des Bundesverfassungsgerichtes vom 5. December 2008, Az. 1 BvR 576/07.

Monografie, články, sborníky

- DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2013. 174 s.
- HAVELKOVÁ, Renáta. Participační práva dítěte v oblasti práv jména. In ŠÍNOVÁ, Renáta (eds.). *Sborník z konference Olomoucký den soukromého práva: Participační práva dítěte v civilním soudním řízení*. Olomouc: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2020, s. 62-70.
- HAVELKOVÁ, Renáta. K zákonné definici rodného příjmení. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2019, roč. 27, č. 9, s. 325-327.

- HAVELKOVÁ, Renáta. Rodné příjmení – problematika přechodného ustanovení. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, roč. 27, č. 13-14, s. 502-504.
- HAVELKOVÁ, Renáta. Souhlas nezletilého dítěte se změnou jeho příjmení v důsledku prohlášení jeho rodičů (manželů) o dohodě na společném příjmení: střet teorie s praxí. In ČAMDŽIČOVÁ, Sabina, VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana (eds.). *Sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků 2017: Právo jako diskurz*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, s. 129-135.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017. 355 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. Určení jména dítěte v novém zákonu o matrikách. *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2001, č. 3, s. 15-17.
- KNAPPOVÁ, Miloslava. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?: původ, význam, pravopis, výskyt a obliba, kalendář: informace o jménech afrických a asijských*. 6., aktualizované a podstatně rozšířené vydání. Praha: Academia, 2017. 917 s.
- KOBER, Jan. *Jméno jako objekt soukromého práva*. Plzeň, 2010. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická. 499 s.
- KODRIKOVÁ, Zuzana. Jméno jako identifikační znak fyzických osob (1. část). *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2004, č. 11, 16-20.
- KODRIKOVÁ, Zuzana. Jméno jako identifikační znak fyzických osob (2. část). *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2004, č. 12, 18-21.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Zájem dítěte je vždy to, co chci já. *Právo a rodina*. 2018, č. 11, s. 1-6.
- KUTNAROVÁ, Karolína. Právo rodičů určit jméno a příjmení dítěte. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2016, Vol. 11, No. 3, s. 275–286.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 264 s.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo ve světle evropských harmonizačních tendencí. *Právník*. 2012, č. 11, s. 1161-1184.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 23-24, s. 801-813.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, NOVÝ, Zdeněk. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. *Právní rozhledy*. 2017, č. 15-16, s. 524-530.

- MACHÁČKOVÁ, Lenka. Pravidla pro určení i změnu příjmení dítěte. *Právo a rodina*, 2002, č. 1, s. 5-8.
- MATES, Pavel. Analogie ve správním právu, kdy ano a kdy ne. *Správní právo*. 2014, roč. 47, č. 1-2, s. 28-49.
- MAREŠOVÁ, Michaela. O přepisu znaků do českého jazyka. *Ad Notam*. 2007, č. 3, s. 85-86.
- MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 276 s.
- MOTEJL, Otakar, VALÁŠEK, Miloš. *Matriční úřady. Stanoviska: sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2008. 134 s.
- POLIŠENSKÁ, Petra, FEBEROVÁ, Radka, STUHLÍK, Zdeněk. *Musíš znát ... Rodinné právo. Právní postavení dítěte*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 349 s.
- ROGALEWICZOVÁ, Romana. Možnosti aktivního zapojení dítěte do řízení. *Právní rozhledy*. 2018, č. 8, s. 267-275.
- SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. VI. svazek, Právní-Právo po*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 883 s.
- ŠÍNOVÁ, Renáta, WESTHALOVÁ, Lenka. K souladu biologického a právního otcovství s ohledem na právo dítěte znát svůj původ. *Acta iuridica Olomouciensis*. 2017, roč. VII, č. 3, s. 72-85.
- ŠMÍD, Ondřej, DEMJANOVÁ, Radka a kol. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Praha: Leges, 2017. 232 s.
- WESTPHALOVÁ, Lenka, HOLÁ, Lenka. Zapojování dětí do rozhodování ve věcech, které se jich týkají, v kontextu rodinné mediace. *Právní rozhledy*. 2019, č. 13-14, s. 470-477.
- ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Cui bono? Bezvýjimečně ve prospěch tohoto dítěte! Zamyšlení nad péčí o dítě. *Právník*. 2015, č. 2, s. 97-124.

Ostatní zdroje

- *Acta publica* [online]. Brno: Moravský zemský archiv v Brně, 2010 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné na <<http://actapublica.eu/hledej/>>.
- Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. *Rechtsinformationssystem des Bundes* [online]. Wien: Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort, 2020 [cit. 1. 3. 2020]. Do

stupné na <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>>.

- Bürgerliches Gesetzbuch. *Gesetze im Internet* [online]. Berlin: Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné na <<http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html>>.
- UN Committee on the Rights of the Child (CRC). *General comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence*. 6 December 2016, CRC/C/GC/20, dostupné na <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f20&Lang=en>.
- UN Committee on the Rights of the Child (CRC). *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration*, 29 May 2013, CRC/C/GC/14, dostupné na <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f14&Lang=en>.
- Stanovisko veřejné ochránkyně práv ve věci sp. zn. 6200/2018/VOP ze dne 22. 10. 2018 [cit. 10. 2. 2019]. Dostupné na <<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/6394>>.
- Odbor správních činností Ministerstva vnitra ČR. *Informace o činnostech matričních úřadů v souvislosti se zapisováním údajů do agendového informačního systému evidence obyvatel* [online]. www.mvcr.cz, 26.5.2010 [cit. 16. 2. 2019]. Dostupné na <<https://www.mvcr.cz/clanek/informace-o-cinnostech-matricnich-uradu-v-souvislosti-se-zapisovanim-udaju-do-agendoveho-informacniho-systemu-evidence-obyvatel.aspx?q=Y2hudW09NQ%3D%3D>>.
- Informace Ministerstva vnitra ČR č. 13/2017 ze dne 10. února 2017, č. j. MV-149289-5/VS-2016.
- Informace Ministerstva vnitra ČR č. 26/2017 ze dne 4. prosince 2017, č. j. MV-126272-4/VS-2017.
- Informace Ministerstva vnitra ČR č. 15/2017 ze dne 20. dubna 2017, č. j. MV-38331-32/VS-2016.
- Informace Ministerstva vnitra ČR č. 1/2018 ze dne 11. ledna 2018, č. j. MV-88097-13/VC-2017.
- Informace Ministerstva vnitra ČR č. 16/2018 ze dne 23. srpna 2018, č. j. MV-19510-3/VS-2018.

- Sdělení Ministerstva vnitra, č. j. VS-320/60/2-2005, zápis jména, popř. jmen a příjmení při narození dítěte a při uzavření manželství státního občana České republiky a současně státního občana jiného členského státu EU.
- Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 1. a 2. října 2015 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově.
- Zápis z pracovní porady krajských úřadů, magistrátů měst Brna, Ostravy a Plzně a Magistrátu hlavního města Prahy, konané ve dnech 30. a 31. května 2017 ve vzdělávacím zařízení IVS v Benešově.

Abstrakt

Disertační práce se věnuje problematice určování příjmení dítěte a jeho následné vazby na změny rodinných vazeb dle recentní české právní úpravy. Jedná se o úžeji zaměřenou oblast v rámci práva jména, kdy příjmení dítěte je v mnoha ohledech provázané s příjmením jeho rodičů a případné změny rodinných vazeb se do příjmení dítěte promítají. Autorka práce pojímá vymezenou problematiku uceleně, kdy nejprve v disertační práci představuje základní funkce jména a hodnotová východiska příslušné právní úpravy, v jejichž světle následně analyzuje jednotlivé případy dopadů změn rodinných vazeb na příjmení dítěte. Tyto dále vzájemně mezi sebou porovnává a snaží se nalézt optimální řešení sporných otázek vyvstávajících především z roztříštěnosti a nepřehlednosti současné právní úpravy. Stranou nezůstává ani rozbor participačních práv dítěte v oblasti práva jména, jejichž realizace je pro naplnění požadavku rozhodování orgánů veřejné moci v souladu s nejlepším zájmem dítěte klíčová.

Klíčová slova

příjmení dítěte, změna příjmení, rodinné vazby, participační práva, nejlepší zájem dítěte

Abstract

The dissertation deals with the issue of determining the child's surname and its subsequent links to changes in family ties according to recent Czech legislation. This is a more narrowly focused area within the name law, where the child's surname is in many ways linked to his or her parents' surname and any changes in family ties are reflected in the child's surname. The author of the thesis conceives the defined issues in a coherent way, first of all she presents the basic functions of the name and value basis of the relevant legislation, in the light of which she subsequently analyzes individual cases of family changes. She further compares them with each other and seeks to find an optimal solution to the disputed issues arising primarily from the fragmentation and confusion of the current legislation. The analysis of participatory rights of the child in the field of name law, whose implementation is crucial for fulfilling the requirement of decision-making by public authorities in accordance with the best interests of the child, is not left aside either.

Key words

surname of a child, change of surname, family ties, participatory rights, the best interest of the child